

**АҚМОЛА ОБЛЫСЫНЫҢ БІЛІМ БАСҚАРМАСЫ  
УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ АҚМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ**



**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР  
БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫМЕН  
ӨТКІЗІЛГЕН САБАҚТАРДЫҢ  
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ  
ЗАНЯТИЙ С РОДИТЕЛЯМИ  
ДЕТЕЙ С ОСОБИМИ  
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ**

**Көкшетау, 2020 ж.  
Кокшетау, 2020 г.**

**АҚМОЛА ОБЛЫСЫНЫҢ БІЛІМ БАСҚАРМАСЫ  
УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ АҚМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ**



**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ  
АТА-АНАЛАРЫМЕН ӨТКІЗІЛГЕН САБАҚТАРДЫҢ  
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ  
ЗАНЯТИЙ С РОДИТЕЛЯМИ  
ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ  
ПОТРЕБНОСТЯМИ**

**Көкшетау, 2020 ж.  
Көкшетау, 2020 г.**

Ақмола облысы білім басқармасының «Облыстық оқу-әдістемелік кабинеті» КММ тарапынан баспаға ұсынылды (хаттама № 3 05.06.2020 ж.)

Бұл басылым Сорос-Қазақстан қорының қаржылық қолдауымен дайындалды. Жарияланым мазмұнында авторлардың көзқарасы көрініс тапқан, сәйкесінше Сорос-Қазақстан қорының көзқарасымен сәйкес келмеуі мүмкін. Жариялымдағы мәліметтер, фактілер мен қорытындылар үшін жауапкершілік авторлардың еншісінде.

**Рецензенттер:**

**А.Х. Аргынов** – педагогика ғылымдарының кандидаты, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетінің Әлеуметтік және жас педагогикасы кафедрасының аға оқытушысы.

**М.А. Дударева** – білім магистрі, Ақмола облысы білім басқармасының облыстық оқу-әдістемелік кабинетінің инклюзивті білім беруді ғылыми-әдістемелік сүйемелдеу бөлімінің басшысы

**Аудармашы:**

**А.Е. Бейсембина** – филология ғылымдарының магистрі

С 23 Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарымен сабақ материалдарының жинағы / Ибраев М.У. жалпы ред.: авторлары Дмитриева-Лепешева О.Г., Жанғали І.Ә., Искендірова А.А., Федотова В.Ф. «Әрекет» ЖБК – Көкшетау, 2020 ж. – 134 б.

ISBN 978-601-08-0243-8

Бұл жинақта Ақмола облысында инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі үйлестіру кеңесінің, облыстық оқу-әдістемелік кабинетінің, Ақмола өңірлік білім берудегі жаңа технологиялар орталығының қолдауымен «Ақмола облысының Көкшетау қ. мектебі» білім беру ұйымдары қызметкерлерінің қауымдастығы» қоғамдық бірлестігі Сорос-Қазақстан Қорының қаржылық қолдауымен жүзеге асырған «Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарын қашықтықтан оқыту» жобасы аясында мамандар тобымен өткізілген Көкшетау қаласы мен Ақмола облысы аудандарының ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарына кеңес берулер мен сабақтардың материалдары ұсынылған.

Практикалық сабақтар сериясы үйде пайдалану үшін ЕБҚ бар балаларды дамыту және оңалту бойынша жұмыстың заманауи әдістері мен әдістерін қолдана отырып жасалған. Жүйелі түрде орындалған жағдайда ойын-сауық сабақтары мен ойындар балалардың сөйлеу тыныс алуын, артикуляциялық және ұсақ моториканы, үйлесімді сөйлеуді, зейінді, есте сақтауды, ойлауды, математикалық түсініктерді дамытуға ықпал етеді.

Жинақ психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің мамандарына, жалпы білім беретін мектептердің, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының педагогтері мен мамандарына, сондай-ақ ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың ата-аналарына ұсынылады.

ӘӨЖ 76  
КБЖ 74.3

ISBN 978-601-08-0243-8

© «Ақмола облысының Көкшетау қ. мектебі»  
білім беру ұйымдары қызметкерлерінің қауымдастығы» ҚБ  
© Авторлар ұжымы

УДК 376  
ББК 74.3  
С 23

Рекомендовано к изданию КГУ «Областной учебно-методический кабинет» управления образования Акмолинской области (протокол № 3 от 05.06.2020 г.)

Это издание было подготовлено при финансовой поддержке Фонда Сорос-Казахстан. Содержание данной публикации отражает точку зрения автора/ов, которая не обязательно совпадает с точкой зрения Фонда Сорос-Казахстан. Ответственность за факты, сведения, суждения и выводы, содержащиеся в публикации, несут авторы.

**Рецензенты:**

**А.Х. Аргынов** - кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры социальной и возрастной педагогики Кокшетауского государственного университета им. Ш. Уалиханова

**М.А. Дударева** – магистр образования, руководитель отдела научно-методического сопровождения инклюзивного образования областного учебно-методического кабинета управления образования Акмолинской области

**Переводчик:**

**А.Е. Бейсембина** – магистр филологических наук

**С 23** Сборник материалов занятий с родителями детей с особыми образовательными потребностями / Под общ. ред. Ибраева М.У.: авторы Дмитриева-Лепешева О.Г., Жанғали І.Ә., Искендинова А.А., Федотова В.Ф. РИК «Эрекет» – Кокшетау: 2020 г. – 134 с.

ISBN 978-601-08-0243-8

В настоящем сборнике представлены материалы консультаций и занятий с родителями детей с особыми образовательными потребностями г.Кокшетау и районов Акмолинской области, которые проводились командой специалистов в рамках проекта «Обучение родителей детей с особыми образовательными потребностями в дистанционной форме», реализованном при финансовой поддержке Фонда Сорос-Казахстан общественным объединением «Ассоциация работников организаций образования «Мектеп г.Кокшетау Акмолинской области» при содействии Координационного совета по развитию инклюзивного образования в Акмолинской области, областного учебно-методического кабинета, Акмолинского регионального центра новых технологий в образовании.

Серия практических занятий разработана с использованием современных методик и приемов работы по развитию и реабилитации детей с ООП для использования в домашних условиях. Занимательные занятия и игры, при условии систематического выполнения, способствуют развитию у детей речевого дыхания, артикуляционной и мелкой моторики, связной речи, внимания, памяти, мышления, математических представлений.

Сборник рекомендуется специалистам кабинетов психолого-педагогической коррекции, педагогам и специалистам общеобразовательных школ, детских дошкольных организаций образования, а также родителям детей с особыми образовательными потребностями.

УДК 376  
ББК 74.3

ISBN 978-601-08-0243-8

© ОО «Ассоциация работников организаций образования  
«Мектеп г. Кокшетау Акмолинской области», 2020 г.  
© Коллектив авторов

## МАЗМҰНЫ СОДЕРЖАНИЕ

- 1 Обоснование обучения родителей (законных представителей) детей с особыми образовательными потребностями (ООП) в дистанционном режиме.** **5**  
*Ибраев М.У.*
- 2 Рекомендации родителям по развитию у детей когнитивных функций.** **11**  
*Дмитриева-Лепешева О.Г.*
- 3 Балаларға дамытушылық-танымдық сабақтарын өткізуге арналған ата-аналарға ұсыныстар.** **49**  
*Жангали І.Ә.*
- 4 Рекомендации родителям по речевому развитию детей.** **80**  
*Федотова В.Ф.*
- 5 Балалардың сөйлеуін дамытуына арналған ата-аналарға ұсыныстар.** **109**  
*Искендинова А.А.*

## **Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың (ЕБҚ) ата-аналарын (заңды өкілдерін) қашықтықтан оқытуды негіздеу**

Бүгінгі таңда инклюзия – бұл дені сау балалар мен мүқият болуды қажет ететіндерді жиынтық оқытуға арналған дамыған, адамгершілік және тиімді білім беру жүйесі. Яғни, білім оның денсаулығына қарамастан – физикалық немесе ақыл-ойына қарамастан барлығына қолжетімді болуы керек.

Инклюзивті білім берудің сәтті болуы үшін бір уақытта әмбебап, сонымен қатар жеке болуы керек құралдар мен технологиялар қажет, өйткені әр баланың өзіндік білім қажеттіліктері мен қабілеттері бар. Инклюзивті білім беруді толық көлемде енгізуге мүмкіндік беретін заманауи интерактивті және қашықтықтан оқыту технологиялары дәл осындай мүмкіндіктерге ие.

Қазіргі уақытта заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (бұдан әрі – АКТ) диалогқа қатысушылардың тікелей байланысынсыз, яғни қашықтық режимінде және одан да көп нақты уақыт режимінде алуан түрлі коммуникацияларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. АКТ-ның бұл қасиеті белгілі бір жағдайларға байланысты диалогқа қатысушылардың бір уақытта физикалық қатысуы мүмкін емес немесе қажет емес жағдайларда өте маңызды.

Дәл осындай жағдай Қазақстанда да орын алып отыр, жалпы әлемдік қоғамдастықта да Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДСҰ, ағылш. World Health Organization, WHO) COVID-19 коронавирусымен пандемиясымен әлемнің басым көпшілігінің білім беру жүйелері жаппай тәртіппен қашықтықтан оқыту нысандарына көшуге мәжбүр. Бұл ретте жоғары оқу орындарының, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының студенттерін, жалпы білім беретін мектептер мен интернаттық ұйымдардың оқушыларын оқыту үшін интернеттің мүмкіндіктерін пайдалана отырып, оқытудың әртүрлі интерактивті платформаларын кеңінен пайдалану жоспарланған. Әртүрлі деңгейдегі және үлгідегі білім беру ұйымдарының педагогтары мемлекеттік білім беру стандарттарына (МЖМБС) сәйкес оқу материалының контенттерін әзірледі. Мұндай шаралар оқу материалын қашықтықтан сәтті игеруге мүмкіндік беретініне белгілі бір сенім бар.

Алайда, бұл жағдайда психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінде (ППТК) оңалту және дамыту сабақтарына қатысатын балалардың осындай санатына көңіл бөлінеді. ППТК-дегі сабақтардың ерекшелігі жоғары оқу орындарында, колледждер мен мектептерде оқитындардан айырмашылығы, ППТК-не баратын балалар аурудың түрі мен дәрежесін ескере отырып құрастырылған жеке даму бағдарламасы бойынша айналысады, яғни сабақтар бала мен педагогтың тікелей байланысымен жеке тәртіппен өткізіледі. Мәселе мынада: коронавирустық пандемияның таралуына жол бермеу шараларын сақтау қажеттілігін ескере отырып, сабақтарды қалыпты түрде жүргізу және өткізу мүмкін емес. Осылайша, ППТК-де сабақ ұсынылған балалар оларға пандемияға қарсы шектеу

шараларының бүкіл кезеңінде бара алмайды, бұл олардың дамуының тоқтап қалуына, сонымен қатар осы балалардың дамуында регрессияға әкеледі.

Жоғарыда аталған мәселені сәтті шешу үшін, біздің ойымызша, ЕБҚ бар балалардың ата-аналарын ЕБҚ бар балалардың танымдық, физикалық және әлеуметтік дағдылары мен дағдыларын оңалту және дамыту бойынша жұмыс әдістері мен тәсілдеріне үйрету тиімді. Бұл оқытуды оқыту үшін онлайн платформа-алаңдардың бірін пайдалана отырып, вебинарлар түрінде жүзеге асыруға болады.

Ақмола облысының әдіскерлер мен арнайы педагогтардан (дефектологтардан, логопедтерден, психологтардан) тұратын білім беру мамандарының тобы балаларды оңалту және дамыту жөніндегі жұмыстардың әдістемелері мен тәсілдеріне ЕБҚ бар балалардың ата-аналарын оқыту бойынша сабақтар сериясын әзірледі. Сабақтарды атаулы, яғни нақты балалардың денсаулық проблемаларын ескере отырып және қажетті құпиялылық дәрежесін сақтай отырып, 25 адамға дейін топтың толықтырылуы болжанып отыр. Сабақтарға арналған топтар ата-аналардың келісімімен және олар үшін ақысыз негізде құрылады.

Сабақтар аптасына екі рет бір-бірін толықтыратын оқытушылардың тобымен, алынған білімді жақсы меңгеру және бекіту үшін 2-3 күндік сабақтар арасындағы үзілістермен жоспарланады. Сабақтар барысында немесе олар аяқталғаннан кейін ата-аналар үшін жалпы топтық және жеке форматта өздерін қызықтыратын сұрақтарға жауап түрінде кеңес берулер өткізуге болады. Сабақтарды өткізу кезінде қажеттілігіне қарай тиісті жабдықтар мен құралдар пайдаланылуы тиіс.

Оқытудың бұл нысанын кейіннен, пандемияға қарсы іс-шаралар тоқтатылғаннан кейін сабақтың негізгі нысандарына қосымша ретінде пайдалануға болады.

Жоғарыда аталған жобаны табысты іске асыру үшін сабақ жүргізетін адамдардың еңбегіне ақы төлеу, қажетті жабдықтар мен жәрдемақылар сатып алу, интернет тұғырнаманы пайдаланғаны үшін трафикке ақы төлеу үшін қаржы қаражатын бөлуді көздеу қажет.

Ақмола облысында 01.01.2020 жылға ППТК-де 3-тен 18 жасқа дейінгі ЕБҚ бар 813 балаға сабақ ұсынылады. Ата-аналарды оқытуды облыс орталығынан (Көкшетау қаласы) пилоттық режимде бастауға және оны кейіннен облыс аудандарында жалғастыруға болады.

Ақмола облысында инклюзивті білім беруді  
дамыту бойынша үйлестіру кеңесінің төрағасы,  
саяси ғыл. канд.  
25.03.2020 ж.

Ибраев М.У.

P.S.: жоғарыда аталған жоба Ақмола облысында 2020 жылғы сәуір-қараша аралығында жүзеге асырылды. Сабақты Көкшетау қаласының №19 орта мектебі – инклюзивті білім беруді дамыту бойынша облыстық ресурстық орталығының төрт маманы (екі логопед және екі дефектолог) өткізді. Оқуға 4 топ құрамында 120-дан астам тыңдаушы ата-аналар қатысты. Сабақтар циклі әр топ үшін 8 вебинардан тұрды, бұл ретте жаттықтырушылар қазақ және орыс тілдерінде логопед-дефектолог жұппен жұмыс істеді. Тыңдаушылардың пікірінше, сабақ қорытындысы бойынша олар балалармен дербес сабақтарды ұйымдастыру бойынша қажетті білім алды және осылайша, жоба қалыптасқан жағдайда өзінің тиімділігін көрсетті, алайда оны іске асырудың табыстылығының қажетті шарты тұрақты интернет-байланыс болып табылады.

Жобаның жалпы мәлімделген мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізуді ескере отырып, оны 2021 жылдың қаңтар-мамыр айларында 2020 жылдың қыркүйек-желтоқсан айларында ППТК-да сабақ өткізу үшін ұсыныстар алған ЕБҚ бар балалардың ата-аналары үшін жалғастыру жоспарланған.



## **Обоснование обучения родителей (законных представителей) детей с особыми образовательными потребностями (ООП) в дистанционном режиме**

Инклюзия сегодня – это развитая, гуманная и эффективная система образования, рассчитанная на совокупное обучение и здоровых детей, и тех, кто требует более внимательного отношения. То есть образование должно быть доступно каждому независимо от состояния его здоровья – физического или умственного.

Для успешности инклюзивного образования необходимы средства и технологии, которые одновременно должны быть универсальными, а также индивидуальными, так как каждый ребенок обладает собственными образовательными потребностями и способностями. Именно такими возможностями обладают современные интерактивные и дистанционные технологии обучения, позволяющие в полном объеме ввести инклюзивное образование.

В настоящее время современные информационно-коммуникационные технологии (далее – ИКТ) позволяют осуществлять самые разнообразные коммуникации без непосредственного контакта участников диалога, т.е. в удаленном режиме и более того, в режиме реального времени. Данное свойство ИКТ является особо актуальным в ситуациях, когда одновременное физическое присутствие участников диалога невозможно или нежелательно в силу определенных обстоятельств.

Именно такая ситуация сложилась как в Казахстане, так и в целом в мировом сообществе в связи с признанной Всемирной организацией здравоохранения (ВОЗ, англ. World Health Organization, WHO) пандемией коронавируса COVID-19. Системы образования абсолютного большинства стран мира вынуждены перейти в массовом порядке на дистанционные формы обучения. При этом для обучения студентов высших учебных заведений, организаций технического и профессионального образования, учащихся общеобразовательных школ и интернатных организаций запланировано широкое использование различных интерактивных платформ обучения с использованием возможностей интернета. Педагогами организаций образования различных уровней и типов разработаны контентные учебного материала в соответствии с государственными стандартами образования (ГОСО). Имеется определенная уверенность в том, что подобные меры позволят успешно усваивать учебный материал в дистанционном режиме.

Однако, в гораздо меньшей степени в этой ситуации уделено внимание такой категории детей, которые посещают занятия по реабилитации и развитию в кабинетах психолого-педагогической коррекции (КППК). Особенность занятий в КППК состоит в том, что, в отличие от обучающихся в ВУЗ-ах, колледжах и школах, дети, посещающие КППК, занимаются каждый по индивидуальной программе развития, составленной с учетом вида и степени заболевания, то есть занятия проводятся в индивидуальном порядке с непосредственным контактом ребенка и педагога. Проблема заключается в

том, что, с учетом необходимости соблюдения мер по недопущению распространения пандемии коронавируса, осуществлять и проводить занятия в обычной форме не представляется возможным. Таким образом, дети, которым рекомендованы занятия в КППК, не смогут их посещать в течение всего периода действия ограничительных противопандемических мер, что приведет к остановке, и более того, к регрессу в развитии этих детей.

Для успешного решения изложенной проблемы, наиболее эффективным, по нашему мнению, является обучение родителей детей с ООП методикам и приемам работы по реабилитации и развитию когнитивных, физических и социальных умений и навыков детей с ООП. Данное обучение можно осуществить в форме вебинаров с использованием одной из онлайн платформ - площадок для обучения.

Группой специалистов образования Акмолинской области, состоящей из методистов и специальных педагогов (дефектологов, логопедов, психологов) разработана серия занятий по обучению родителей детей с ООП методикам и приемам работы по реабилитации и развитию детей. Занятия запланировано проводить адресно, то есть, с учетом проблем здоровья конкретных детей и соблюдением необходимой степени конфиденциальности, предполагаемая наполняемость группы до 25 человек. Группы для занятий будут формироваться с учетом согласия родителей и на бесплатной для них основе.

Проведение занятий планируется тандемом взаимно дополняющих друг друга преподавателей дважды в неделю с перерывами между занятиями в 2-3 дня для лучшего усвоения и закрепления полученных знаний. В ходе занятий или после их завершения возможно проведение консультаций для родителей в форме ответов на интересующие их вопросы как в общегрупповом, так и в индивидуальном формате. При проведении занятий по необходимости должно использоваться соответствующее оборудование и пособия.

Данную форму обучения можно будет использовать и в последующем, как дополнение к основным формам занятий, после того как будут отменены противопандемические мероприятия.

Для успешной реализации вышеописанного проекта, необходимо предусмотреть выделение финансовых средств для оплаты труда лиц, проводящих занятия, приобретения необходимого оборудования и пособий, оплаты трафика за пользование интернет платформой.

В Акмолинской области на 01.01.2020 года рекомендованы занятия в КППК 813-ти детям с ООП в возрасте от 3-х до 18-ти лет. Обучение родителей можно начать с областного центра (города Кокшетау) в пилотном режиме и продолжить его в последующем в районах области.

Председатель Координационного совета  
по развитию инклюзивного образования  
в Акмолинской области, канд.полит.наук  
25.03.2020 г.

Ибраев М.У.

P.S.: Вышеописанный проект был реализован в Акмолинской области в период с апреля по ноябрь 2020 года. Занятия проводили четыре специалиста (два логопеда и два дефектолога) областного Ресурсного центра по развитию инклюзивного образования – средней школы №19 г. Кокшетау. В обучении приняли участие более 120 слушателей – родителей в составе 4-х групп. Цикл занятий состоял из 8-ми вебинаров для каждой группы, при этом тренеры работали в парах логопед-дефектолог на казахском и русском языках. По мнению слушателей по итогам занятий они получили необходимые знания по организации самостоятельных занятий с детьми и таким образом, проект показал свою эффективность в сложившихся условиях, однако необходимым условием успешности его реализации является устойчивая интернет-связь.

С учетом достижения в целом заявленных целей и задач проекта запланировано его продолжение в январе-мае 2021 года для родителей детей с ООП, получивших рекомендации для занятий в КППК за сентябрь-декабрь 2020 г.

## **Рекомендации родителям по развитию у детей когнитивных функций**

*Дмитриева-Лепешева Ольга Геннадьевна,*  
**координатор областного Ресурсного центра по развитию  
инклюзивного образования в Акмолинской области,  
учитель-дефектолог средней школы № 19 города Кокшетау,  
педагог-эксперт, магистр педагогических наук**

## СОДЕРЖАНИЕ

1. Особенности развития детей дошкольного возраста	13
2. Развитие интеллектуальных способностей детей через движение	16
3. Развитие свойств внимания у детей	19
4. Как развивать память у детей	20
5. Как научить детей различать свойства предметов	22
6. Развитие графомоторных навыков	24
7. Формирование математических представлений у дошкольников и младших школьников	25
8. Формирование у детей пространственно-временных представлений	26
9. Учим ребёнка общаться, подготовка к школе	30
<b>Список использованной литературы</b>	<b>33</b>
<b>Приложения</b>	<b>34</b>

## Тема 1. Особенности развития детей дошкольного возраста

Нарушения темпа нервно-психического развития у детей могут быть выявлены уже в раннем возрасте. На первом году жизни показателями нарушения темпа развития могут служить:

- более позднее появление у ребёнка "комплекса оживления", недостаточная активность при эмоциональном общении с взрослым (появляется в норме в 2-3 месяца);

- более позднее появление «гуления», лепета, первых слов, неадекватная реакция на жесты, мимику и интонации взрослых;

- замедленный темп формирования функций, связанных с равновесием и способность к передвижению;

- запаздывание в развитии ручной моторики и зрительно-моторной координации.

Выраженность перечисленных недостатков психомоторного и речевого развития зависит от степени тяжести поражения ЦНС. Чтобы понять, в чем трудности ребёнка, необходимо знать этапы развития детей, нормативные показатели.

В возрасте от 1 года до 3-х лет отклонения в развитии ребенка становятся более очевидными, даже если они не имеют грубого характера. Прежде всего, следует обращать внимание на развитие общей и мелкой моторики, сенсорно-перцептивной деятельности (то, как ребенок реагирует на предметы, узнает ли их, стремится ли их исследовать, находит ли одинаковые, использует ли их по назначению). Важный диагностический показатель - коммуникативная активность ребенка, его возможности сотрудничества с взрослым. В этот возрастной период в норме происходит бурное развитие речи. У проблемного ребенка обнаруживается недоразвитие речи, при этом несформированной оказывается не только активная речь, но и понимание обращенной к ребенку речи.

Ориентировочные показатели нервно-психического развития детей 2-го года жизни (таблица 1):

/возраст в месяцах		1 год -1,5 года	1,6 - 2 года
<b>Развитие речи</b>	Понимание	Запас понимаемых слов быстро расширяется. Обобщает предметы по существенным признакам в понимаемой речи	Понимает не сложный рассказ по сюжетной картинке, отвечает на вопросы. Учится понимать рассказ без показа событий, бывших в опыте ребенка.
	Активная речь	Пользуется лепетом и отдельными облегченными словами в момент двигательной активности и радости. Облегченными	При общении с взрослыми пользуется 3-х словными предложениями, употребляет прилагательные и местоимения

		словами (би-би) и произносимыми правильно (машина) называет предметы и действия в момент сильной заинтересованности	
<b>Сенсорное развитие</b>		Ориентируется в 2-х контрастных величинах предметов, типа кубиков. Затем ориентируется в 3-х контрастных формах предметов (шар, кубик, «кирпичик», призма)	Подбирает по образцу и слову 3-4 контрастных цвета
<b>Игра и действия с предметами</b>		Воспроизводит в игре действия с предметами, ранее разученными (кормит куклу, нанизывает кольца на стержень пирамиды). Отображает в игре отдельные наблюдаемые действия	В игре производит ряд последовательных действий (начало сюжетной игры)
<b>Движения</b>		Ходит, длительно не присаживаясь, меняет положение (приседает, наклоняется, поворачивается, пятится). Перешагивает через препятствия приставным шагом.	Перешагивает через препятствия чередующимся шагом
<b>Навыки</b>		Самостоятельно ест густую пищу ложкой, а затем и жидкую.	Надевает отдельные предметы одежды (ботинки, шапку)

Если эти показатели у ребёнка не сформированы, то необходимо способствовать их формированию или компенсаторно развивать те способности, которые доступны ребёнку.

Ориентировочные показатели нервно-психического развития детей 3-го года жизни (таблица 2):

		/возраст в месяцах	2 - 2,5 года	2,6- 3 года
<b>Активная речь</b>	Грамматика		Говорит многословными предложениями (более 3 слов)	Начинает употреблять предложения
	Вопросы		Появление вопросов: <i>где?</i> и <i>куда?</i>	Появляются вопросы: <i>когда?</i> и <i>почему?</i>
<b>Сенсорное развитие</b>	Восприятие формы		По образцу подбирает геометрические формы на разнообразном материале	В своей деятельности правильно пользуется геометрическими формами и называет их
	Восприятие цвета		Подбирает по образцу разнообразные предметы 4-х основных цветов к фону	Называет четыре основных цвета
<b>Сюжетная игра</b>			Игра носит сюжетный характер, ребёнок отражает связь и	Появляются элементы ролевой игры

		последовательность действий	
<b>Конструктивная деятельность</b>		Самостоятельно делает простые сюжетные постройки, называет их	Появляются сюжетные постройки (дом с забором, гараж)
<b>Изобразительная деятельность</b>		Закрашивание разными способами (например, «пальчиковые» краски)	С помощью карандаша, красок, глины изображает простые предметы и называет их
<b>Навыки</b>	<b>В одевании</b>	Полностью одевается, но еще не умеет застёгивать пуговицы, завязывать шнурки	Одевается самостоятельно, может пуговицы застёгивать, завязывать шнурки с небольшой помощью взрослого
	<b>В еде</b>	Ест аккуратно	Пользуется салфеткой по мере надобности, без напоминания
<b>Движения</b>		Перешагивает через палку или верёвку, горизонтально приподнятую над полом	Перешагивает через палку или верёвку горизонтально приподнятую над полом 30-35 см

У нормативно-развивающегося ребёнка в хороших социальных условиях формирование этих показателей происходит как бы само по себе, но если имеются нарушения в состоянии здоровья, то необходимо с ребёнком целенаправленно и систематически заниматься.

Ориентировочные показатели нервно-психического развития детей в возрасте 4-6 лет (таблица 3):

<b>Возраст</b>	<b>Мышление и речь</b>	<b>Внимание и память</b>
<b>4 года</b>	Ребёнок группирует предметы по классам: классифицирует картинки (одежа, мебель, фрукты и т.д.) и определяет среди них лишнюю (непохожую на другие); складывает из трёх частей разрезные картинки; составляет рассказ по сюжетной картинке, отвечая на вопросы взрослого	Из 4-х или 5-ти показанных предметов вспоминает один или два после того, как их убирает взрослый
<b>5 лет</b>	Строит и составляет по образцу различные узоры (кубики, мозаика, лего); Может составлять из нескольких предложений рассказ по картинке	Запоминает последовательность расположенных на столе картинок (4-5), находит одинаковые детали и предметы на 2-х положенных рядом картинках; запоминает 1-



		2 четверостишья, скороговорки, считалки
<b>6 лет</b>	Понимает значение всех слов из бытовой лексики, называет из чего сделаны отдельные предметы. Составляет рассказ по двум-трем картинкам, связанных содержанием. Решает простые логические задачи (отгадывает загадки, подбирает недостающие предметы в ряду)	Запоминает и рассказывает стихи и сказки. Запоминает 6-8 слов и однозначных цифр, называемых взрослыми
	<b>Моторика</b>	<b>Социализация</b>
<b>4 года</b>	Застегивает пуговицы, молнию, всегда или иногда зашнуривает шнурки. Срисовывает квадрат, после показа рисует человека из трёх частей, подпрыгивает на двух ногах, продвигаясь вперёд. Балансирует около 5 секунд на одной ноге.	Умеет играть с детьми, не ссорясь и соблюдая правила игры. Знает свою фамилию, имя, пол, адрес.
<b>5 лет</b>	Самостоятельно одевается и раздевается. Рисует фигуру человека из трёх-шести частей. Прыгает на одной ноге, продвигаясь вперёд	Умеет играть с детьми разного возраста, не ссорясь и соблюдая правила
<b>6 лет</b>	Рисует человека из шести частей, рисует круг, может аккуратно закрасит карандашом. Прыгает в длину с места	Знает, как найти свой дом, что надо делать, если потеряет чужую игрушку и т.д. Оценивает поступки и поведение окружающих, даёт самооценку. Знает имя и отчество родителей.

Когнитивное развитие – развитие всех мыслительных процессов, таких как восприятия, память, внимание, а также формирование понятий, решение задач, воображение и логика. Развитие когнитивных способностей у детей крайне важно для улучшения их обучаемости и школьной успеваемости.

## **Тема 2. Развитие интеллектуальных способностей детей через движение**

Человеку для закрепления мысли необходимо движение. Именно поэтому многим людям легче мыслить при повторяющихся физических действиях, например ходьбе, покачивании ног, постукивании карандашом по столу и др. На двигательной активности построены все нейропсихологические коррекционно-развивающие и формирующие программы. Но не всегда, не любой обстановке мы можем выполнять активные движения, особенно дети или взрослые при некоторых заболеваниях.

Попробуем выполнить простое упражнение «*Колечки*» или «*Пальчики здороваются*», при этом необходимо последовательно соединить с большим пальцем все остальные. Сначала соединяем пальцы правой руки, произносим «привет, привет...» или же считаем от 1 до 4 и затем обратно 4-1. При этом дети непроизвольно запоминают прямой и обратный счёт от 1 до 4. Также повторить левой рукой. А затем, если движение хорошо получается каждой рукой в отдельности, то можно выполнить движение одновременно 2 руками (Приложение 1 рисунок 1).

Маленькому ребёнку, или ребёнку постарше с двигательными нарушениями, это упражнение необходимо регулярно выполнять с помощью взрослого, т.е. взрослый своими руками соединяет пальчики ребёнка в колечки. Очень важно при выполнении упражнений спину держать ровно, ноги не перекрещивать, дыхание ровное и свободное.

Что происходит при выполнении этого простого упражнения с головным мозгом?

Представим, что мозг человека - компьютер, в котором уже заложена информация обо всех функциональных связях в организме. Выполняя упражнения правой рукой, мы активизируем работу левого полушария головного мозга, пальцы рук как клавиатура воздействуют на двигательный центр в головном мозге, а рядом с ним расположен речевой центр. Соответственно выполняя левой рукой это упражнение, мы активизируем работу правого полушария. А если мы выполняем упражнение одновременно двумя руками, то помимо этого активизируется межполушарное взаимодействие.

По исследованиям физиологов правое полушарие головного мозга – гуманитарное, образное, творческое – отвечает за тело, координацию движений, пространственное, зрительное и кинестетическое восприятие. Левое полушарие головного мозга – математическое, знаковое, речевое, логическое, аналитическое – отвечает за восприятие слуховой информации, постановку целей и построений программ. Единство мозга складывается из деятельности двух полушарий, тесно связанных между собой системой нервных волокон (мозолистое тело).

Межполушарное взаимодействие очень важно для интеллектуального развития не только малыша, но и взрослого, особенно пожилого человека.

А теперь усложним задание и выполним упражнение «*Цепочки*» - соединим два колечка и получается цепочка (Приложение 1 рисунок 2).

Упражнения «*Фонарики*», «*Дом, ёж, замок*» можно выполнять с напряжением (Приложение 1 рисунок 3,4).

Еще одно упражнение «*Кулак - ребро-ладонь*». Ладонь, сжатая в кулак, ладонь ребром на столе, распрямленная ладонь на столе. Выполняется сначала правой рукой, затем - левой, потом – двумя руками вместе (Приложение 1 рисунок 5).

Упражнение «*Лезгинка*». Левая рука сложена в кулак, большой палец отставлен в сторону, кулак развернут пальцами к себе. Правая рука прямой ладонью в горизонтальном положении прикасается к мизинцу левой. После

этого одновременно происходит смена правой и левой рук в течение 6-8 раз (Приложение 1 рисунок 6).

**Упражнение «Ухо-нос».** Лево́й рукой взяться за кончик носа, а правой рукой за левое ухо. Затем одновременно отпустить ухо и нос, хлопнуть в ладоши и поменять положение рук с «точностью до наоборот» (Приложение 1 рисунок 7).

**Упражнение «Змейка».** Скрестить руки ладонями друг к другу, сцепить пальцы в замок, вывернуть руки к себе. Двигать пальцем по указанию ведущего. Палец должен двигаться точно и чётко, прикасаться к пальцу нельзя. Последовательно в упражнении должны участвовать все пальцы рук » (Приложение 1 рисунок 8).

**Упражнение "Симметричные рисунки".** Рисуем в воздухе обеими руками зеркально симметричные рисунки. Начинать лучше с круглого предмета: яблоко, арбуз и т. д. Главное, чтобы ребенок смотрел во время "рисования" на свою руку» (Приложение 1 рисунок 9).

**Упражнение «Восьмерки»** горизонтальные: глаза следят за рукой правой, затем левой. Упражнение снимает усталость с глаз, напряжение в мышцах шеи и боль в спине. Упражнение можно выполнять сидя и стоя, особенно полезно после письменной нагрузки, чтения или работы за компьютером (Приложение 1 рисунок 10).

**Упражнение «Перекрестный шаг».** Нужно шагать, высоко поднимая колени, касаясь локтем противоположного колена. Это упражнение хорошо снимает стресс и активизирует работу обоих полушарий мозга. Если выполнять это упражнение сидя, то улучшаются мышцы пресса, снимается напряжение мышц спины (Приложение 1 рисунок 11).

Таких упражнений очень много. Есть наука о развитии головного мозга через движение – кинезиология. *Кинезиологические упражнения* – это комплекс движений, позволяющих активизировать межполушарное взаимодействие. Кинезиология рассматривает мозг человека как компьютер, который накапливает информацию и способен решить любую задачу, связанную с регуляцией функций человеческого организма.

Кинезиологические упражнения развивают мозолистое тело, повышают стрессоустойчивость, синхронизируют работу полушарий, улучшают мыслительную деятельность, способствуют улучшению памяти и внимания, облегчают процесс чтения и письма.

Современные кинезиологические методики направлены на активизацию различных отделов коры больших полушарий мозга, что позволяет развивать способности человека или корректировать проблемы в различных областях психики. На развитие головного мозга влияют:

- упражнения-растяжки, которые нормализуют гипертонус (неконтролируемое чрезмерное мышечное напряжение) и гипотонус (неконтролируемая мышечная вялость);

- дыхательные упражнения улучшают ритмику организма, развивают самоконтроль и произвольность;

- глазодвигательные упражнения позволяют расширить поле зрения, улучшить восприятие.

### **Тема 3. Развитие свойств внимания у детей**

Одна из первоначальных трудностей в работе, с которой встречается педагог в школе, в детском саду - необходимость управлять вниманием воспитанников. А внимание ребёнка дошкольного возраста характеризуется непроизвольностью - малыша интересуют внешне привлекательные предметы и события.

Функционирование внимания ребёнка обеспечивается правильной организацией деятельности ребёнка, под которой понимается учет интересов, желания детей, их индивидуальные и возрастные особенности. Детей надо сначала учить быть внимательными, а не требовать от них сосредоточенности.

Основные свойства внимания – концентрация, устойчивость, переключение и распределение.

*Концентрация внимания:* это свойство внимания характеризуется способностью человека сосредоточиться на одном или нескольких объектах.

*Устойчивость внимания,* его показатель – время сосредоточения на объекте и количество отвлечений от него.

*Переключение внимания* связано со способностью человека осмысленно перемещать внимание с одного объекта на другой, быстро ориентироваться в ситуации и переходить от одного вида деятельности к другому. Развитие переключаемости внимания поможет ребёнку адаптироваться к школьной жизни.

*Распределение внимания.* Ребёнок должен уметь концентрироваться не на одном, а на двух или большем количестве различных объектов. Это даёт малышу возможность одновременно совершать разные действия и следить за несколькими независимыми процессами, не теряя ни одного из поля зрения.

Внимание различают слуховое и зрительное.

*Игры на развитие зрительного внимания:*

1. *Корректирующие пробы.* Необходимо за определённый промежуток времени выделить указанные элементы (зачеркнуть, закрасить). Это могут быть цифры, буквы, геометрические фигуры, различные предметы. Упражнение очень хорошо развивает у детей концентрацию, распределение, устойчивость внимания (Приложение 2 рисунок 1).

2. *Конструирование* счетными палочками по подражанию, по образцу, по памяти, по собственному усмотрению хорошо развивает как свойства внимания, так и памяти, мелкой моторики, воображения, способствует речевому развитию (Приложение 2 рисунок 2).

3. *Сравнение 2-х одинаковых картинок и нахождение отличий* (Приложение 2 рисунок 3). Сравнение черно-белых картинок выше по уровню сложности, чем цветных.

4. Сложить целую картинку из 2, 3, 4, 5-8 частей. Это упражнение развивает свойства внимания, зрительное восприятие, мышление (Приложение 2 рисунок 4).

5. Графический диктант. Ребенок по речевой инструкции выполняет рисунок по клеточкам. Развивает как зрительное, так и слуховое внимание, мелкую моторику, формирует целенаправленность в работе, пространственное ориентирование. Упрощенный вариант этого упражнения - когда ребенок по образцу срисовывает рисунок по клеточкам (Приложение 2 рисунок 5).

*Игры на развитие слухового внимания:*

- «Летает, не летает»;
- «Съедобное – не съедобное»;
- «Да – нет»;
- «Угадай, что звучит» (Приложение 2 рисунок 6).

Дети очень любят играть в такие игры. Кроме внимания они хорошо расширяют словарный запас, знания об окружающем мире.

Игра на музыкальных инструментах, даже на простых игрушечных дудочках, свистульках, барабанах и погремушках развивает слуховое внимание.

#### **Тема 4. Как развивать память у детей**

Память ребёнка, так же как и внимание, на протяжении всего дошкольного возраста характеризуется произвольностью. Ребёнок запоминает материал в зависимости от его эмоциональной привлекательности, яркости, озвученности и т.д.

К 5-6 годам у малыша начинает формироваться произвольная память, которая объединяясь с речью и мышлением, приобретает интеллектуальный характер.

*Виды памяти:*

1. Кратковременная память и долговременная память.
2. Зрительная память и слуховая.
3. Произвольная и произвольная память.

*Упражнения на развитие свойств памяти:*

1. Посмотри на картинку. Здесь нарисовано 10 предметов. Запомни их. Закрой страницу листом бумаги и вспомни, что было изображено на картинке. Можно на столе, на полке шкафа расставить от 5 до 10 предметов, накрыть их платком, затем предложить ребёнку по памяти вспомнить, что стояло (Приложение 3 рисунок 1).
2. «Что изменилось?». Разложить картинки или предметы (5-10 шт), попросить ребёнка закрыть глаза и поменять местами картинки или предметы. Ребенок должен вспомнить, что изменилось.
3. 10 слов. Прослушай группу слов, запомни её и повтори, например:  
*дорога, бумага, мяч, ворона, облако, подушка, стул, трава, девочка, книга.*

- Лучше запоминать слова, если их представлять образами или предложить ребёнку зарисовать каждое слово рисунком, схемой.
4. Прослушать 5-10 словосочетаний и запомнить их, например: *вкусный ужин, весёлый праздник, строгая воспитательница, яркое солнце, тёмная ночь, опасная дорога, осенний лес и т.д.*
  5. Прослушай предложение, запомни его и повтори, например:  
*Осенью птицы улетают на юг.*  
*Весной дети запускают в ручье кораблики.*  
*Моя бабушка печёт вкусные пироги с яблоками.*  
*В зоопарке мы увидели льва, жирафа и белого медведя.*  
*Я подарила подруге книгу, куклу и поздравительную открытку.*
  6. Рассмотрите картинку и запомните, кто на какой ступеньке лестницы находится. Закройте картинку листом бумаги. Расскажите, кто стоял на первой ступеньке, на второй, на третьей, четвёртой, пятой. Можно нарисовать лестницу и на ступеньках во время занятий раскладывать каждый раз разные картинки (Приложение 3 рисунок 2).
  7. «Расставь точки». Надо посмотреть 3-5 секунды на предложенную карточку на которой нарисован квадрат с клетками, в клетках нарисованы точки. Необходимо запомнить количество точек и их расположение, а затем нарисовать по памяти в квадрате с пустыми клетками. Упрощённый вариант - срисовать точки по образцу (Приложение 3 рисунок 3).
  8. Конструирование по памяти с помощью счетных палочек, геометрических фигур (Приложение 2 рисунок 2).

У детей дошкольного возраста преобладает зрительная память над слуховой. Поэтому ребёнку легче будет запоминать какой-то рассказ или стихотворение, если он будет видеть сюжетные картинки. Такой приём для лёгкого запоминания информации называется мнемотехникой. Кроме того, мнемотехника дошкольникам помогает развивать мышление, связную речь, воображение. Пример мнемотаблицы на рисунке ниже (таблица 4):

 В темном небе звезды светят.	 Космонавт	 летит в ракете.
 День летит	 и ночь летит.	 И на Землю вниз
 глядит.	 Видит сверху он	 поля,
 горы,	 реки	 и моря.
 Видит он весь шар земной,	 шар земной -	 наш дом родной.

Сначала мнемотаблицу составляет взрослый, но постепенно можно детей научить самим составлять таблицы.

Развитие внимания и памяти – важнейшее условие для успешной подготовки будущего первоклассника.

Перед поступлением в школу ребёнку надо уметь:

- вести целенаправленное наблюдение предметов и явлений;
- самостоятельно ставить перед собой цель: запомнить, а затем вспомнить её;
- использовать различные приёмы запоминания - смысловое соотнесение, смысловая группировка, схематизация, классификация, соотнесение с ранее известным.

## Тема 5. Как научить детей различать свойства предметов

Ребенок раннего возраста – это неутомимый исследователь, который все хочет знать, все понять, во всем разобраться. Он видит мир по-своему, всё вызывает у него интерес: вещи, люди, животные и растения, события и явления.

Для того чтобы у ребенка формировались только правильные представления об окружающем мире, нужно создавать специальные условия. Но не надо быть великим психологом или педагогом. Каждая мама способна создать эффективную для ребенка развивающую среду. Понадобится лишь желание и немного творчества.

Когда ребенок знакомится с окружающими его предметами, он, в первую очередь, запоминает их цвет, форму, величину, т.е. сенсорные

эталоны. При этом он не может сам перенести знания об одном предмете на другой. Его нужно этому научить.

Если ребёнок не знает основные цвета, то необходимо приступить к целенаправленному их изучению. Начинать надо с 4-х основных цветов – желтый, красный, зелёный, синий.

Одной из основных качественных характеристик каждого предмета является форма, величина.

Игровые задания на развитие сенсорных эталонов.

1. *«Спрячь бабочку»* - нужно посадить бабочку на цветок такого же цвета. Дидактическая задача: закрепить умение детей группировать однородные объекты по цвету и соотносить разнородные предметы по цвету; различать и правильно называть красный, желтый, синий цвета. Подобное задание «Одень кукол» (Приложение 4 рисунок 1, 2).

2. *«Подбери формы»*. Для того чтобы поиграть в эту игру вам понадобится игрушка с прорезями, отверстиями разной формы и соответствующими фигурами - вкладышами. Ребёнок методом проб или зрительного соотнесения проталкивает фигуру в соответствующее отверстие.

3. *«Собери корзинки»* - сложить в «корзинки» предметы одной формы, (можно одной величины или одного цвета). Дидактическая задача: развивать восприятие формы, научить различать геометрические формы: круг и квадрат; соотносить фигуру с образцом зрительно и с помощью приема накладывания, научить ребенка группировать объекты по форме – круг, квадрат и т.д. (Приложение 4 рисунок 3).

4. *«Сортировка мелких предметов»* по цвету, форме, величине. Для сортировки можно использовать счетный материал для занятий, предметы разной формы, величины, цвета - пуговицы, бусы, природные материалы, крупы, фигуры из картона и т.д. (Приложение 4 рисунок 4).

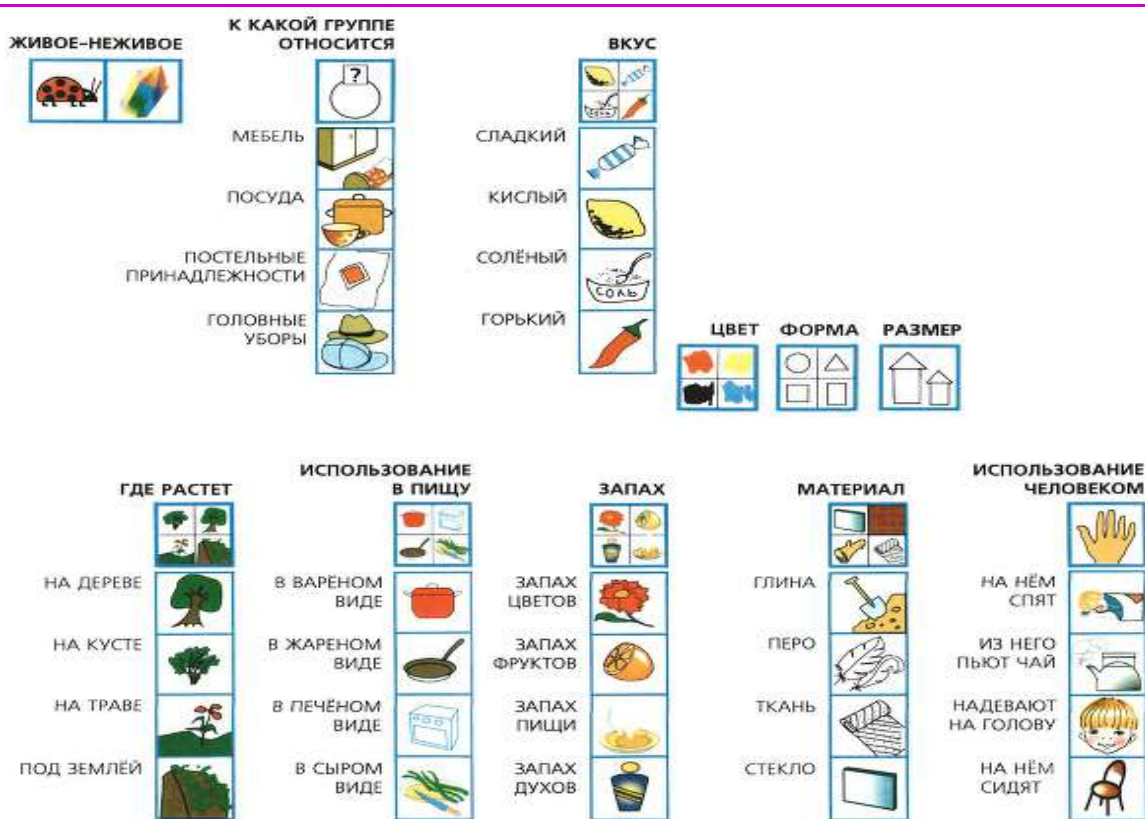
5. *«Собери картинку из геометрических фигур»*. Дидактическая задача: закрепить представления о геометрических фигурах, о цветовых тонах – красный, желтый, зеленый; научить ребенка анализировать элементарную контурную схему; научить соотносить контурное изображение с цветным; научить собирать целое из двух или трех частей (Приложение 4 рисунок 5).

6. *«Группировка предметов по форме»*. Дидактическая задача: закрепить понятия: круг, квадрат, треугольник. Научить группировать объекты по форме (круг, квадрат, треугольник), научить видеть геометрическую фигуру в окружающих предметах (Приложение 4 рисунок 6).

7. *«Сравнение предметов по величине»*. Закрепить понимание и правильное употребление слов: такой же, разные, большой-маленький, длинный-короткий, широкий-узкий, высокий-низкий, тяжёлый-лёгкий и т.д. (Приложение 4 рисунок 7, 8, 9, 10, 11).

Примеры обозначения признаков предметов показаны ниже (таблица 5):





## Тема 6. Развитие графомоторных навыков

Перед поступлением в школу у ребенка должна быть хорошо развита мелкая моторика и координация рук, сформированы элементарные навыки письма. Ребёнка надо учить проводить линии, выполнять штриховку, закрашивание, копировать и срисовывать рисунки, ориентироваться на чистом листе бумаги, на листе в клетку и в линейку.

*Когда начинать развивать графомоторные навыки?* Чем раньше, тем лучше. Уже к 1,5 годам с ребёнком вместе можно рисовать «пальчиковыми» красками, макая пальчики, ладошку в краску и делая сначала отпечаток, затем учить закрашивать простые картинки. Затем начинаем формировать трёхпальцевый пальцевый захват, учим сначала выполнять рисунок приемом «рука в руке»: взрослый удерживает руку ребёнка в своей и направляет. Затем ребёнок самостоятельно учится выполнять рисунок кисточкой, мелкими восковыми и меловыми, фломастерами, карандашами и ручкой (Приложение 5 рисунок 1).

Необходима следить, чтобы ребёнок при выполнении письменных заданий сидел за столом правильно и не сутулился (Приложение 5 рисунок 2).

Умение проводить различные линии (прямые, изогнутые, ломаные) – это один из показателей сформированности графических навыков у ребёнка-дошкольника. Малыш учиться проводить линии в разных направлениях, обводит рисунки по контуру, стараясь не отрывать карандаш от бумаги (Приложение 5 рисунок 3).

Следующий этап развития мелкой моторики и координации руки – штриховка. Это упражнение заключается в проведении прямых параллельных, горизонтальных, вертикальных или наклонных линий, не выходящих за контур фигуры. Ребёнок старшего дошкольного возраста должен уметь выполнять штриховку в разных направлениях и различными способами – прямыми, волнистыми, ломаными линиями.

*Копирование рисунков.* Эти упражнения развивают не только мелкую моторику и координацию движений руки, но и зрительное восприятие, произвольное внимание малыша. Сначала ребёнок копирует простые фигуры и рисунки, а затем переходит и к более сложным. Постепенно у ребёнка будет формироваться самостоятельный предметный рисунок.

Очень важно при формировании графомоторных навыков учить ребенка ориентированию в пространстве сверху-снизу, справа-слева, особенно на листе бумаги. Полезное упражнение – графический диктант: малыш должен без ошибок под диктовку взрослого нарисовать фигуру по клеточкам.

Ребёнок должен уметь ориентироваться на листе бумаги и в линейку. Хорошо, если он прописывает элементы букв по предложенному образцу, не выходя за пределы строчек и соблюдая заданный наклон элементов.

Умение рисовать и писать на бумаге в клетку и линейку – один из показателей готовности ребёнка к овладению навыком письма.

Во время занятий обратите внимание, какой рукой малыш рисует, как он работает с образцом, часто ли смотрит на него или рисует по памяти.

Карандаш, ручку, фломастер всегда кладите ребёнку перед листом бумаги. Ребёнок сам выберет какой рукой ему рисовать – правой или левой. И если все таки левой, не припятствуйте.

## **Тема 7. Формирование математических представлений у дошкольников и младших школьников**

Математические способности ребёнка относятся к разновидностям интеллектуальной деятельности. Их формирование и развитие происходит в процессе обучения.

Чтобы развивать математические способности у детей, необходимо проводить организацию учебных занятий особым образом: использовать специальные упражнения, которые ориентированы на развитие мыслительных процессов и подготовку к последующему совершенствованию умственных навыков.

Следует отметить, что математические способности не всегда связаны с вычислительными навыками. Математические способности скорее относят к творческому развитию личности.

*Содержание разделов по формированию математических представлений у дошкольников:*

- количество и счёт: представления о множестве, числе, счёте, арифметических действиях, текстовых задачах;

- величина: представления о различных величинах, их сравнение и измерение - длина, ширина, высота, толщина, площадь, объём, масса, время;
- форма: представления о форме предметов, о геометрических фигурах (плоских и объёмных), их свойствах и отношениях;
- ориентировка в пространстве: ориентировка в своём теле, относительно себя, относительно предметов, относительно другого лица, ориентировка на плоскости и в пространстве, на листе бумаги (чистом и в клетку), ориентировка в движении;
- ориентировка во времени: представление о частях суток, днях недели, месяцах и временах года; развитие «чувства времени».

Нормативные показатели у детей младшего возраста четвертого года жизни (таблица 6):

Сенсорное развитие	Первые шаги в математику
Цвета спектра: 8 цветов - различение, 2-4 название	Освоение умения пользоваться эталонами форм: круг, шар, куб, квадрат, треугольник
Узнавание, название некоторых фигур	Освоение простых связей и отношений: сравнение по размеру, по количеству, цвету, «ближе», «раньше»
Использование простейших способов обследования: рассматривание, ощупывание, прокатывание. Освоение слов, обозначающих признаки предметов	Овладение умением воспринимать и обобщать группу предметов по общим свойствам, уравнивать группы предметов
Сравнение 2-х предметов по 1-2-м выраженным признакам	Освоение приёмов наложения и приложения
Овладение действием соединения в пары предметов по заданному образцу	Проявление интереса к сосчитыванию предметов 3-5

Нормативные показатели у детей младшего возраста пятого года жизни (таблица 7):

Сенсорное развитие	Первые шаги в математику
Цвета спектра: 10 цветов - различение, название, 2-3 оттенка	Определение свойств предметов: форма, длина, ширина, высота, толщина.
Различение и название геометрических фигур - 7, воссоздание фигур из частей	Сравнение предметов по пространственному расположению, местонахождение объекта в ряду. Определение последовательности событий по времени
Использование эталонов для оценки свойств предметов: пушистый, твёрдый, горячий	Освоение практического деления целого на части

Сравнение предметов, выделение отличия и сходства по 2-3 выраженным признакам; освоение группировки (по цвету, форме, размеру, материалу, вкусу, запаху и фактуре)	Понимание и использование числа как показателя количества, итога счёта, название чисел по порядку до 5-6
Описание предмета по 3-4 признакам	Сравнение, деление на подгруппы, воспроизведение групп по количеству и числу

К школьному возрасту ребёнок должен уметь считать до 10 единицам и до 100 десятками. Хорошо знать прямой и обратный счет 1-10, соотносить заданное количество предметов с цифрой, определять в цифровой цепочке пропущенную цифру (1 2 3...5 6 7 8...10) (Приложение 6 рисунок 1-7).

### **Тема 8. Формирование у детей пространственно-временных представлений**

Формирование пространственно-временных представлений у старших дошкольников относят к разделу «Элементарные математические представления».

*К школе ребёнок должен освоить умение:*

- ориентироваться в окружающем пространстве и на плоскости;
- определять временные отношения (день – неделя – месяц).

*Несформированность пространственных представлений проявляется:*

- при обучении математике – в ошибочном написании цифр, перестановке разрядных единиц при записи многозначных чисел, в трудностях усвоения числового ряда и взаимоотношений чисел в ряду, глазомерных ошибках при измерении, неумении расположить симметрично записи примеров в тетради;
- при обучении письму – в зеркальном письме букв, смешении верхних и нижних элементов букв;
- обучении чтению – в сужении объёма различимого пространства строчек, что является одной из причин замедленного перехода к беглому чтению, в ошибках при различении сходных по форме букв;
- при обучении рисованию, ручному труду – в неумении расположить рисунок, работу в пространстве листа, трудностях овладения пропорциями в рисунке;
- при выполнении двигательных упражнений – в трудностях выбора направления движения при построении под команду (правая-левая ориентировка, верх-низ).

Работа по формированию пространственных представлений осуществляется поэтапно:

*На 1 этапе осуществляется работа по формированию представлений о собственном лице, теле (уровень пространства собственного тела).*

Ребёнок знакомится с частями тела глядя в зеркало и осяпывая части тела спереди, ребенок называет их - нос, грудь, живот, и т.д. Аналогично сзади - затылок, спина, пятки, и т.д. (Приложение 7 рисунок 1).

С целью введения в активную речь предлогов «спереди», «сзади» взрослый задает вопросы ребенку:

- где находится лоб, грудь, живот, и т.д.?

- где находится затылок, спина, и т.д.?

Сначала ребёнку предлагают показать, а затем назвать.

Освоение ребенком «схемы собственного тела» должно подкрепляться различными маркерами, которые помогают ему убедиться, что существует *верх и низ* - потолок, небо — пол, трава; *перед и зад* - пуговицы на рубашке — капюшон; *правая и левая стороны* - цветная тряпочка или часы на одной руке.

Наиболее трудным для ребенка является понимание расположения правых и левых частей тела. Поэтому сначала следует проделать упражнения по соотношению частей тела с правой и левой рукой. Важно, чтобы ребенок научился быстро и точно выполнять движения различными частями тела по словесной инструкции: «подними вверх левое плечо», «прикрой левый глаз правой ладонью».

На начальной стадии этапа понятия закладываются на невербальном уровне, поэтому здесь используются различные игры на понимание данных понятий. Например, игры-имитации:

- Гуси вытягивают шеи, поворачивают головы вправо-влево, заглядывают назад, не крадется ли к ним лиса.
- На спину медвежонка сел комар, он оборачивается, пытается дотянуться до него через правое, затем через левое плечо. Наконец, комар улетает и медвежонок чешет спинку.
- Буратино ушиб левое колено, растирает его, потом осторожно ступает, держась за колено рукой (Приложение 7 рисунок 2).

*2 этап. Развитие ориентировки в окружающем пространстве.*

После выработки у детей навыка ориентации в пространстве относительно себя следует переходить к ориентации других объектов относительно друг друга и себя относительно других объектов.

Необходимо закрепить у ребенка представления, что у человека, стоящего напротив, все наоборот: право — где у меня лево, а лево — где право. В итоге следует научить детей мысленно ставить себя на место другого человека, видеть вещи его глазами и, главное, правильно называть их (Приложение 7 рисунок 3).

Задание на выявление уровня ориентировки в направлениях пространства «Кто где стоит?». Дети строятся в колонну, обозначается место человека, стоящего в колонне (впереди или сзади). Например: «Где стоит Коля относительно тебя?», затем дети меняются местами, игра продолжается. Дети строятся в шеренгу. Обозначается место человека, стоящего справа от Коли, слева стоящего. Важно, чтобы ребенок постоянно комментировал свои ощущения и направления движения.

*3 этап. Развитие ориентировки в двумерном пространстве.*

Ориентировка в двумерном пространстве начинается со знакомства с чистым листом бумаги и освоения его сторон и углов. Затем ребенок

помещает различные предметы в левом нижнем, в правом верхнем углах, определяет, какие углы остались незаполненными. Формируется понимание и вербализация расположения плоскостных предметов, букв и цифр на листе бумаги по отношению друг к другу.

Задание «Что где находится?»: расставить игрушки на столе или полке шкафа – понятия «слева, справа, посередине» (Приложение 7 рисунок 4, 5).

От узнавания пространственных отношений переходят к заданиям, в которых требуется воспроизведение заданных фигур по образцу, сначала с помощью метода рисования (срисовывания), а позже методом активного конструирования заданных фигур из данных элементов (палочек, кубиков).

Выполнение графического диктанта способствует закреплению навыка ориентирования в пространстве (Приложение 7 рисунок 6).

*4 этап. Развитие понимания и употребления логико - грамматических конструкций, выражающих пространственные отношения.*

Коррекционная работа начинается с уточнения предлогов и закрепления сначала понимания, а затем употребления детьми различных предлогов и предложно-падежных конструкций. Прежде всего, ребенок выполняет всевозможные движения и манипуляции с предметами по инструкции взрослого. Затем он учится комментировать свои действия, четко проговаривая все предлоги (Приложение 7 рисунок 7).

*5 этап. Развитие представлений об основных временных единицах и понятиях и их вербализация.*

Время является особенно сложным объектом познания для дошкольников. Трудности познания времени в первую очередь связаны с его специфическими особенностями – текучестью, необратимостью, отсутствием наглядных форм, относительностью словесных обозначений времени.

При работе над развитием представлений о частях суток необходимо помочь детям осознать, что день, вечер, ночь и утро — это части целого — суток. Сначала время суток дети различают по изменению своей деятельности и деятельности взрослых, окружающих их.

Важно обратить внимание ребенка на изменение положения солнца, на разный цвет неба в различное время суток и предложить ему самостоятельно нарисовать этот пейзаж.

Лучше начинать с контрастных частей суток: день — ночь, утро — вечер, а затем уже знакомить ребенка со сменой двух частей суток: утро — день, вечер — ночь (Приложение 7 рисунок 8).

После того как ребенок научился различать и называть части суток и их смену, вводятся понятия «сегодня», «вчера», «завтра». Ребенку необходимо объяснить, что те сутки, которые наступят, называются «завтра». А те сутки, которые уже прошли, называются «вчера». Сначала формируется правильное понимание, а потом использование детьми этих понятий в своей речи. Можно предложить составить рассказы на темы:

- что я делал вчера;
- что я делаю сегодня;
- что я планирую сделать завтра.

Работу над днями недели следует соотносить с расписанием занятий у специалистов, если вы посещаете кабинет коррекции. Или в какие дни ребёнок посещает детский сад, а взрослые ходят на работу. Это позволит исключить механическое заучивание названий и последовательности дней недели. В качестве зрительной опоры используется круг со стрелкой, на котором схематично прописаны дни недели, детям дается четкое направление хода времени (Приложение 7 рисунок 9).

Задания на изучение времен года можно условно разделить на три группы: задания направленные на получение знания о сезонных изменениях в живой природе, о сезонных изменениях в неживой природе, об изменениях в жизни и труде людей в разные сезоны (Приложение 7 рисунок 10).

Знания о текущем времени года лучше давать в сравнении с только что прошедшим сезоном, обязательно опираясь на жизненный опыт детей. Следует использовать большое количество наглядности, дети по картинкам должны узнавать времена года и определять их основные признаки. Позже они должны освоить последовательность смены времен года и уметь рассказывать о них по представлениям, то есть без наглядной опоры.

При ознакомлении с временами года необходимо познакомить детей с названиями месяцев, с их последовательностью и дать представления о том, что двенадцать месяцев составляют год. О том, что каждый сезон состоит из трех месяцев (Приложение 7 рисунок 11).

Дошкольников необходимо подготовить к умению определять время по часам, ориентироваться в понятиях сутки, час, минута и секунда, для того чтобы в школьном возрасте они умели определять точное время по часам.

Коррекционная работа, направленная на формирование у детей пространственных и временных представлений лучше осуществляется в игре и в процессе активного наблюдения за предметами и явлениями. Так дети учатся выделять пространственные и временные признаки, подвергать их анализу, устанавливать между ними сходство и различие, обобщать их, обозначать словами.

## **Тема 9. Учим ребёнка общаться, подготовка к школе**

Позитивные изменения в личности ребёнка, такие как: нервно-психический статус; познавательные возможности; стиль взаимодействия с людьми, ценностно-потребностные установки (умение оценить ситуацию и появление требований к окружающему миру), в первую очередь, определяются личностью взрослого, взявшего на себя ответственность за воспитание ребёнка.

**Фундаментом** познавательных возможностей детей, общей успешности ребёнка является его нервно-психическое состояние и эмоциональное благополучие. Характер отношений взрослого определяет ключевые особенности развития личности ребёнка.

Для ребёнка дошкольного возраста самой главной фигурой привязанности остаётся мама. Но необходимо стремиться к тому, чтобы

контакты ребёнка расширились, он учился общаться не только с взрослыми, но и сверстниками.

Для ребёнка становятся важными контакты с другими людьми, а также признание его права на самостоятельность, независимость в действиях и желаниях. Ребёнок, занимаясь разнообразной деятельностью, гордится своими успехами и очень чувствителен к похвале или нареканиям в свой адрес. Очень важно эмоционально поддерживать ребёнка, выражать восхищение им. Если родители хвалят своего ребёнка, а не только попрекают, позволяют ему делать в разумных пределах то, что ему хочется, то у него развивается самоуважение и высокая самооценка. Такой ребёнок, уверенный в себе и в родительской любви, спокойно выдержит критику, упрёки и даже наказание, если заслужил. Ребёнок прежде всего задумается чем вызвано родительское недовольство, а не отреагирует непослушанием и капризом. Надо уметь выражать своё недовольство ребёнку, когда это необходимо, но делайте это мягко, как бы между прочим, не фиксируя только на плохих проступках, какими бы ужасными они не казались.

Лучше, если родители вместо упрёка за плохое поведение ребёнка или непослушание, выразят ему своё огорчение: - как жаль, что ты ошибся и поступил неправильно и сам теперь расстроен из-за этого.

Если ребёнок почувствует расположение взрослого к нему, ему легче будет исправить своё поведение, а не упрямится. Более того, ребенок, испытывая недовольство, обиду или злость, будет так же, как и взрослые корректно выражать эти негативные чувства.

Очень важно сразу приучать ребёнка к социальным нормам поведения и конструктивным способам взаимодействия с окружающими. Это значит, что ребёнок должен выполнять определённые режимные моменты, такие как убирать игрушки, или идти спать, требования и просьбы взрослого, но их не должно быть слишком много. Ребёнок также должен учиться уметь соотносить свои желания и интересы с желаниями и интересами других и считаться с ними, доброжелательно просить об услуге и также оказывать её, уметь поделиться с кем-то (например, игрушкой, шоколадкой) или корректно отказать в услуге и не дать себя в обиду.

Самый эффективный способ обучения правилам – это когда взрослые, требуя от ребёнка что-то сделать и сами это делают. Ребёнок усвоит правила поведения, если родители неизменно и постоянно будут требовать от него их выполнения. Если что-то происходит неизменно каждый день, этому легче научиться. Постоянство создаёт постоянный способ или модель поведения. Режим создаёт модели поведения. Эти модели поведения сохраняются у ребёнка как «образ памяти» и переходят, позже, в самодисциплину и самоконтроль.

Для детей первые модели взаимодействия становятся моделью всех взаимодействий вообще. Дети ожидают, что все другие взаимоотношения будут похожими на их первый опыт.

Поэтому важно, как взрослые общаются между собой и с ребёнком, как выражают свои эмоции, как ведут себя по отношению к друг другу.



Накапливая эти модели поведения в памяти, ребёнок будет использовать их в дальнейшем.

Дети воспринимают только ту информацию, которая передаётся им в непосредственном общении с взрослыми и которая окрашена множеством интонаций и эмоций. Поэтому детям надо обязательно читать сказки. Слушая сказки, дети находят в них моменты из своей жизни и стремятся воспользоваться примером положительного героя в борьбе со своими проблемами. Сказки можно читать из книжки, а можно придумывать самим, подбирая сюжет к ситуации, к поведению или развитию ребёнка.

Разнообразная предметная деятельность, активный интерес к изучению окружающего и постоянное обращение к взрослому, как к главному источнику знаний об окружающем, способствуют развитию речи. Интерес к окружающим предметам побуждает ребёнка обращаться к взрослым с вопросами:

-Что это? - Зачем? - Когда? - Куда? - Почему?

Но период времени, когда дети задают вопросы взрослым очень короткий, важно не упустить его. Иначе мнение родителей со временем совсем не будет интересовать ребёнка.

Сюжетные игры очень важны для психического развития детей. Ребёнок, подражая взрослым и отражая взрослый мир в играх, усваивает способы социальных взаимоотношений, социальные нормы поведения и различные роли, что поможет ему в будущем успешно общаться с другими взрослыми, со сверстниками.

**Социально-психологическая готовность детей к школе определяется по следующим навыкам и умениям:**

- учебная мотивация (хочет идти в школу; понимает важность и необходимость учения; проявляет выраженный интерес к получению новых знаний);
- умение общаться со сверстниками и взрослыми (ребенок легко вступает в контакт, не агрессивен, умеет находить выход из проблемных ситуаций общения, признает авторитет взрослых);
- умение принять учебную задачу (внимательно слушать, по необходимости уточнить задание);
- умение войти в другое общество (детское), действовать вместе с другими, подчиняться интересам группы.

**Психологические аспекты готовности детей к школе:**

- развитие мелких мышц рук: рука развита хорошо, ребенок уверенно владеет карандашом, ручкой, ножницами;
- пространственная ориентация, координация движений: умение различать понятия «выше – ниже», «вперед – назад», «слева – справа»;
- координация системы «глаз – рука»: ребенок может правильно перенести в тетрадь простейший графический образ, зрительно воспринимаемый на расстоянии - узор, фигуру;

- развитие логического мышления: способность находить сходство и различия разных предметов при сравнении, умение правильно объединять предметы в группы по общим существенным признакам;
- развитие произвольного внимания: способность удерживать внимание на выполняемой работе в течение 15-20 минут;
- развитие произвольной памяти: способность к опосредованному запоминанию: связывать запоминаемый материал с конкретным символом - слово-картинка, либо слово-ситуация.

#### **Кругозор ребенка и готовность к усвоению знаний:**

- умение называть домашний адрес, телефон, полные имена родителей и состав семьи;
- иметь общие понятия о различных видах деятельности взрослых;
- знать правила поведения в общественных местах и на улице;
- иметь общие понятия о временах года и сезонных явлениях;
- знать названия месяцев, дней недели и их последовательность.

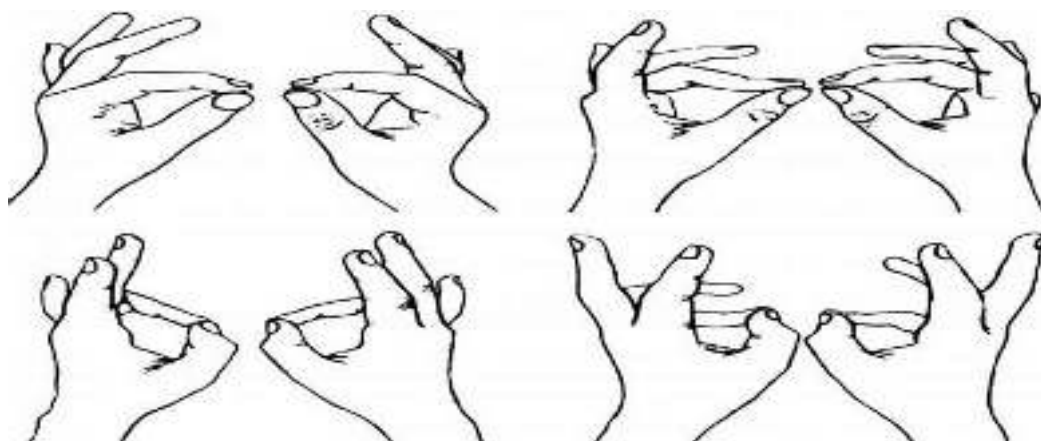
#### **Занятия, полезные для ребенка в период подготовки его к письму, развитие мелких мышц руки:**

- работа с конструкторами разного типа;
- работа с ножницами, пластилином;
- рисование в альбомах (карандашами, красками).

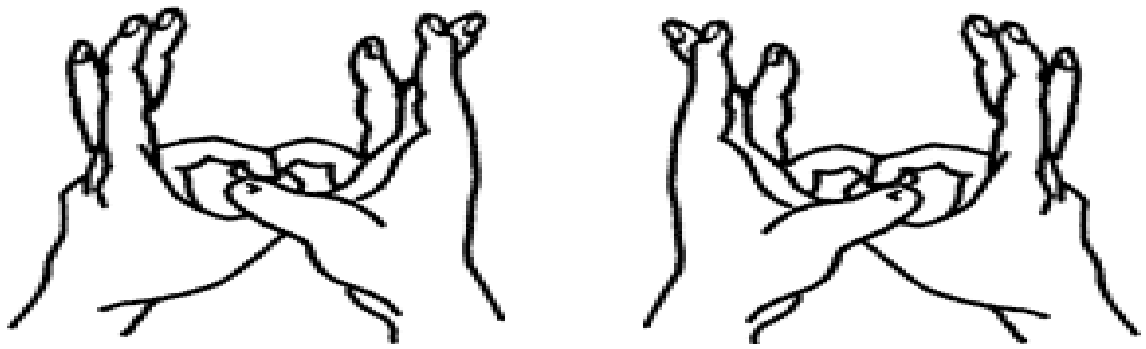
#### **СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:**

1. Р.И. Суннатова, Е.Ю. Агзамова, С.П. Глухова. Психологическая диагностика детского развития (руководство пользователя и карточный инструментарий) / Под ред. Р.И. Суннатовой – Москва - Ташкент: ИТД «СМИ –АЗИЯ» - Издательство журнала «San'at», 2008/- 160 с.
2. Вся дошкольная программа. Тесты. Издательство РОСМЭН, Москва, 2007 г.
3. С.Е. Гаврина, Н.Л. Кутявина, И.Т. Топоркова, С.В. Щербинина. Проверяем знания дошкольника. Тесты для детей 7 лет. ИП Бурдина С.В. г. Киров, с.32.
4. С.Е. Гаврина, Н.Л. Кутявина, И.Т.Топоркова, С.В. Щербинина. 30 занятий для успешного развития ребёнка (тетради по возрастам от 3-х до 7-ми лет). ИП Бурдина С.В. г. Киров, с.32.
5. С.Е. Гаврина, Н.Л. Кутявина, И.Т. Топоркова, С.В. Щербинина. Рисуем по клеточкам (Части 1-2). ИП Бурдина С.В. г. Киров, с.32.
6. Тетрадь верблюжонка. Математика. Часть 1. // Учебное пособие для детей дошкольного возраста. Издательство 8&8: Алматы, 2006. – 26 с.
7. И.А. Денисова, Ш.Ж. Карипжанова, Ю.В. Константиновна. Методические рекомендации к серии мультимедийных игр по формированию элементарных математических представлений у детей с особенностями психофизического развития. Центр САТР, Алматы, 2009. – 34 с.
8. И. Маниченко. 10 секретов воспитания. – Челябинск: Умница, 2014. – 88 с.

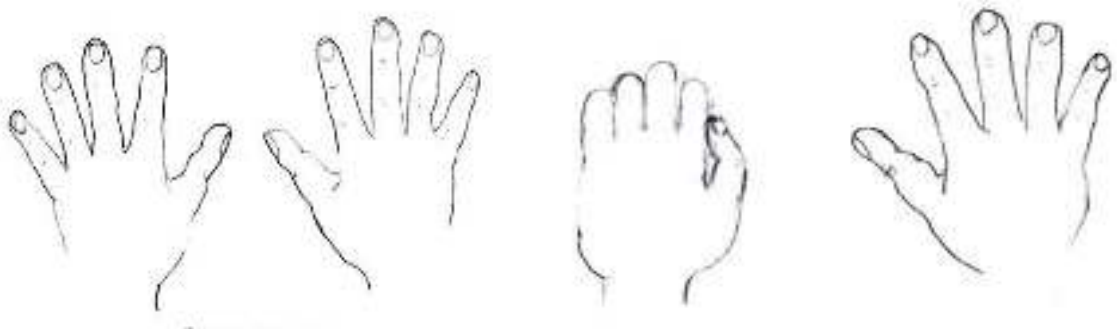
**РАЗВИТИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ  
ЧЕРЕЗ ДВИЖЕНИЕ**



*Рисунок 1. «Колечки»*



*Рисунок 2. «Цепочки»*



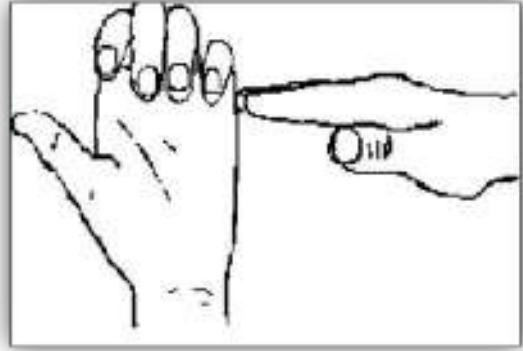
*Рисунок 3. «Фонарики»*



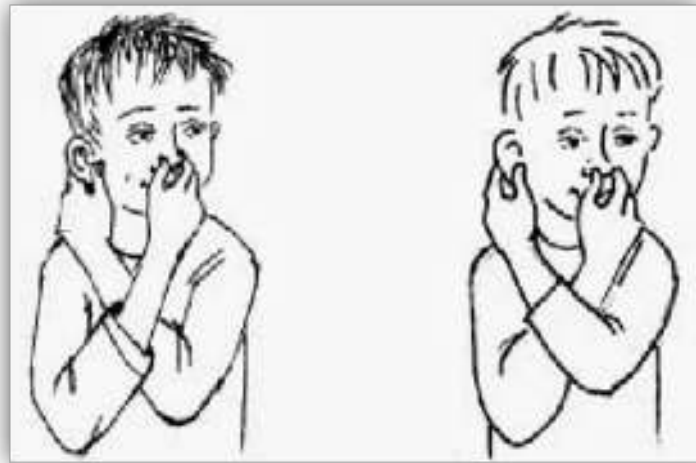
*Рисунок 4. «Дом, ёжик, замок»*



*Рисунок 5. «Кулак-ребро-ладонь»*



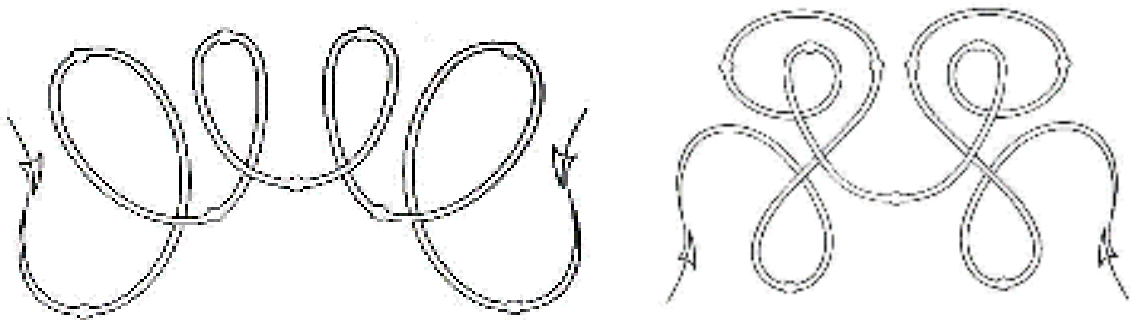
*Рисунок 6. «Лезгинка»*



*Рисунок 7. «Ухо-нос»*



*Рисунок 8. «Змейка»*



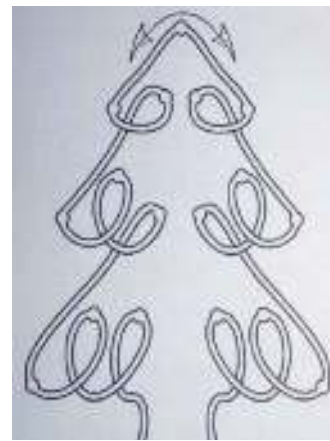
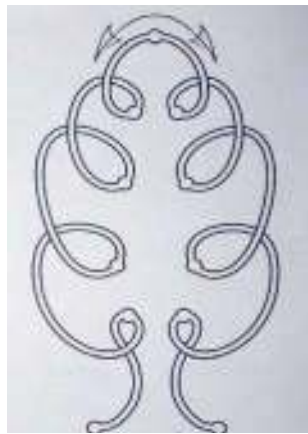


Рисунок 9. «Симметричные рисунки»



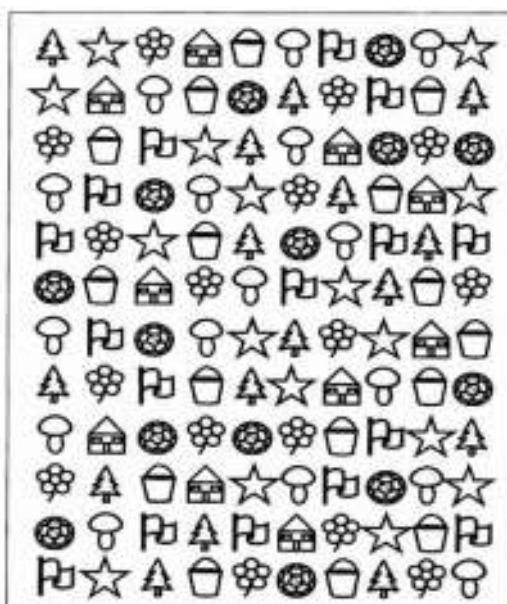
Рисунок 10. «Восьмёрки»



Рисунок 11. «Перекрёстный шаг»

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

**РАЗВИТИЕ СВОЙСТВ ВНИМАНИЯ У ДЕТЕЙ**



ЙЛОВНТАРОПЛОУЖЮБЧТРХЭЖДФА  
 ЧЯУЙСУИКНТПОДБОДЩГЗЖЭОАЛУ  
 МОТАРНВПМЕЯАСЫВКЦУУАМСИРП  
 ЯЧФВЫЦСЙАМЛБЮДЖЗЭИЖЗЭАОВЫ  
 РИАНМИПГТЕОЛВАОРПЫЕАВМПЯ  
 ВФУЙЫЦВАСЧЗЧЮЫОАРГПТРАЛВЖ  
 ДВХЫЭЫОВОАТИИМРНЫПВИААРБО  
 ЩОДЛАПОГАЫОЕПИТОСРГВДПЩДЮ  
 ОЖЗХЭЕБАТРИПМАСВЧУФВКЦАУ  
 ПКНРПОГНОТАРЛШОЫАВКЕЙКЦАВ  
 СПСТОСРНЫАЫДУЗАБИЛШНПТЦЩЙ  
 ЕКЦУГЕШНЗГХЛЮБЖБЭЖИЛМРСЛЧ  
 МАВЯСФАЫКЦЕГКТЕИИЛРАГОАГМ  
 НРАГОРВГНУРЛВЖВЗЛАРРНВПАА  
 РАНОЫЖЩЛОТРПМАВКЫЦЙДЩЛОПМ  
 ИРПВЗБЖХЭОГРАВУЫЦЙФАЛПСПА  
 ИЕНМПРМЛОПОШВДЛПШРОРЫЩЦЮЖ

Рисунок 1. «Корректирующие пробы»



Рисунок 2. «Конструирование счётными палочками»



Рисунок 3. «Найди отличия»

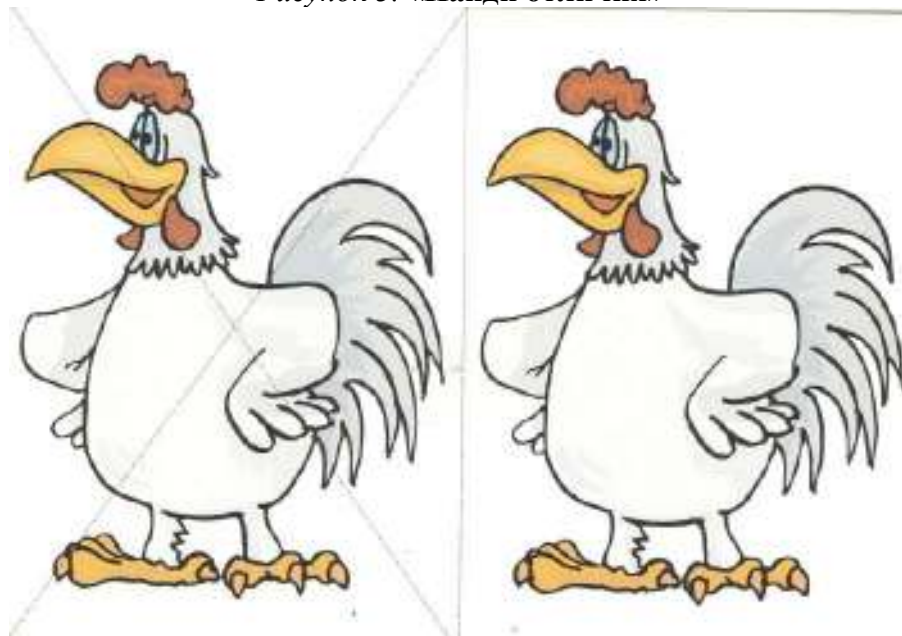


Рисунок 4. «Сложить целое из частей»





Рисунок 1. «Запомни 10 предметов»

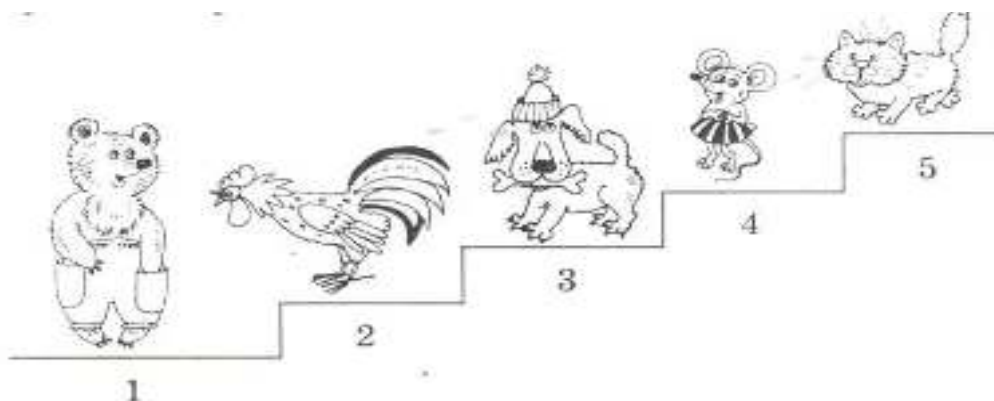


Рисунок 2. «Лестница»

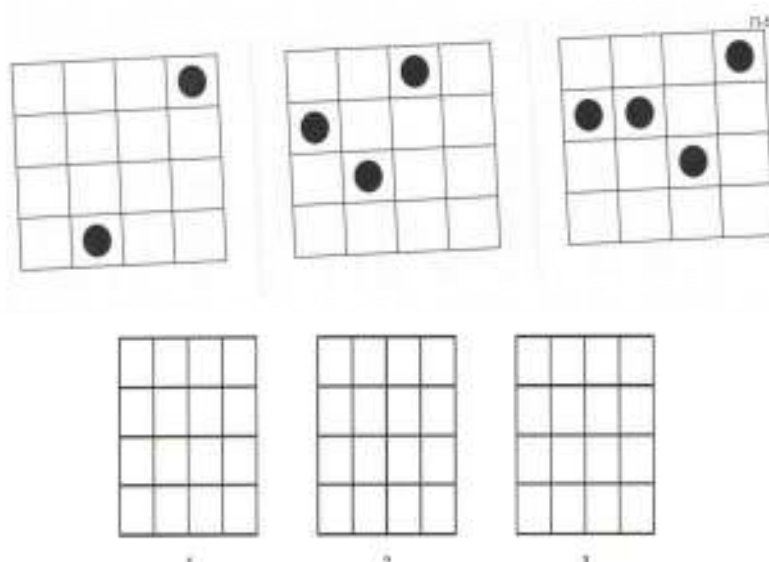


Рисунок 3. «Расставь точки»

ПРИЛОЖЕНИЕ 4

**КАК НАУЧИТЬ ДЕТЕЙ РАЗЛИЧАТЬ СВОЙСТВА ПРЕДМЕТОВ**

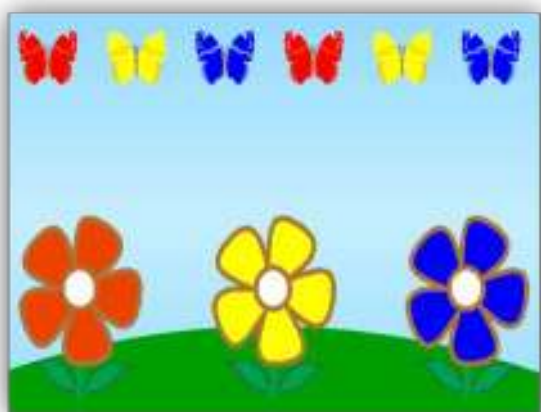


Рисунок 1. «Спрячь бабочек»

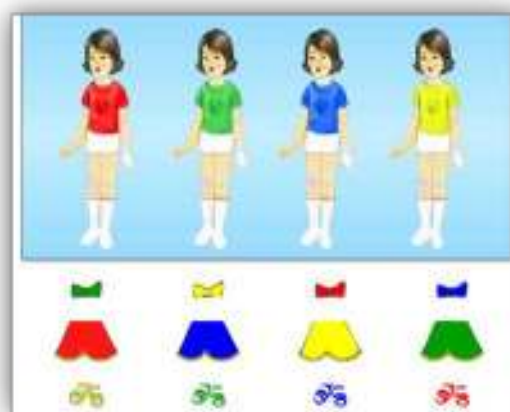


Рисунок 2. «Одень кукол»

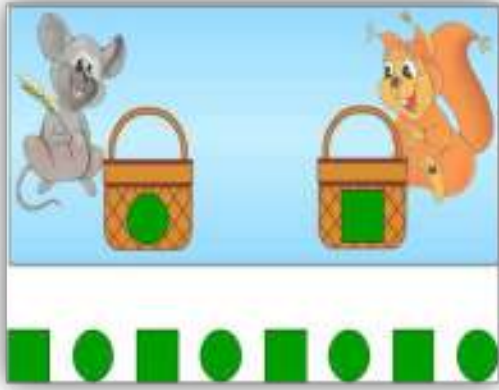


Рисунок 3. «Собери корзинки»



Рисунок 4. «Сортировка мелких предметов»

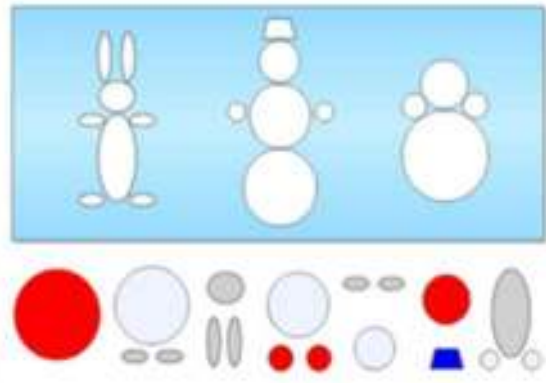
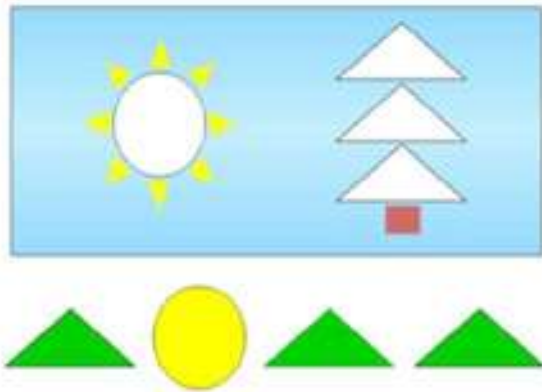


Рисунок 5. «Собери картинку из геометрических фигур»

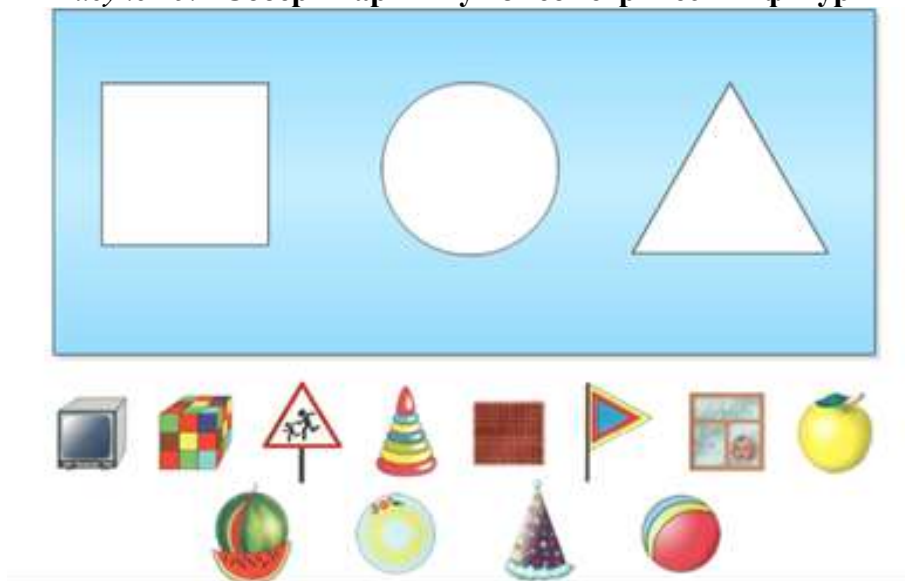


Рисунок 6. «Группировка предметов по форме»

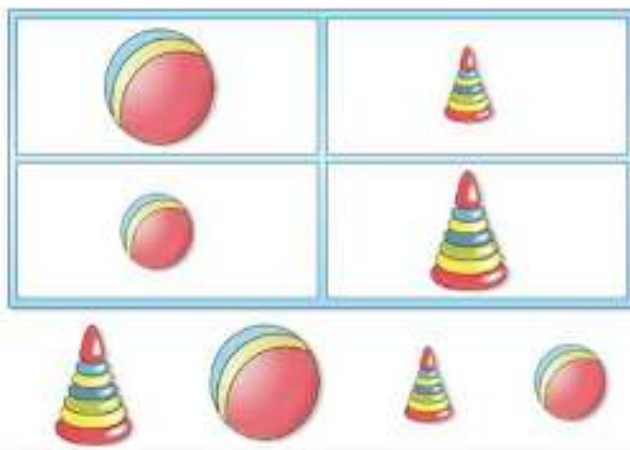


Рисунок 7. «Сравнение предметов по величине»



Рисунок 8. «Высокий, низкий»



Рисунок 9. «Длинный, короткий»



Рисунок 10. «Широкий, узкий»

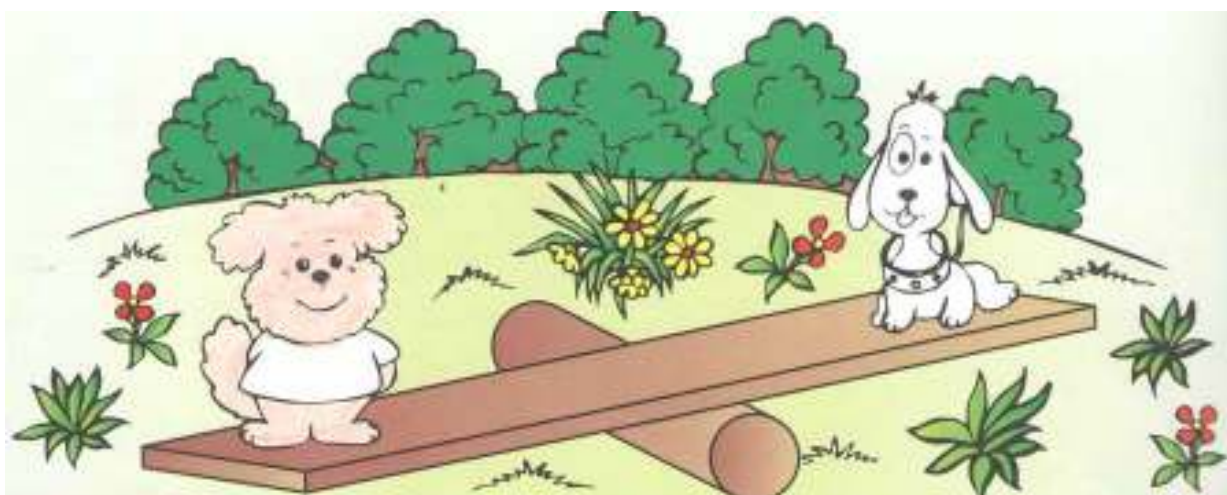


Рисунок 11. «Лёгкий, тяжёлый»

ПРИЛОЖЕНИЕ 5

## РАЗВИТИЕ ГРАФОМОТОРНЫХ НАВЫКОВ



Рисунок 1. Формирование трёхпальцевого захвата



Рисунок 2. Правильная посадка при выполнении письменных заданий

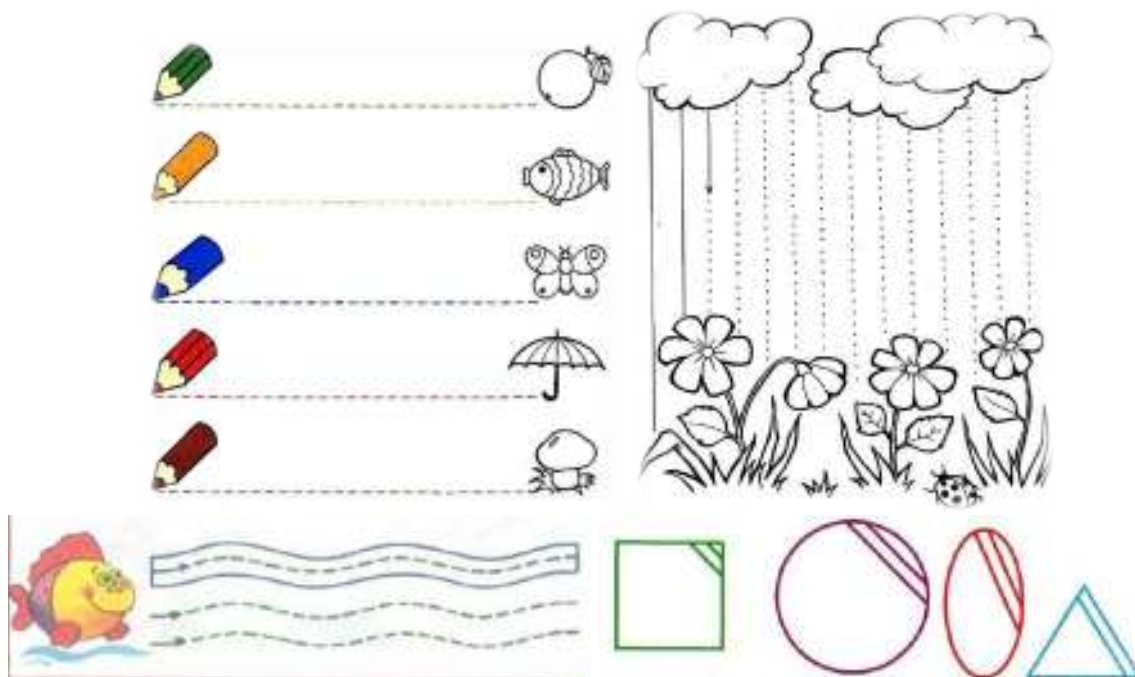


Рисунок 3. Учимся проводить линии, штриховку

ПРИЛОЖЕНИЕ 6

**ФОРМИРОВАНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ У  
ДОШКОЛЬНИКОВ И МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ**



Рисунок 1. «Один-много»

Рисунок 2. «Соотнесение количества предметов с цифрами»

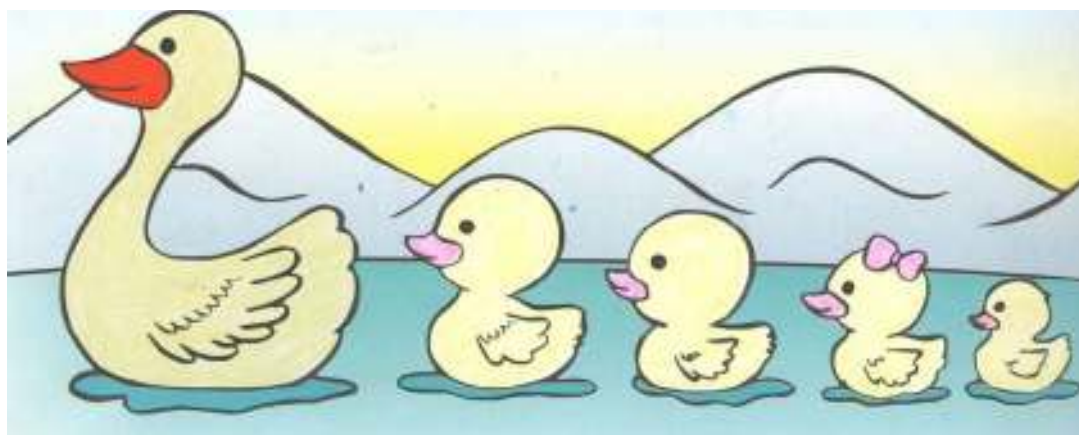
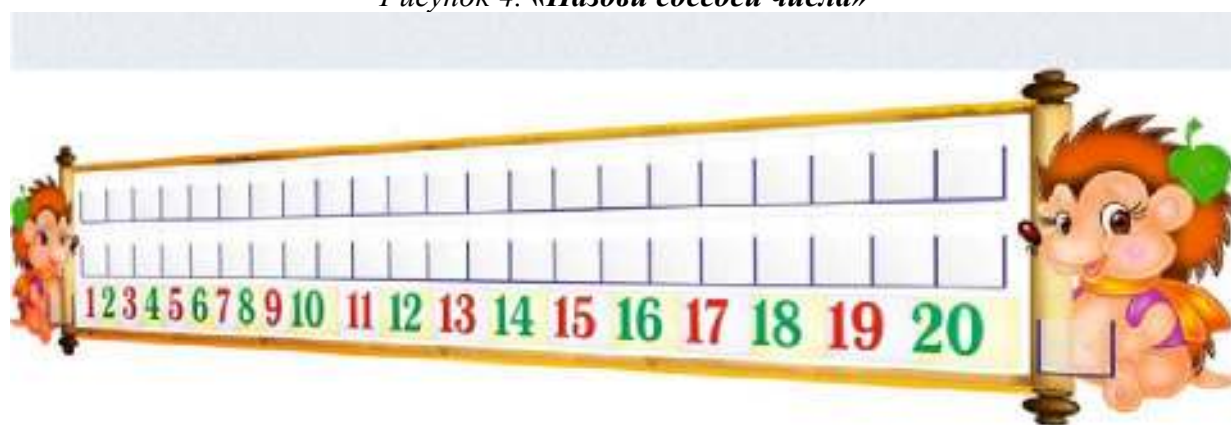


Рисунок 3. «Порядковый счёт»



Рисунок 4. «Назови соседей числа»



- Какое число стоит перед числом 5?
- Какое число стоит между числами 3 и 5?
- Какие числа являются соседями числа 5 (6, 7)?
- Какие числа следуют за числом 5? Какие числа предшествуют числу 5?
- Что значит прибавить (отнять) 1? (Получить последующее (предшествующее) число.)

Рисунок 5. «Считаем по линейки»



Рисунок 6. «Увеличение, уменьшение»

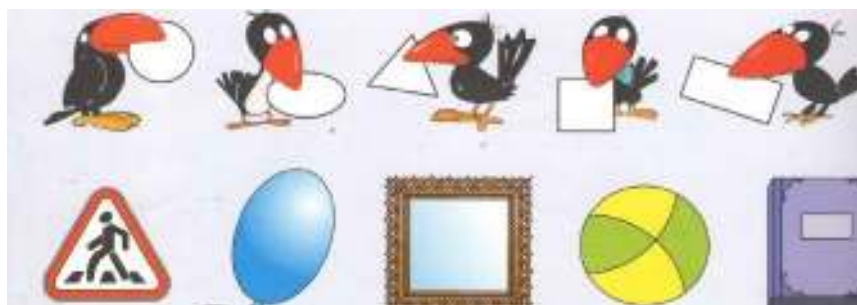


Рисунок 7. «Форма предметов»

ПРИЛОЖЕНИЕ 7

## ФОРМИРОВАНИЕ У ДЕТЕЙ ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ



Рисунок 1.  
«Ориентирование в частях тела»



Рисунок 2.  
«Игры-имитации»

Рисунок 3. «Представления о стоящем напротив»

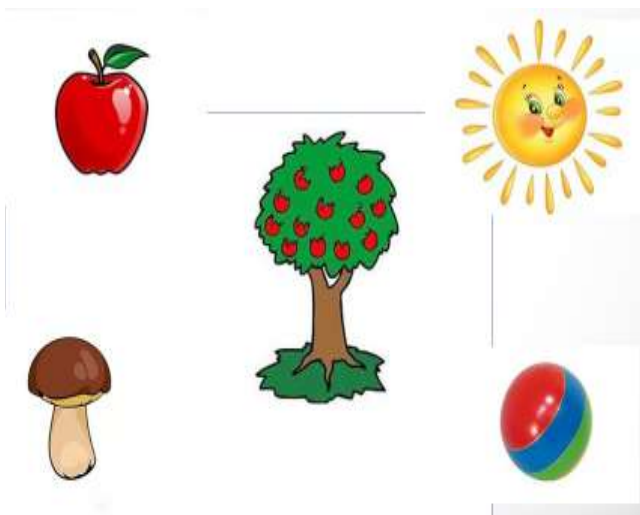


Рисунок 4. «Что в середине?»

Рисунок 5. «Что справа, что слева?»

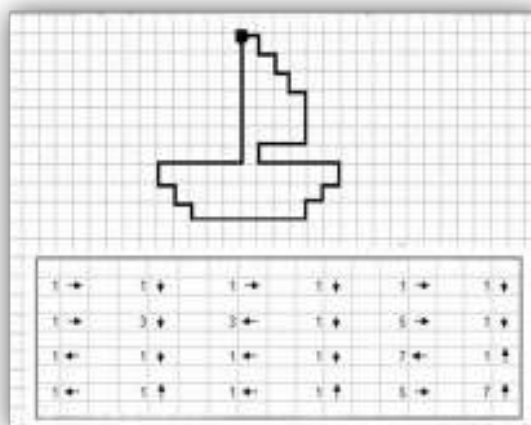


Рисунок 6. «Графический диктант»





Рисунок 7. «Предлоги»

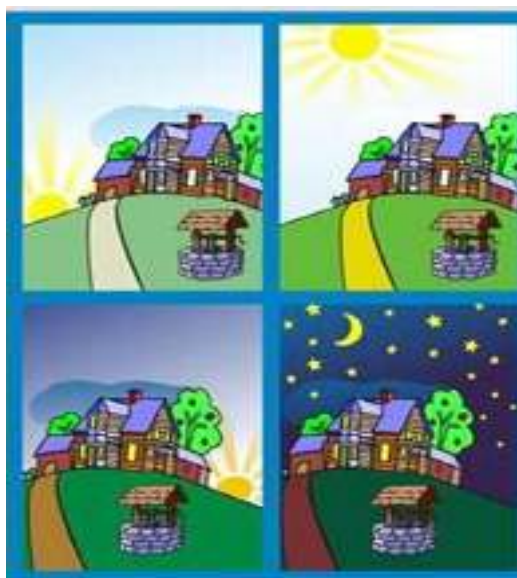


Рисунок 8. «Части суток»



Рисунок 9. «Дни недели»



Рисунок 10. «Времена года»



Рисунок 11. «Месяцы»

**Балаларға дамуышылық-танымдық сабақтарын  
өткізуге арналған ата-аналарға ұсыныстар**

*Ілияс Әбілқазыұлы Жанғали,*

**Ақмола облысында инклюзивті білім беруді дамыту бойынша облыстық  
ресурстық орталығының үйлестірушісі,  
Көкшетау қаласы, білім бөлімінің № 19 орта мектебінің  
мұғалім-дефектологы**

## МАЗМҰНЫ

1.	Балалардың зейін қасиеттерін дамыту	51
2.	Балалардың есте сақтау қабілетін дамыту	52
3.	Графомоторлық дағдыларды дамыту	54
4.	Қозғалыс арқылы интеллектуалды қабілеттілігін дамыту	56
5.	Балаларға өлшемдерді, түстерді, пішіндерді ажыратуға үйрету	58
6.	Кеңістік пен уақыт түсініктерін қалыптастыру	60
7.	Мектеп жасына дейінгі балаларға математикалық ұғымдарды қалыптастыру	62
8.	Балаларды әңгімелесуге үйрету	64
	<b>Пайдаланылған әдебиеттер тізімі</b>	<b>66</b>
	<b>Қосымшалар</b>	<b>68</b>

## **1-тақырып. Балалардың зейін қасиеттерін дамыту**

Әрине, әрбір ата-ана баланың табысты оқуын қалайды. Көптеген ата-аналар бала санау және жазуды білсе, онда ол мектепке дайын деп санайды.

Демек, баланы дамыту және үйрету керек. Бірақ балалар, әдетте, ойлау қызметін жақсы көрмейді, дегенмен олар ойнауды жақсы көреді. Демек, барлық психикалық функцияларды дамыту, оның ішінде көру назары мен жадыны ойын арқылы дамыту қажет.

Ойын қызметі мектепке дейінгі жастағы балалар үшін жетекші болып табылатындықтан, ойын және ойын жаттығулары мектепке дейінгі балалардың психикалық үдерістерін дамытудың ең тиімді әдісі болып табылады. Бірақ есте сақтау, тек қана назарға алу, ойлау немесе қабылдау дамытатын ойындар жоқ екенін байқаған жөн, барлық ойындар зейінді дамытады, оны тек дұрыс құрастырғаны жөн. Кез келген ойын бірнеше психикалық функцияларды дамытады.

Көру дағдысын дамытуына жаттығулар алайық. Мысалы 30 секунд ішінде сюжеттік суретке мұқият қарап, оны есте сақтауға тырысыңыз. Енді қандай түс пен пішін қайда орналасқанын еске түсіріңіз. Осы жаттығуды орындау кезінде сізде қандай функциялар жұмыс істейді деп ойлайсыз?

Суретте не салынғанын есте сақтау үшін, сіз оған қарап отырдыңыз, демек, сіздің қабылдауыңыз жұмыс істеді, сіз суреттің барлық бөлшектерін, сондай-ақ ойлауға назар аудардыңыз, өйткені сіз қай жерде орналасқанын және бұл өлшемнің немесе форманың қандай түстерін есте сақтауға тырыстыңыз (1-қосымша, 1-сурет). Демек, бұл жаттығу бірінші кезекте жадыны жаттықтыру үшін болса да, барлық функциялар бірден дамиды.

Мектепке дейінгі жастағы балаларда олардың ішкі әлеміне назар аударылады. Сіздің балаңыз кенеттен тоқтап, бір нүктеге қараған кезде, оның ішкі назары ең жоғары нүктеге жететінін біліңіз. Осы сәтте біз түсінушілікті қабылдаймыз.

Баланың назары – бұл бала мүдделерінің индикаторы. Баланың назары өзіне қызықты нәрселерді ғана аудара алады. Сондықтан сіз балаңыздың мұқият болуын қалайсыз, онымен ойын барысында ойнаңыз, ол күтілетін нәрселерді меңгереді.

Баланың назары мен есте сақтауы – бұл өзара байланысты екі психикалық процесс, олар бір-бірінің дамуының шарты болып табылады.

Бала өзінің талдағыштарының – есту, көру, иіс сезу, тактильді сезу көмегімен әлемді таниды. Соның екеуін, яғни есту және көру параметрлерін талқылаймыз.

Біз көз көрудің арқасында қоршаған әлем туралы ақпараттың 70 пайызға дейін алынатынын білеміз. Есту жүйкелері бірнеше есе көп. Сондықтан көру арқылы алынған ақпарат есте қалады және көбірек назар аударады.

### **Көру зейінін дамыту әдістемелері**

1. «Маған қара». Зейіннің дамуына арналған қызықты және көңілді ойын. Бала анасына 20-30 секундқа мұқият қарап, барлық сұрақтарға жауап беруі тиіс. Олар әртүрлі болуы мүмкін: «менің юбкам қандай түсті?», «Менде моншақтар ілініп тұр ма?», «Менің ернім боялған ба?» Содан кейін рөлдерді өзгертуге болады (1-қосымша, 2-сурет).

2. «Артық заттарды алып тастау» ойыны. 4-5 заттың суреті бар карточка ұсынылады, олардың біреуі басқаларынан ерекшеленеді. Қажеттісін табу керек.

3. «Барлаушылар» ойыны. Балаға өте күрделі сюжеттік суретті қарастыруды және барлық мәліметтерді есте сақтауды ұсынады. Содан кейін ересек осы сурет бойынша сұрақтар қояды, бала оларға жауап береді (1-қосымша, 3-сурет).

4. «Мозаикадан немесе таяқшадан өрнек салу» ойыны. Балаға мозаикадан (немесе таяқшадан) үлгі бойынша әріпті, санды, өрнекті, силуэтті және т.б. қою ұсынылады (1-қосымша, 4,5-суреттер).

5. «Айырмашылықты тап» ойыны. Бірнеше айырмашылығы бар екі сурет салынған карточка ұсынылады. Оларды тезірек табу қажет (1-қосымша, 6-сурет).

6. «Лабиринт» ойыны. Лабиринттен өтіп, жолды қарап, саусақпен немесе қарындашпен белгілейді (1-қосымша, 7-сурет).

7. «Суретті аяқтау» ойыны. Балаға суреттегі жоқ заттарды тап деп айту керек және оларды аяқтау керек. Мысалы: терезесіз үй, дөңгелегі жоқ машина, гүл және т.б. (1-қосымша, 8-сурет).

8. «Бірдейлерді тап». Балаға заттар немесе геометриялық фигуралар бейнеленген кестені ұсынады. Мысалы, барлық шыршаларды немесе барлық квадраттарды сызып тастау керек (1-қосымша, 9-сурет).

9. «Көлеңкесі бойынша затты тап» ойыны (1-қосымша, 10-сурет).

10. «Дыбысты тап». Балаға көзді байлап, әр түрлі қоңырау соғатын заттың дыбысын анықтау тиіс (1-қосымша, 11-сурет).

## **2-тақырып. Балалардың есте сақтау қабілетін дамыту**

Адамның тал бойындағы барлық қабілет – мүмкіндіктерінің арасындағы ең бірегейі — оның есте сақтау қабілеті. Алайда бүгінгі технология ғасырындағы басты індеттің бірі – жастың да, жасамыстың да күннен-күнге еске сақтау қабілетінің нашарлауы.

Балалардың еске сақтау қабілеті жылдан-жылға төмендеп бара жатыр, олардың барлық назары – интернет, смартфон, гаджеттар мен планшеттерде. Берілген материалды есте сақтауының төмендеуі, баланың, ес процесінің жоғалуына әкеліп соғуда. Мұның өзі мектепке дейінгі жаңа психодиагностикалық әдістемелермен қамтамасыз етуді қажет етеді. Біздің әрбір толғанымсыз әсерленуіміз бен әрекет-қылығымыз санамызда біршама уақыт (ұзақ, қысқа) сақталып, қажетті жағдайларда қайта жаңғыртуға келетін іздер салатыны баршаға мәлім. Өткен тәжірибемізден қалған іздерді

жадымызда қалдырып сақтап, кейін бұрын білгендерімізді жойып алмастан, оларды қайта танып, жаңғыртумен ақпарат топтауымыз ес деп аталады.

Қайта жаңғыртуда тану мен еске түсіру қызметі бірін-бірі толықтырып отырады. Қабылданған нәрселердің есте қалғаны естің материалы делінсе, ал еске сақталып, қайта жаңғырғаны естің мазмұны болып саналады. Адам өзінің, басқалардың ойы мен бастан кешкен сезімдерін, іс-әрекеттерін сөз арқылы қайта жаңғыртады. Есте қалдыру, қайта жаңғырту, тану ес процесстері болып саналады.

Ес адам тіршілігінде маңызды орын алады. Есте қалдыру адамның өмір тәжірибесін байытады. Адамның есі үнемі дамып, жетіліп отырмаса, онда ол жаңа туған нәресте дәрежесінде қалып қояр еді. Өмір тіршілігіне қажетті нәрселердің бәрінің есте болуы мүмкін емес. Ес осы заманғы психология ғылымының даму сатысында өзекті мәселенің бірі болып саналуымен қатар, техникалық ғылымдар саласында да ерекше маңызды орында. Есті осы заманғы психология ғылымы тұрғысынан зерттеуде негізгі әрі маңызды болып отырғаны – есте қалдыру механизмі.

### **Мектеп жасына дейінгі балалардың есте сақтау қабілетін дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар**

#### ***«Көңілді шеңбер» ойыны***

*Мақсаты:* балалардың ес пен зейінін дамыту.

*Ойын шарты:* Балалар шеңбер жасап отырады. Бір-біріне мұқият қарайды. Жүргізуші белгі бергенде, балалар көздерін жұмады. Сол кезде жүргізуші отырған балаларға әртүрлі заттарды (гүл, орамал, көзілдірік т.с.с.) беріп, өзгеріс жасайды. Балалар көздерін ашқанда «не өзгерді?» – деп сұрайды. Ең зейінді балаға сыйлық беруге болады.

#### ***«Орныңды тап» ойыны***

*Мақсаты:* есте сақтау және бір-бірімен қарым-қатынасты орнату.

*Ойын шарты:* Балалар шеңберге тұрады. Әр бала өзінің жанындағы баланы есінде сақтап, қарап алуы керек. Жүргізушінің бірінші белгісі бойынша бөлменің жан-жағына тарап кетеді (белгі: шапалақтау, барабанмен беріледі). Екінші белгі бойынша шеңберге бастапқыда қай орында, кімнің қасында тұрғанын есінде сақтап, қайта шеңбер түзеді. Өз орнын таппаған балалар ойыннан шығарылады.

#### ***«Ойыншықты сипатта» ойыны***

*Мақсаты:* балалардың ес пен зейінін дамыту.

*Ойын шарты:* Жүргізуші балаларға қолындағы ойыншықты мұқият қарап алуға ұсынады (1 минут). Алынатын ойыншықтар түрлі-түсті және бөліктері бірнешеу болуы шарт. Ойыншықты жасырып, балалардан сол ойыншықты көргендегі түр-түсі, көлемі, пішіні, дене бөліктерін есінде сақтағанын сипаттап беруді талап етеді. Ойыншықты дәл, нақты сипаттап берген бала ойынды әрі қарай жалғастырады.

#### ***«Сөзді есінде сақта» ойыны***

*Мақсаты:* есте сақтауын дамыту.

*Ойын шарты:* 3-4 суретте берілген бейнелерді есте сақтап, оларды атау қажет. Содан соң бала сол бейнелерді 1-2 дана ұқсас суреттердің арасынан табу керек. Бұл жаттығуды сандар мен әріптерден де жасауға болады. Ол үшін арнайы әріптер мен сандар кассасын пайдалануға болады (2-қосымша, 1-сурет).

**«Сиқырлы саусақтар» ойыны:**

*Мақсаты:* балалардың есте сақтауын және қол бұлшық еттерін дамыту.

*Ойын шарты:* балаларға бес түрлі қиыл қозғалыстар аталады, балалар оларды естеріне сақтап тез-тез орындаулары қажет.

1. Таң қалу (екі қолдың бас бармағын көтеру).
2. Өзінді көрсету (бір саусақпен).
3. Сәлемдесу (қолды жоғары көтеру).
4. Қорқыту (сұқ саусақпен).
5. Жеңіс! (екі қолды жоғары көтеру).

**«Сандар мен сөздерді есте сақтау» ойыны**

*Мақсаты:* балалардың сандар мен сөздерді есте сақтау қабілетін дамыту.

*Ойын шарты:* Балаларды ойын ойнауға шақырып, оларға сандар мен сөздер қатарын тыңдап, есінде қалғандарын қайталау тапсырылады. Баладан сіз жазған алты санды атауын сұраңыз: 7, 3, 6, 1, 9, 4 (әр санды есіне сақтап алуына екі секунд беріледі). Сосын одан сандарды кез келген ретпен жатқа айтуын сұрау керек. Сандар қатарын қайта жаңғырту тапсырмаларын бірнеше нұсқада жасап алуға болады. Зерттеу оперативті есті және зейінді анықтауға бағытталған, олар екі бөлімнен тұрады: сандар қатарын есте сақтау және сандар қатарын оң және кері қарай қайталау.

### **3-тақырып. Графомоторлық дағдыларды дамыту**

Қазіргі таңда балалардың жалпы даму кемшіліктерін түзетумен қатар, оқуға қажетті сапаларды дамыту да өте маңызды. Себебі, оқу дағдыларын меңгеру үшін осы оқуға қажетті сапалардың жетілуі керек. Бастауыш сыныптарда оқушыларда кездесетін қиындықтардың бірі – графомоторлық дағдылардың жетілмеуі.

Графомоторлық дағды – жазатын қолдың белгілі бір жаттыққан, үйреншікті қимыл-қозғалыстары. Жақсы жетілген графомоторлық дағдылар әріптердің әсем, анық, түзу, түсінікті, әрі жылдам жазылуына мүмкіндік туғызады.

Жаттықпаған қолдар немесе жетілмеген графомоторлық дағдылар жазуда қиындықтар туғызады. Графомоторлық дағдылардың даму немесе қалыптасу үдерісі есту-көру-моторлық координация қызметіне тікелей байланысты.

Графомоторлық дағдылардың қалыптасуы – өте ұзақ және күрделі үдеріс.

Графомоторлық дағдылардың негізі бастауыш сыныптарда қалыптасуы қажет, керісінше жағдайда оқушының жаттығып қалған дағдыларын қайта



түзету өте ауыр немесе тіпті мүмкін емес. Жалпы, бұл дағдылардың қалыптасуы үшін ұзақ жаттығу керек екендігі мәлім. Бұл жинақта графомоторлық дағдыларды дамыту әдістері (3-қосымша, 1-4-суреттер) көрсетілген.

Ұсақ моториканы дамыту жұмыстары жеңіл қимылдарды орындаудан басталады. Балалар әртүрлі ірі заттарды, ойыншықтарды қолға алып, бір жерден екінші жерге жинайды, ірі заттарды қолдарына алып ұстауды алдымен екі қолмен, одан соң бір қолмен үйренеді. Шариктерді бір бағытта айналдыру, заттарды бір қораптан екінші қорапқа салу, қораптарды ашып-жабу т.б. өз беттерімен жасатады. Келесі кезеңде ұсақ заттармен жұмыс істей бастайды.

Саусақтардың қимылының дамуы үшін түрлі жаттығулар жасауға болады: кубиктерді құрастыру; жиналмалы ойыншықтарды құрастыру; қиылған суреттерді құрастыру; ұсақ нәрселерді жинау (мозайка, түймелер, моншақтар); ермексазбен жұмыс; әртүрлі суреттерді орналастыру, геометриялық фигураларды, түймелерді жинау; жіпті домалату, таяққа орау; әртүрлі көлемді түсті түймелерді тағу және шешу; геометриялық фигураларды сызуды, үстінен басып жүргізуді, қиюды, бояуды үйрену.

Графомоторлық дағдыларды дамытуда ойынның да маңызы ерекше екендігін көрсетуге болады. Қимыл-қозғалыс немесе саусақ ойындары да оқыту сипатында жүргізіледі. Ол басқа да қозғалысқа, әуенге негізделген ойындар қатарындағы ережемен ойналатын ойындар сияқты ересектер тарапынан құрылып, балаларға дайын күйінде ұсынылады. Балалар олардың мазмұнын, ережелерін меңгергеннен кейін ғана өз беттерінше ойнай бастайды.

Бұл ойындардың ережелері балаларға әрекеттің (ақыл-ой және физикалық) белгілі бір қағидаларын ұсынады, әрбір балаға және барлық ойыншыларға не істеу керек, не айту керек екендігін және ненің қажет еместігін, қалай әрекет жасау керектігін анықтап береді. Өз бетінше ойналатын ойындарда ғана балалар ересек адамның қатысуы мен көмегінсіз ойынның талаптары мен ережелеріне бағынуға үйренетіндігі маңызды болып табылады.

Саусақ ойынының тапсырмасы және ойын әрекеттері ойынның қызықты басталуына, баланың үйренуіне, ойнай отырып зор ынтамен, еріксіз білім алуына мүмкіндік береді.

Саусақ ойыны саусақтардың көмегімен қандай да болмасын ертегіні немесе өлең-тақпақ шумағын сахналау болып табылады. Бұл ойын арқылы баланың сөйлеуге деген талпынысы, қабілеті дамып, ынтасы артады және шығармашылық әрекетіне жол ашады. Саусақ ойынын ойнай отырып, балалар қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарды, жан-жануарларды, құстарды және ағаштарды бейнелей алады. Саусақтарының қозғалыс-қимылына қарап бала қуанады, шаттанады, сөзді айтуға тырысады және өлеңдегі үйренген сөз шумақтарын қайталап айта отырып, есінде сақтайтын болады.

Саусақ ойынын балабақшада және үй жағдайында әсерлі, көңілді түрде ұйымдастыруға болады. Алдымен, балаларға саусақ ойыны түсіндіріледі, әр қимылы көрсетіледі. Мысалы: халық арасында кеңінен тарап жүрген «Қуырмаш» ойыны да саусақтардың нәзік қимылын жетілдіруге бағытталған.

Ойын барысында берілген тапсырмалардың түрлері оқушылардың графомоторлық дағдыларын ғана жетілдіріп қоймай, шығармашылыққа және логикалық ойлауды дамытуға септігін тигізеді. Саусақ ойындары саусақтардың ұсақ бұлшық еттерінің жетілуінде де маңызды рөл атқарады, олар әр саусақтың біріне-бірі қатысты қимылдарын бақылауға, қолдың барлық еттеріне әсер етуіне, еттің шымырлығының жаттығуына және қозғалысты бақылауға мүмкіндік береді. Бұл көру координациясы мен моторлық жалпы дағдыларды дамытады, сөйтіп болашақта жазу дағдысының дұрыс қалыптасуына ықпал жасайды.

#### **4-тақырып. Қозғалыс арқылы интеллектуалды қабілеттілігін дамыту**

Кинезиология – қозғалғыш жаттығулар арқылы зерделі қабілеттерді дамытатын ғылым. Ол жаңа нейрондар жасап, психикалық процестермен ми жұмысын жақсартады. Кинезиология – қозғалғыш жаттығулар арқылы зерделі қабілеттерді дамытатын ғылым. Ол жаңа нейрондар жасап, психикалық процестермен ми жұмысын жақсартады. Негізгі міндеттері: ми сыңарларын, ұсақ моторикасын, ес, зейін, ойлауын, тілін дамыту.

Адам миының бірлігі 2 ми сыңарланынан тұрады. Олар – оң жақ және сол жақ ми сыңарлары. Олар жүйке жүйесімен тығыз байланыста. Сол жақ ми сыңарлары логикалық ойлауға жауап береді. Айғақтарды талдайды. Ойлау процестерін қамтамасыз етеді, тіл қабілетіне жауап береді. Сөздерді ұйқастырады. Математикалық қабілеттерді дамытатын цифрлармен, формуламен, таблицалармен жұмыс жасауға ықпал етеді.

Созылу жаттығулары шамадан тыс бұлшық еттің ширығуы мен босаңсуының гипертонусын бірыңғылайды.

Тыныс алу жаттығулары ағзаның жүйелігін жақсартады. Адам өзін-өзі бақылауын, өзіне деген сенімділігін жетілдіреді. Көз жаттығулары – көзқарасты кеңейтіп, қабылдауларды жақсартуға мүмкіндік береді. Бір жаққа немесе әртүрлі мақсаттағы қозғалыс тілді жетілдіріп және ағзадағы күшті жоғарлатады.

Дене жаттығулары – ми сыңарлары өзара әрекеттесіп, еріксіз қозғалыстар бұлшық еттің қатаюына себебін тигізеді. Демек, адамға ойды бекіту үшін қозғалыс қажет екен.

Кинезиологиялық жаттығу кезінде адам ағзасында оң өзгерістер пайда болады. Осы өзгерістер немен қарқынды? Жаттығулар кезінде жүйке процесінің күші жоғарылап және тепе-теңдік, қозғалыс деңгейі іске асады. Жүйке жүйесінің реттейтін және басқаратын рөлі мінсіздікке жетеді. Осы әдістемелер баланың ашылмай жатқан қабілетін ашып, оның ми қызметінің шектеулерін кеңейтеді. Кинезиологиялық жаттығулар бұлар оқуға бұрын қатыспаған ми бөліміне әсер етіп, үлгермеушіліктің шешімін табуға мүмкіндік береді.

Мектепке дейінгі мекемелер мен мектептерде балаларға ойландыратын тапсырмалар орындатқанда немесе ұзақ отыру кезінде кинезиологиялық жаттығулар жасау қажет.

## **Мектепке дейін жас балаларды оқыту және сауықтыру үшін түзетуде кинезиологиялық әдістердің кешенді жаттығулары**

### **1. «Сақина»**

Қолдардың саусақтары кезекпен және мүмкіндігінше тез, сынақ дәйекті түрде бас бармаққа, сұқ саусаққа және әрі қарай жалғаса береді. Тура және кері ретте орындалады. Жаттығу бастапқыда бөлек, әрбір қолмен жеке-жеке орындалады, содан соң бірге орындалады (4-қосымша, 1-сурет).

### **2. «Жұдырық-қабырға-алақан»**

Балаға қолдың үш жағдайын жазық үстел үстіне көрсетеді. Бір-бірінен айырмашылығы ашқанда алақан, жұмғанда жұдырық, қырынан қабырға болып қалатынын ажыратады. Бала ұстазбен бірге сынақты орындайды да, 8-10 рет қайталағаннан кейін, бала есте сақтау қабілеті бойынша өзі жасайды. Алдымен, оң қол, кейін сол қолмен, содан соң екі қолмен бірге жасайды. Тапсырманы меңгеруде бала қиыналатын болса, (жұдырық-қабырға-алақан) командаларымен ауызша немесе қолмен ымдап көмектесуге болады (4-қосымша, 3-сурет).

### **3. «Лезгинка»**

Сол қол жұдырықты түйіңіз, бас бармақты жұмбай-ақ қойыңыз. Жұмған саусақтарды ашып, оң қол алақанымен горизонталды бағытта беттестіріңіз. Енді оң қол мен сол қол жаттығуын алмастыра жасау қажет. Осы жаттығуды 6-8 рет қайталаңыз және жылдамдықты үдете түсіңіз (1-қосымша, 6-сурет).

### **4. «Айнаша сурет салу»**

Таза қағаз парағын үстелге қойыңыз. Қарындаш немесе фломастерді екі қолға бірдей алып, әріптер немесе суреттер салыңыз. Бұл жаттығуды орындау барысында көз бен қолдың босаңситынын сезесіз. Екі ми сыңарларының қызметінің сәйкестенуі (синхрондауы), барлық мидың жұмыс жасауы жақсара түседі.

### **5. «Құлақ-мұрын»**

Мұрынның ұшын сол қолмен ұстап, оң қолмен қарама-қарсы құлақты ұстаңыз. Құлақ және мұрынды бір уақытта жіберіп, алақанды соғу керек. Қолдардың жағдайын керісінше алмастырыңыз да, дәлдікпен қайталаңыз (4-қосымша, 1-сурет).

### **6. «Жылан»**

Қолыңызды айқастыра ұстаңыз, алақанды беттестіріп, саусақтарды бір-біріне іліңіз. Қолды өзіңе қарай тартып, бұрап шығарыңыз. Саусақ тура және айқын қозғалуы керек. Жаттығуда дәйекті түрде екі қолдың барлық саусақтары қатысуы керек (4-қосымша, 2-сурет).

### **7. «Көлденең сегіздік»**

Оң қолды көз тұсына келтіріп, алға қарай көтеріңіз. Жұдырықты түйіп, ортаңғы нұсқаушы саусақты қалдырып, ауада көлденең сегіздіктің суретін

мүмкіндігінше үлген өлшемде салыңыз. Саусақтың ұшына көздермен бас бұрмай қарап, сурет салыңыз. Содан соң қосыла айту, қарау, салу керек. Бір уақытта бірге орындаған дұрыс (4-қосымша, 10-сурет).

### **5-тақырып. Балаларды өлшемдерді, түстерді, пішіндерді ажыратуға үйрету**

Баланың сенсорлық дамуы – бұл заттардың сыртқы қасиеттері туралы ойларының қалыптасуы және оны қабылдай білуі: олардың пішіні, түсі, көлемі т.б. мектепке дейінгі жаста сенсорлық дамудың мәнін бағалау қиын.

Сенсорлық даму, бір жағынан баланың жалпы ақыл-ойының дамуының іргетасын құрайды, бір жағынан өзіндік мәні бар, өйткені толыққанды қабылдау баланы балабақшада, мектепте оқыту үшін қажет. Қоршаған орта құбылыстары мен заттарын қабылдаудан тану басталады. Танудың басқа түрлері – есте сақтау, ойлау, елестету – қабылдау негізінде құралады. Сондықтан, қалыпты ақыл-ойдың дамуы толыққанды қабылдауға сүйенусіз мүмкін емес.

Мектепке дейін жасында бала сурет салуға, жабыстыруға, құрастыруға үйренеді, табиғат құбылыстарымен танысады, математика мен жазу негіздерін меңгере бастайды. Суретте бейнеленген затпен ұқсастықты алу үшін бала оның пішіні, түсінің ерекшеліктерін нақты меңгеруі тиіс. Құрастыру заттың пішінін, оның құрылымын зерттеуді қажет етеді. Бала бөлшектердің ара-қатынасын кеңістікте анықтайды және үлгінің қасиеттерін қолдағы материалдың қасиеттерімен сәйкестендіреді. Заттардың сыртқы қасиеттеріне ұдайы бағдарсыз табиғаттың тірі және өлі құбылыстары туралы нақты ақпарат алу мүмкін емес. Қарапайым математикалық элементтердің қалыптасуы геометриялық пішіндермен танысудан, көлемі бойынша заттарды салыстырудан басталады.

Сенсорлық үлгілерді меңгеру – ұзақ және қиын процесс. Бұл қандай да бір затты дұрыс атауға үйрену деген сөз емес. Әр қасиет туралы дәл нақты білу керек, және ең бастысы оны әртүрлі заттардың қасиетін әртүрлі жағдайда пайдалана білу қажет. Басқа сөзбен айтқанда, сенсорлық үлгілерді меңгеру – бұл оларды заттардың қасиеттерін бағалау кезінде «өлшем бірлік» ретінде қолдану.

Баланы түс реңктерімен таныстыру кезінде олардың ашықтығы мен қанықтығын жеке қарастырған жөн. Нақты заттарды бояу кезінде ашықтық пен қанықтық әдетте түстің әртүрлі ашықтығын тудыра отырып, әдетте, өзгереді. Тұрмыста түс реңктерін белгілегенде, олардың ашықтығын көрсетеді (қара жасыл, ашық сары). Сондықтан, бала түстердің ашықтығы бойынша өзгеруін және олардың атауларын меңгерсе жеткілікті.

Мұнда тұрмыстағы кейбір түстердің ерекше аталуын (ашық қызыл күлгін деп аталады) ескерген жөн.

Пішін үлгілері ретінде геометриялық фигуралар қолданылады. Сенсорлық дамыту аясында олармен таныстыру оларды қарапайым математикалық ойлардың қалыптасуы кезіндегі оқытудан айырмашылығы бар.

Пішін үлгілерін меңгеру деп төртбұрыш, тік төртбұрыш, шеңбер, сопақ, үшбұрышпен таныстыруды айтады. Кешірек сонымен қатар трапеция пішіні енгізіледі. Бірақ барлық жағдайда оны талдамай (бұрыштардың саны мен көлемін, жақтарын көрсетпей), сәйкес пішіндерді тану, оны атау және онымен әрекеттесу керек. Тік төртбұрыш пен төртбұрыш, сопақша мен шеңберді геометриядағыдай сәйкестірмей, жеке фигуралар ретінде береді.

Ерекше сипатқа мөлшерлік үлгілер ие. Мөлшер – салыстырмалы қасиет, оның дәл анықтамасы шартты өлшемдер көмегімен жүргізіледі. Бұл өлшемдердің геометриялық пішіндерден айырмашылығы олардың шарттылығында жатыр. Өлшем жүйесі адамдармен белгіленеді, негіз ретінде кез келген бірлік болуы мүмкін. Өлшемдер жүйесі мен оларды пайдалану тәсілдерін меңгеру – ерекше міндет, ол белгілі математикалық дайындықты талап етеді және мектепке дейінгі оқыту бағдарламасына жарамайды. Сенсорлық жаттығулар кешені жинақтың соңында (5-қосымша, 1-11-суреттер) көрсетілген.

### **Сенсорикалық (түс, пішін, мөлшер) дамыту ойындары**

#### ***«Көліктерді гараждарға орналастыр» ойыны***

*Тапсырма:* Негізгі түстердің күнделікті айтылуын қалыптастыру; түсі бойынша көліктерді айыра білу; аталған түсті басқа үш түстерден айыра білу; грамматикалық жұмыстарды қалыптастыру – зат есімді түсті білдіретін сын есіммен салыстыру.

*Материал:* негізгі түстермен боялған кубиктер мен кірпіштер; аталған түстердегі ойыншық машиналар;

*Басшылық:* жүргізуші балаға машиналарды көрсетеді. Гараждың не үшін қажет екендігін балалардан сұрайды. Гараж қандай болуы тиіс? Көлікті гаражға кіргізу үшін не істеу қажет? Балаға әртүрлі түстегі құрылыс материалдарын көрсетеді. Екі түстен: көк және сары түстен бастау қажет, кейіннен қызыл және жасыл түстерді енгізу қажет. Бала қателеспей, екі түстегі затты айыруды үйренгенде, оларға барлық төрт түске боялған ойыншықтарды ұсынуға болады. Жүргізуші балаға кірпіштерден гараж құрастыруды ұсынады. Құрылыстың бірнеше тәсілдері бар. Балаға жолда тұрған көліктерді қарастыруды ұсынады. Жүргізуші әр көлікті көрсете отырып, оның қандай түске боялғандығын сұрайды. Егер балалар аталған көлік түсін сенімсіз атаса, басқа нұсқа қолданылады: тәрбиеші бір түсті атап, аталған түске боялған көлікті тауып беруді сұрайды. Жүргізуші еденде бордың көмегімен жол суретін салады. Балаға ойын ойнауды ұсынады: жүргізушінің айтқандарын тыңдап, аталған түстегі гаражды тауып, машинаны гаражға кіргізеді.

#### ***«Қуыршақтарға өз ойыншықтарын табуға көмектес» ойыны***

*Тапсырма:* бір түске ие заттарды топтастыру және әр түсті заттарды түсі бойынша салыстыру.

*Материал:* сегіз түрлі көйлектерді киген сегіз қуыршақ, сегіз түске боялған.

*Басшылық:* жүргізуші әр түсті көйлектер киілген сегіз түсті қуыршақтарды кезек бойынша балаға көрсетеді, баламен кезекті қуыршақты қарау барысында тәрбиеші оның көйлегінің әдемілігіне назар аударады. Қуыршақтар жүргізуші үстелінде қатарға тұрғызылады. Ақ және қара көйлек киілген қуыршақтар екі жақ шетте орналасады. Кейін жүргізуші әр қуыршақтың өз ойыншығы: саңырауқұлақтар мен таяқшалары бар екендігін, алайда олардың шатасып кеткендігін айтады, балаға қуыршақтарға ойыншықтарын тауып беруге көмектесуді тапсырады. Жүргізуші баланың үстеліне бір қуыршақтан қойып, қуыршақтың көйлегіне сай түске боялған саңырауқұлақтарды таңдауды ұсынады. Бір үстелде отырған балалар жалпы материалдардан қажетті саңырауқұлақтарды таңдайды. Бала әр қуыршақтың қасына сай келетін саңырауқұлақтарды қойғаннан кейін, жүргізуші жалпы материалдардан таяқшаларды таңдауды ұсынады. Аталған ойын 10-12 минутқа созылады, екі рет қайталанады.

#### **«Қызықты төртбұрыштар» ойыны**

*Тапсырма:* төртбұрыш туралы баланың түсінігі, олардың өлшемі бойынша кезектеп қоюға үйрету, есте сақтау, назар аудару қабілеттерін арттыру.

*Материал:* суреттер салынған төрт төртбұрыш, төрт үлкен конверт және бірдей түске боялған төрт кішкентай төртбұрыш. Сурет үлгісі.

*Басшылық:* Жүргізуші: Қара, бізге қонаққа қызықты төртбұрыштар келді. Бізге күледі. Олар қанша? көп пе? төртбұрыштарды саусақпен сана.

### **6-тақырып. Кеңістік пен уақыт түсініктерін қалыптастыру**

Мектепке дейінгі балаларда кеңістіктік-уақыт түсініктерін қалыптастыру «Қарапайым математикалық түсініктер» бөліміне жатады.

*Бала мектепте:*

- қоршаған кеңістікте және жазықтықта бағдарлануды;
- уақытша қарым-қатынасты анықтауды (күн-апта-ай) меңгеруі тиіс.

Балада кеңістіктік түсініктердің қалыптаспауының себептері: математиканы оқытуда сандарды қате жазуда, көп мағыналы сандарды жазуда разрядтық бірліктерді ауыстыруда, сандық қатарды және қатардағы сандардың өзара қарым-қатынасын меңгеру қиындығы, өлшеу кезіндегі көзөлшерлік қателіктерді өткізу, жазуға үйреткенде тән әріптердің жазуында, мәтіндерді оқыту кезінде қиыншылықтары, әріптердің пішіні бойынша ұқсас айырмашылықтарды ажырату кезіндегі қателіктерде, қозғалыс жаттығуларын орындау кезінде – командаға тұрғызу кезінде қозғалыс бағытын таңдау (оң-сол бағдар, жоғарғы жағы, алға-артқа) қиындықтары болып табылады. Бейнелер жинақтың соңында (6-қосымша, 1-8-суреттер) көрсетілген.

1-кезең. *Өзі туралы және өзінің дене бөлімдерін тану түсініктерін қалыптастыру.*

Бала дене мүшелерімен айнаға қарап танысады және дененің алдыңғы бөлігін сезінеді, бала оларды мұрын, кеуде, іш және т.б. деп атайды. Сол сияқты артқы жағында – желке, арқа, өкше және т.б. «Алдыңғы», «артқы»

деген нұсқаулар арқылы белсенді сөйлеуге енгізу мақсатында ересек балаға сұрақ қояды: - маңдай, кеуде, іш және т.б. қайда? - желке, арқа және т.б. қайда? Алдымен балаға көрсету, содан кейін атау ұсынылады.

2-кезең. *Қоршаған кеңістікте бағдарлауды қалыптастыру.*

Балаларда кеңістікте өзіне қатысты бағдарлау дағдысын қалыптастырғаннан кейін басқа объектілердің бір-біріне және басқа объектілерге қатысты бағдарлануына көшу керек. Балада қарама-қарсы тұрған адамда керісінше: оңға қарай сол жақ көрінеді, ал солға қарай оң жақ көрінеді деген (айна көрінісі) ұғымды бекіту қажет. Нәтижесінде балалардың ойында өзін басқа адамның орнына қоюға, заттарды көздерімен көруге, ең бастысы оларды дұрыс атауға үйрету керек.

Кеңістік бағыттарында бағдарлау деңгейін анықтауға арналған тапсырмалар

*«Кім қайда тұр?»*

Балалар сапқа тізіледі. Сапта (алда немесе артында) тұрған адамның орны белгіленеді. Мысалы: «Алда кім тұр? Кімнің артында тұр?». Содан кейін балалар орын ауыстырады, ойын осылайша жалғасады.

Балалар сапқа тізіледі. Тұрған баланың сол жағында және оң жағында тұрған баланың орны белгіленеді.

Балалар өз сезімдері мен қозғалыс бағыттарын үнемі айтып отыруы маңызды.

3-кезең. *Екі өлшемді кеңістікте бағдарды дамыту.*

Екі өлшемді кеңістікте бағдарлау қағаздың таза парағымен танысудан және оның жақтары мен бұрыштарын игеруден басталады. Содан кейін бала төменгі сол жақ, жоғарғы оң жақ бұрыштарында әртүрлі заттарға жақындайды, қандай бұрыштардың толтырылмағанын анықтайды. Парақтағы жазықтық заттардың, әріптер мен сандардың орналасуын түсіну және сөйлеу арқылы қағазда орналасуын түсініктігі қалыптасады.

Кеңістіктік қатынастарды танудан берілген фигураларды үлгі бойынша, алдымен сурет салу әдісінің көмегімен, ал кейінірек берілген фигураларды осы элементтерден (таяқшалар, текшелер) белсенді құрастыру әдісімен қайта жаңғырту талап етілетін тапсырмаларға ауысады.

4-кезең. *Кеңістіктік қатынастарды білдіретін логикалық-грамматикалық құрылымдарды түсіну мен қолдануды дамыту.*

Түзету жұмысы нақтылаудан және бірінші түсінуді бекітуден, содан кейін балалардың өзіндік түрлі ұсыныстарын қолданудан басталады. Ең алдымен, бала ересектердің нұсқауы бойынша барлық қимылдарды және заттармен манипуляцияларды орындайды. Содан кейін ол барлық өз әрекеттерін түсіндіруді үйренеді.

5-кезең. *Негізгі уақыт бірліктері мен ұғымдары туралы түсініктерді дамыту және оларды вербалдандыру (сөз сөйлеу).*

Уақыт мектепке дейінгі балалар үшін ерекше күрделі білім нысаны болып табылады. Уақытты танудағы қиындықтар бірінші кезекте оның ерекше ерекшеліктерімен – ағымдылығымен, қайтымсыз болуымен, көрнекі

формалардың болмауымен, уақытты ауызша белгілеулердің қатыстылығымен байланысты.

Тәуліктің бөліктері туралы түсініктерін дамыту үшін балаларға күн, кеш, түн және таң – бұл бір тәуліктің бөлігі екенін ұғынуға көмектесу қажет. Алдымен тәуліктің уақытын балалар өз қызметі мен ересектердің іс-әрекетінің өзгеруі бойынша ажыратады. Тәуліктің қарама-қарсы бөліктерінен бастау керек: күн-түн, таңертең-кеш, содан кейін баланы тәуліктің екі бөлігінің ауысуымен таныстыру: таңертең-күн, кеш-түн.

Баланың назарын күннің қалпын өзгертуге, күннің әртүрлі уақытында аспанның әртүрлі түсіне аудару және оған осы пейзажды өз бетімен салуды ұсыну маңызды.

Жыл мезгілдері туралы білімін қалыптастыру бойынша тапсырмаларды шартты түрде үш топқа бөлуге болады: тірі табиғаттағы маусымдық өзгерістер туралы, өлі табиғаттағы маусымдық өзгерістер туралы, әртүрлі маусымдағы адамдардың өмірі мен еңбектеріндегі өзгерістер туралы білім алуға бағытталған тапсырмалар.

Жылдың ағымдағы уақыты туралы білімді балалардың өмірлік тәжірибесіне сүйене отырып, өткен маусыммен салыстырғанда берген дұрыс.

Жыл мезгілімен танысқан кезде балаларды ай атауларымен, олардың жүйелілігімен таныстыру және оларға он жылды екі ай құрайтыны туралы түсінік беру қажет.

Әр маусым үш айдан тұрады деген түсінік беру керек.

Мектепке дейінгі балаларды олар мектеп жасында сағат бойынша нақты уақытты анықтай білу үшін уақытты сағат бойынша анықтай білуге, тәулік, сағат, минут және секунд ұғымдарына бағдарлай білуге дайындау қажет.

Балалардың кеңістіктік және уақыт туралы түсініктерін қалыптастыруға бағытталған түзету жұмысы ойында және заттар мен құбылыстарды белсенді бақылау үдерісінде жақсы жүзеге асырылады.

### **7-тақырып. Мектеп жасына дейінгі балаларға математикалық ұғымдарды қалыптастыру**

Бала өмірінің алғашқы жылында танымдық қабілеттілігінің дамуында біршама өзгерістер болады. Бала физикалық және әлеуметтік өмірден логиканы дамытатын, дәлелдеу, бақылау дағдыларын қалыптастырып, мәселелерді шешу жолдарына үйрететін білімдерді меңгере бастайды. Танымдық даму күрделі, жан-жақты процесс болғанымен, бала мектепке барғанға дейін меңгеретін белгілі білім көлеміне ұқсас болып келеді. Бұл тақырыпқа сәйкес бейнелер жинақтың соңында (7-қосымша, 1-7-суреттер) көрсетілген.

Танымдық процесте бала ойлау қабілеттілігін, ақпаратты меңгеруді және қолдана білуді дамытады. Танымды дамытудың ішкі және сыртқы жолдары бар. Біріншіден, бала өз әрекеттері мен физикалық және қоғамдық өмірдегі тәжірибені түсінуі үшін өзінің табиғи ойлау қабілеттілігін қолданады. Бұл жағдайда бала жаңа концепцияларды ойлап шығарады, ойша құрастырады,



қоршаған ортамен өзара әрекеттес болады, оны жаңа білімдер түрінде қарастыруға болады. Екіншіден, бала, керісінше, ақпаратты ересектерден және басқа балалардан қабылдайды. Ол білім отбасында, қоғамда, мәдениет арқылы меңгеріледі және басқа адамдардың көмегін қажет етеді. Білім көзін ашу мен оқып-үйренуде танымдық дағдылар мен жалпы білімдердің көмегіне сүйенетін әртүрлі жолдар бар. Мысалы, қандай да бір мәселелерді шешуді немесе қандай да бір затты жасауды бала тіл, логикалық-математикалық талдау, кеңістіктік түсінік, музыкалық және шығармашылық істер арқылы үйренеді. Ата-аналар және тәрбиешілер үшін балаға білімді меңгертуге және қоршаған ортаны түсінуге көмектесетін түрлі әдістерді қолдану маңызды, өйткені танымды дамытатын күнделікті өмірде, кез-келген отбасында, қоғамда және мәдениетте алынған білім баланы оқытуда және тәрбиелеуде маңызды болып табылады.

### **Қарапайым математикалық ұғымдарды қалыптастыруды ұйымдастыру**

- Баламен бірге үстел үстінде есепшотпен ойналатын ойындарды ұйымдастыру;
- Балаға белгілі бір объектілерді күн сайын санап отыруға үйрету;
- Баланың қолына заттар беріп, санату;
- Баламен бірге үстел үстінде есепшотпен ойналатын ойындарды ұйымдастыру;
- Санның белгілі бір мәні бар екенін көрсету (жылдамдықты тежеу, температура);
- Балаға манипуляция жасау үшін түрлі заттарды беру (кнопка, тас, карағай, емен жаңғақтары):
- Күнделікті ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде математикалық сұрақтар қолдану (Сенің туған күніңе дейін неше күн қалды?);
- Санауда цифрларды қолдану.
- Баланы кейбір цифрларды атауға тарту;
- Мөлшеріне, түріне, басқа да белгілеріне қарамастан «бір» деген объектінің жалғыз екенін түсінуге мүмкіндік туғызу;
- Заттың санын білдіретін түсінігін қолдану (қораптан үш алма алады);
- Күнделікті өмірде сан мен санауды қолданады (қолын көтерген балаларды санайды);
- Кей сандық белгілерді таниды, атайды;
- Ойша 5-ке дейін санау;
- 5 объектіні өз бетінше санау;
- Алдын ала айту және жорамал жасау үшін санды қолдануға мүмкіндік жасау;
- Соңғы саналатын сан объектілердің толық санын білдіретінін түсінеді;
- Күнделікті әрекетте ойындарда ойыншықтарды, тиындарды санауға, есептеуге мүмкіндік туғызу;
- Затты өлшеуде объектіні атауларын қолдануды үйрету;

– Ойын және ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті барысында заттардың кеңістікте орналасуы жөніндегі түсініктерін қалыптастыру.

Танымдық қызығушылық бала бойында ізденушілік, қызығушылық, байқампаздық, еліктеушілік сияқты қасиеттерді оятады. Ал қызығушылық баланы ұстап көруге, тәжірибе жасауға жетелейді. Мектеп жасына дейінгі баланың танымдық белсенділігін әр жас ерекшелігіне бөліп қарастыратын болсақ, баланың әр жас ерекшелігіне сай білуге, үйренуге деген қызығушылығы әрқалай болады.

Мектеп жасына дейінгі балалар айналадағы заттар мен құбылыстардың ең қарапайым түрін білуге, үйренуге сұраныс жасайды. Яғни, заттың атауын, оның не үшін қажеттігін, қала берді, қасиеттерін анықтауға тырысады. Мысалы, Мынау не? Бұл – доп. Ол ойнау үшін керек, резеңкеден жасалған, домалақ, домалайды деген сияқты қарапайым түсініктен әрі аспайды. Ал ересек жасқа аяқ басқанда баланың білуге тануға деген құштарлығы өзгеше бола бастайды. Бала сырттай бақылап қана қоймай, өздігінен әрекет етуге тырысады.

Күнделікті өмірде математикалық білімді қажет болатын жағдай үнемі кездесіп отыратынды өз-өзінен түсінікті, мысалы, үстелге дастарқан жайғанда тәрелкелер мен қасықтарды қажетінше санап алып, керек ыдыс-аяқты үстел үстіне орналастыру керек. Серуенге шығарғанда, ойыншықтарды және керек құрал-сайманды да санап алу керек, сабақта оқылған бағдарламалық материалға сәйкестендіріп, тәрбиешінің таңдап алған дидактикалық ойындарда алған білімі қолданылады. Алған білім мен іскерліктерін жаңа жағдайға лайықтап қолдана білудің өзі-ақ – баланың ақыл-ойының дамығандығының, игерген білімін саналы түрде түсінгендігінің айғағы, ал білімін іс жүзінде қолданғанда ғана әрі қарай тереңдей түседі.

## **8-тақырып. Балаларды әңгімелесуге үйрету**

Баланың толыққанды дамуы мен одан әрі мектепте табысты оқудың негізгі шарттарының бірі – мектепке дейінгі балалық шақта коммуникативтік сөйлеу дағдыларын уақытында қалыптастыру.

Іс-тәжірибеде көрсетілгендей, мектепке дейінгі балалардың толыққанды сөйлеуін дамыту үшін отбасының тығыз өзара әрекеттесуі қажет, себебі ата-аналар жақсы нәтижелерге қол жеткізеді. Оған педагогтардың мақсатқа бағытталған жұмысы себеп болады, осының үрдісінде ата-аналар топтың өміріне белсене қатыса отырады, өз балаларының мәселелеріне араласады. Ата-аналар олардың сөйлеу мәнеріне үйренеді және оның кемшіліктерін байқамайды, демек, баланың дұрыс сөйлеп меңгеруіне көмектеспейді.

Ата-аналардың балаларымен бірге бірлескен қызметке қамту мониторингісінің нәтижелері бойынша мектепке дейінгі балалардың коммуникативтік-тілдік дағдыларын дамыту мәселелеріне олардың жеткіліксіз белсенділігін белгілеу мүмкін.

Бірегей мақсатқа қол жеткізу үшін өзара әрекеттестік үрдістің қатысушылары арасындағы міндеттерді бөлу ғана емес, сонымен қатар кері

байланысты да талап етеді. Осы кезеңде біз ата-аналарға баланың тілдік дамуындағы олардың рөлі маңызды екендігіне, біздің күшіміз олардың көмегінсіз жеткілікті болмайтындығына көз жеткіземіз.

Осының бәрі отбасымен жұмыс істеу мәні мен нысандарын басқаша ойлау мен өзгертуді талап етеді.

Мектепке дейінгі балалардың сөздік дамуы мәселелері бойынша педагогтар мен ата-аналардың өзара әрекеттестігінің негізгі мақсаттары – бұл әр баланың жетістікпен коммуникативтік-тілдік дамуын қамтамасыз ету үшін ересектердің күшін біріктіру, осы дамытудың басымдық жолдарын бөлу, тілдік тәрбие жұмыстарының айрықша тиімді әдістері мен амалдарын көрсету, отбасылық тәрбие беру шартымен алған педагогикалық білімді ауыстыру мүмкіндігін ашу, ата-аналардың балалармен қарым-қатынас жасау ықыласын және ептілігін қалыптастыру, балалардың іс-әрекетін басқару.

**Интеллектуалдық ойындар.** Бұл ойын түрлері танымдық әрекеттерін белсендіреді, міндеттерді шешудің проблемалық сипатына тән.

**Дидактикалық ойындар.** Бұл ойындар оқу міндеттерін шешу үшін арналған дайын ережелермен әзірленген ойын түрі. Бұл топқа лингвистикалық ойындар кіреді.

**Лингвистикалық ойын** кезінде ойынға қатысушылардың санына қарай жеке, жұптық және топтық болып бөлінеді. Жеке ойын түріне – кроссвордтар, анаграммалар, ал жұптық және топтық ойындарға бинго тәрізді сұрақтардың көмегімен белгісіз сұрақтардың орнын табу, «суретті» диктант жазу ойындары жатады. Ойындық жағдаяттарды жасау үшін, суреттегі жағдаятты бейнелеу, нұсқаулар, мәтіндер кеңінен қолданылады. Көптеген авторлар сабақтың қорытынды бөлігінде ойын элементтерін қолдануды дұрыс деп есептейді, себебі ойын оқушылардың алған білімдерін қарым-қатынас жағдаяттарында қолдануға мүмкіндік береді. Ойын түрлерін ағылшын сабағының кез-келген кезеңінде қолдануға болады.

Жоғарыда аталған барлық компоненттер мен аталмыш дағдылар жеке тұлғаның толыққанды дамуының негізі және коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді. Шындығында олар мектепке дейінгі жастағы балаға коммуникацияны болжауға, әңгімелесушіге бағыттауға, коммуникативтік жағдайға үйренуге және басқаруға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, коммуникативтік құзыреттілік құрылымы үш қосымша компонентке ие: коммуникациялық білімдер, дағдылар мен қабілеттер.

Байланыс білімі – адамдар арасындағы өзара әрекеттесудің құралдары мен түрлері туралы алынған ақпарат.

Коммуникация дағдылары айналадағы адамдарды түсіну, ересектермен айқын тілде сөйлесу, жағдайға лайықты түрде сезім мен эмоцияларды білдіріп, сұрақтар қоюға, ауызша және ауызша емес қарым-қатынас жолдарын пайдалануға мүмкіндік береді.

Бала олардың коммуникативтік дағдыларын көрсету үшін және оның табысқа жетуі үшін оны мадақтауға, байланыс кедергілерін жоюға мүмкіндік беретін жағдайларды құру, проблема міндеттері мен жағдайларды пайдалану және қалыптастыру арқылы байланыс қызметін көтермелеу: тиімді болу үшін

мектепке дейінгі жастағы баланың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға белгілі бір шарттарды орындауы тиіс. Коммуникативтік дағдыларын жақсарту үшін түзету жұмысымен айналысуға, байланысты табысқа деңгейін арттыру, назарға дара сипаттамаларын және әрбір жеке баланың даму деңгейін ескере отыру қажет.

Балаңызбен үнемі әңгімелесіңіз. Егер бала сөйлескісі келмесе, алдымен баланы диалогқа шақыру керек. Оған қызықты тақырыптарды ойлап табыңыз, ашық сұрақтар қойыңыз, ұзақ ойлауға ынталандырыңыз.

Балаңыздан күннің қалай өткенін сипаттауын сұраңыз. Балаңызды сол күні не болғанын айтуға шақырыңыз. Олардан сұраңыз: «бүгін мектепте не ұнады, не болды?». Бұл оған өткен күнді талдауға және сезімдерін сипаттауға үйретеді.

Баланың айтқанын толықтырыңыз. Сұхбат режимінде сөйлесудің қажеті жоқ, бұл жалған және түтіккен көрініс береді. Оның орнына, баланың соңғы сөзін толықтыру ережесін қабылдаңыз.

Егер бала орындаған жұмысын мақтанған болса, оған: «Уау, сен көп тырысып, көп шыдамдылық танытқан сияқтысың» деп өлшемді мадақтайсыз.

Сондай-ақ, сіз баладан ертегілер мен мультфильмдердегі сүйікті кейіпкерлерінің қалай қозғалатынын көрсетуді сұрай аласыз. Бұл кейіпкерлердің кез-келген күшті эмоцияларды білдіретін сәттері болуы өте маңызды.

Бірге оқыңыз. Сіздің нені оқитыныңыз маңызды емес. Бірақ кітапта көптеген диалогтар болған жөн. Егер сіздің балаңыз әр кеш сайын бірдей кітапты таңдаса да, ол кейіпкерлер, сюжет және қолданылған сөздер туралы жақсы түсінік қалыптастырады.

Пікір сұраңыз. Тиімді қарым-қатынас олардың сезімдері туралы ойлауды қажет етеді. Сондықтан баладан күнделікті шешімдерді өлшеуін сұраңыз.

Бұл қарапайым нәрсе болуы мүмкін: «кітапханаға қашан бару керек деп ойлайсыз?», - немесе: «демалысқа қайда барғанымызды қалайсың?». Бұл жағдайда баланы «иә» деп құптауға және «қарсы» болуына үйретесіз.

Баланы күнделік жүргізуге шақырыңыз. Баланы өз ойларын дұрыс айтуға үйретудің ең жақсы тәсілі – оны күнделік жүргізуге шақыру.

Күнделікті әрекеттер мен сезімдер туралы журналға жазу сіздің балаңызға ой қалыптастыруға көмектеседі. Бұл оған сұрақтарға жауап беруге дайын сезінуге мүмкіндік береді.

## ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. А.Е. Әбілқасымова. «12 жылдық білім берудің мемлекеттік стандарты», Астана, 2004.
2. Г.Бияров. OYLA Научно-популярное издание. 2020.
3. Сәтімбекова М.С. «Отбасы және балабақша» журналы, №12.
4. Нұрғаева Г. Ойын сабақ // Бастауыш мектеп, 2001, №7. - Б. 40-46 б.
5. М.Жайлауова, З.Сексенбаева. Дидактикалық ойындар және оларды пайдалану // Бастауыш мектеп, 2004, №6. -Б. 28-30.
6. Қаженбаева А.Е. Бала танымын ойынмен дамыту //Отбасы және балабақша, 2002, №1.- Б. 9-10.
7. Левченко И.Ю., Приходько О.Г. Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата. - М, 2001.- 300 с.
8. Буцыкина Т.П., Вартапетова Г.М. Развитие общей и мелкой моторики как основа формирования графомоторных навыков у младших школьников // Логопед.- 2005 - №3. С.40-41.
9. Развиваем руки – чтоб учиться и писать, и красиво рисовать. – Ярославль: Академия развития. 2005.- 192 с.
10. Обучение детей нетрадиционной технике рисования//Семья и детский сад.-2002. - №4. С.40-43.
11. Роспись пальцем// Начальная школа. - 2008. №4. С. 47-49.
12. Өмірбекова Қ.Қ., Өмірбекова С.Ж. Фонетикасы және фонематикасы толық дамымаған балаларды оқыту және тәрбиелеу бағдарламасы. – Алматы, 2004. – Б.- 64,156.
13. Ермекбаева Л.К., Нығметова Қ.Н. Баланың мектепке психологиялық дайындығын айқындау. – Алматы, 2005. – 177б.
14. Ғылыми-әдістемелік журнал.// 2010,3. №3,40 б.
15. Ерте жастағы (1 жастан бастап 3 жасқа дейінгі) балаларды тәрбиелеу мен оқытуға арналған «Алғашқы қадам» бағдарламасы. Астана, 2010 ж.
16. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту стандарты. Астана, 2018 ж.
17. Линькова М.Н. Методические рекомендации к программе воспитания и обучения детей раннего возраста (от 1 до 3 лет) «Алғашқы қадам». Астана,2009 г.
18. Л.А. Венгер. Дидактические игры и упражнения по сенсорному воспитанию дошкольников .
19. Жукова О.С. Предметная среда. Сенсорика. Сборник практических материалов для ДОУ. 2008 г.
20. Кондрыкинская Л.А. Заняя по патриотическому воспитанию в детском саду. М.: ТЦ «Сфера», 2010

21. «Бала мен балабақша» журналы № 11, 2011жыл.

22. Қосымшадағы бейнелер ғаламтор желісінің сілтемесінен алынды:  
[https://yandex.kz/images/?utm\\_source=main\\_stripe\\_big](https://yandex.kz/images/?utm_source=main_stripe_big)

1-ҚОСЫМША

## БАЛАЛАРДЫҢ ЗЕЙІН ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУ



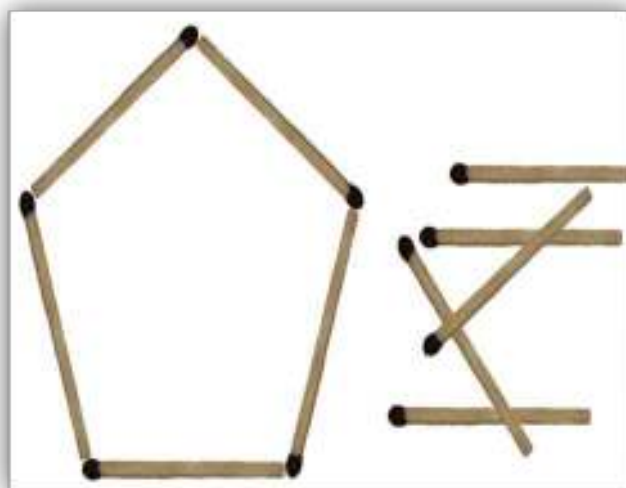
1-сурет. «Есіңе сақта»



2-сурет. «Маған қара»



3-сурет. «Суретті сипатта»



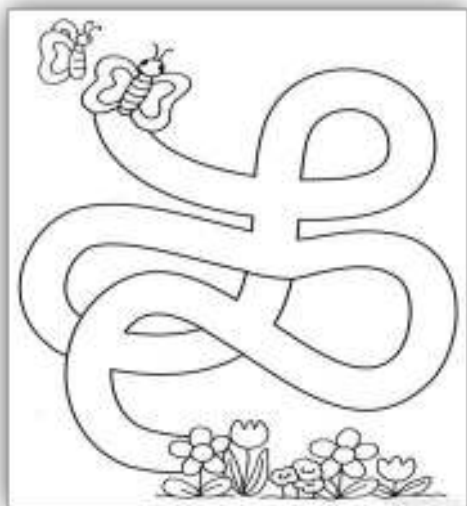
4-сурет. «Сіріңкелерден жасау»



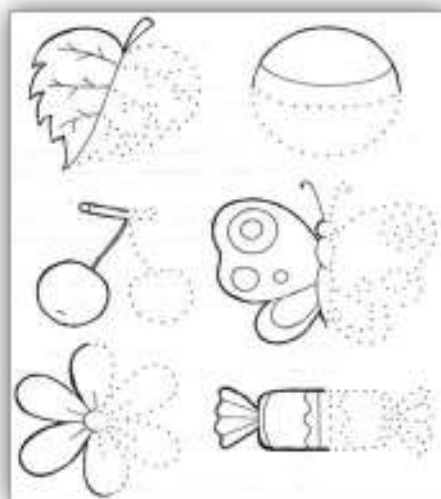
5-сурет. «Мозаикамен жасау»



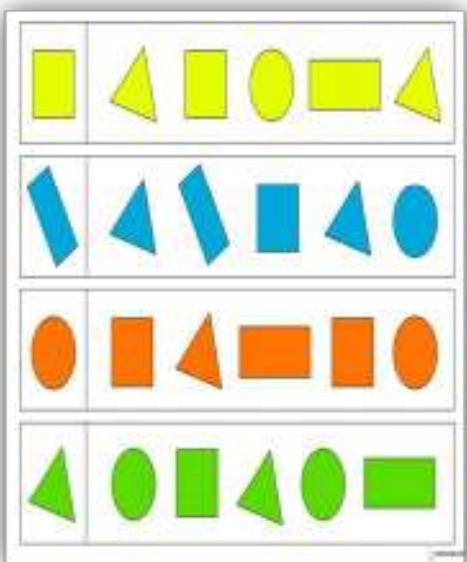
6-сурет. «Айырмашылықты тап»



7-сурет. «Лабиринт»



8-сурет. «Нүктелерден жалғастыр»



9-сурет. «Бірдейлерді тап»

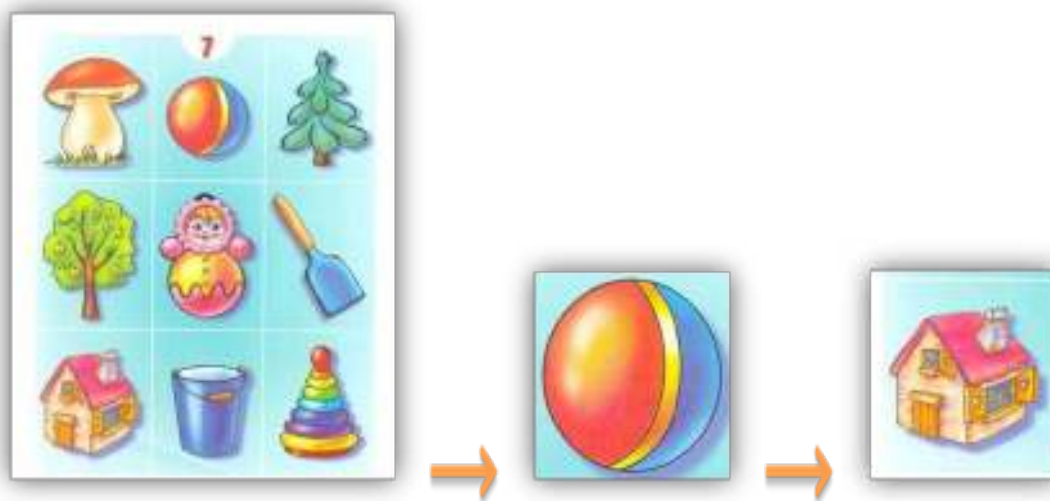


10-сурет. «Көлеңкесін тап»

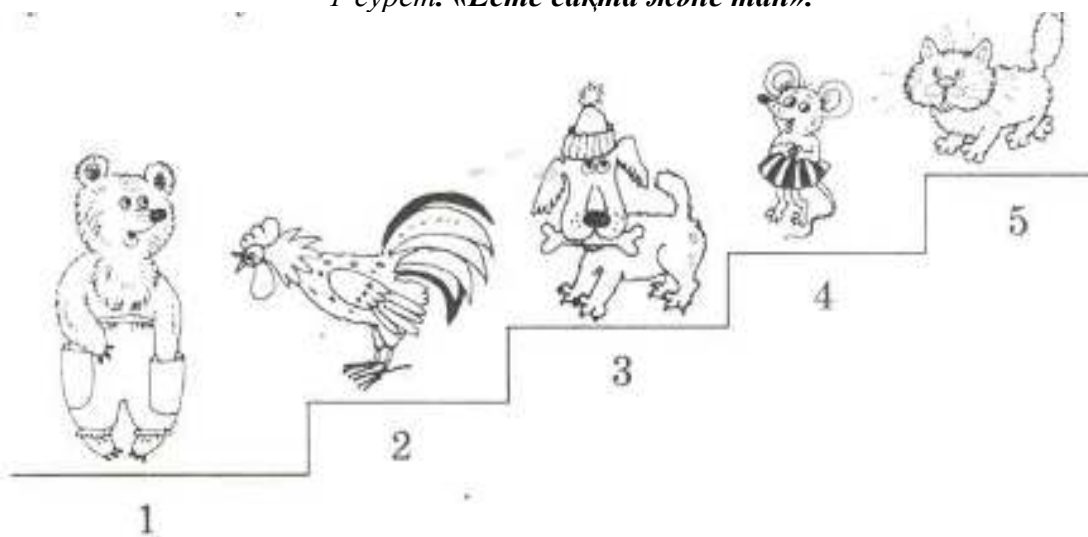


11-сурет. «Дыбыстарды тап»

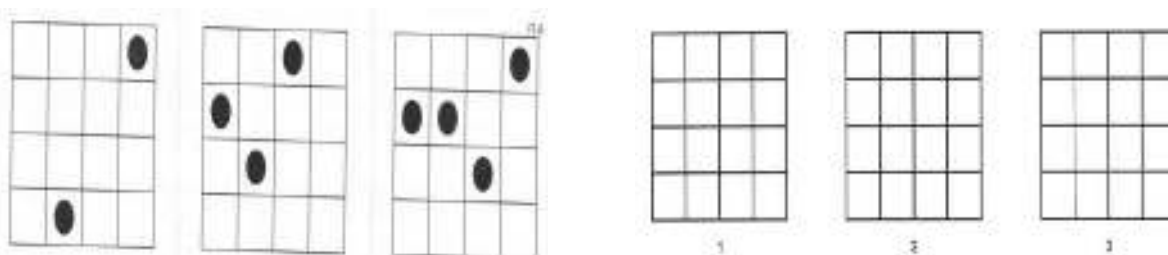
**БАЛАЛАРДЫҢ ЗЕЙІН ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУ**



1-сурет. «Есте сақта және тап».



2-сурет. Суретті қарап, кім қай сатыда екенін есте сақтаңыз. Суретті қағаз парағымен жауып, кімнің қай сатыда тұрғанын еске алыңыз.



3-сурет. «Нүктелерді орналастыр» жаттығуы.



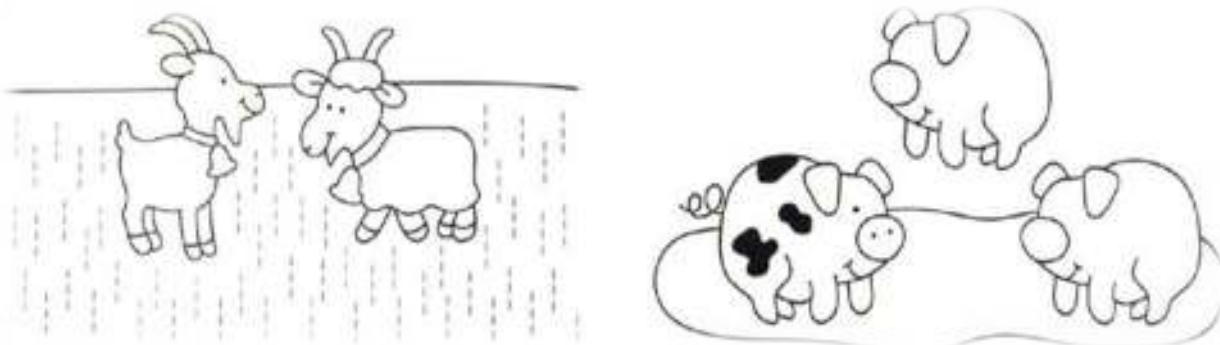
## ГРАФОМОТОРЛЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМЫТУ



1-сурет. Жазу құралдарын дұрыс ұстауын қалыптастыру



2-сурет. Каллиграфиялық жазуды ұйымдастыру



3-сурет. Графикалық тапсырмалар



4-сурет. Бейнелерді жалғастырып көшіру

## ҚОЗҒАЛЫС АРҚЫЛЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ДАМУ



сурет. «Қолдарымызды жылытамыз»

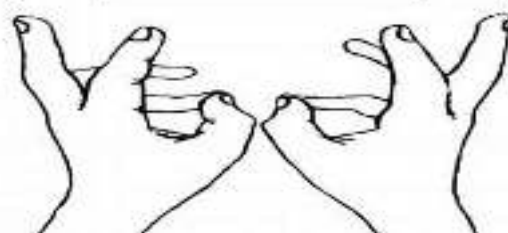
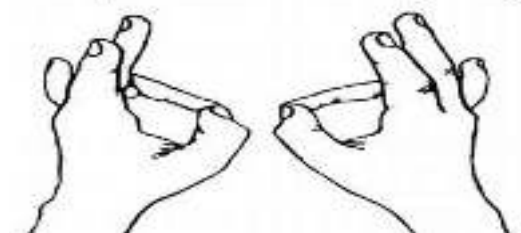
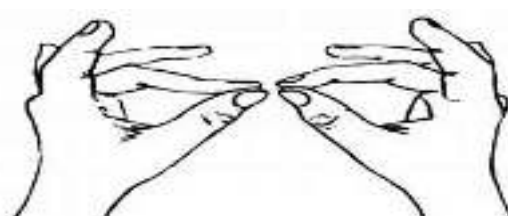
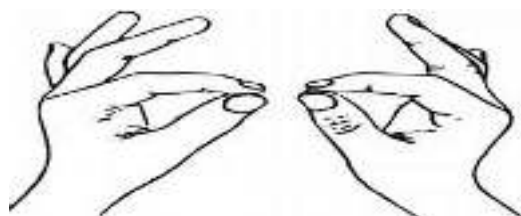


2-сурет. «Кұлақ-мұрын»

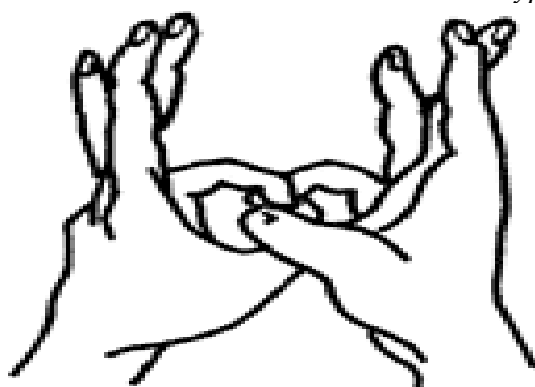
1-1-



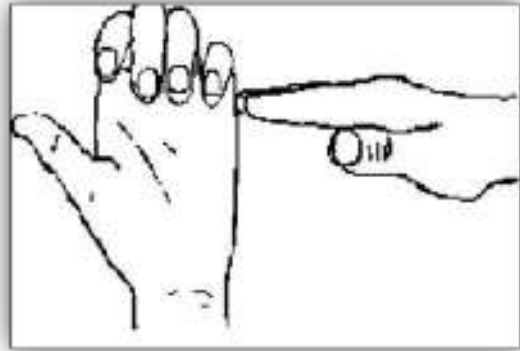
3-сурет.. «Жұдырық-қабырға-алақан»



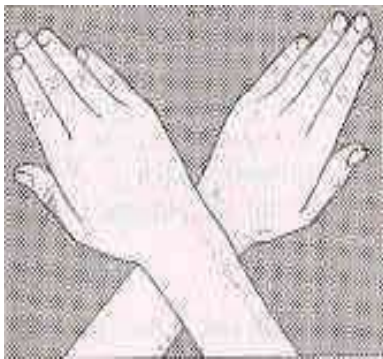
4-сурет. «Сақина»



5-сурет. «Алқа тізбек»



6-сурет. «Лезгинка»



7-сурет. «Жылан»



8-сурет. «Бақа»

9-сурет. «Отырып орындалған гимнастика»



10-сурет. «Көлденең сегіздік»

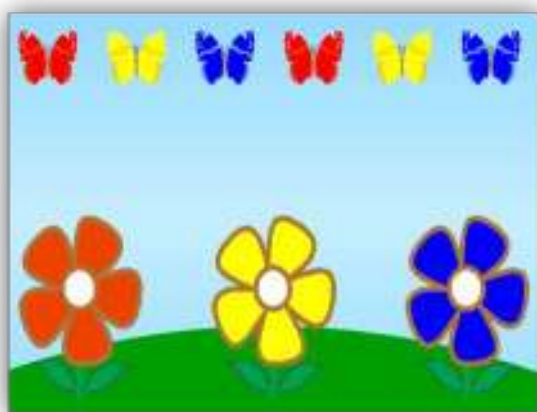


11-сурет. «Тізе-шынтақ»

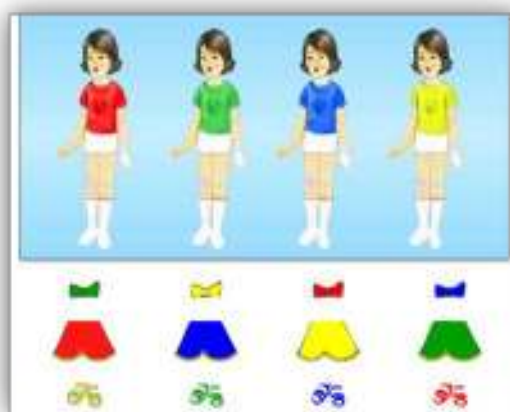
## БАЛАЛАРҒА ӨЛШЕМДЕРДІ, ТҮСТЕРДІ, ПІШІНДЕРДІ АЖЫРАТУҒА ҮЙРЕТУ



1-сурет. «Қандай? сұрағымен заттарды сипаттау»



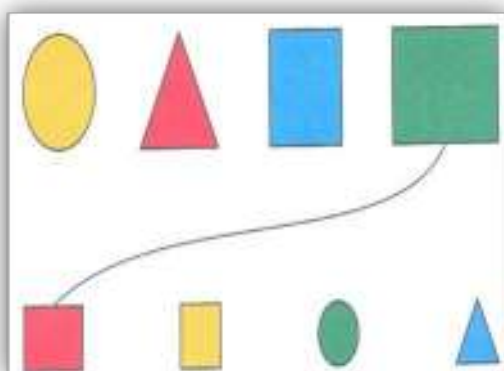
2-сурет. «Көбелектерді жасыру»



3-сурет. «Қуышақтарды киіндіру»



4-сурет. «Түстер арқылы заттарды сәйкестендіру»



5-сурет. «Пішіндерді топтастыру»

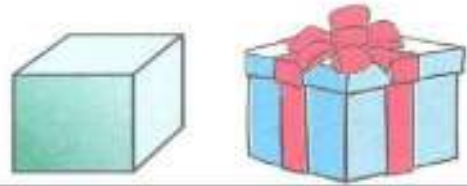


6-сурет. «Себетке жина»

**ШАР** – дөңгелек, оны домалатуға болады. Ол неге ұқсайды? Алма, доп, тағы не?



**ТЕКШЕ** – дөңгелей алмайды, өйткені оның бұрыштары болады. Ойлан, текшенің неше бұрышы бар? Неге ұқсайды?



7-сурет. «Пішіндер неге ұқсайды?»



8-сурет. «Мөлшерлерді үйретуге арналған құралдар»



9-сурет. «Үлкен» және «Кіші» ұғымдарын қалыптастыру



10-сурет. «Ауыр және жеңіл»



11-сурет. «Заттар құрамы»

## КЕҢІСТІК ПЕН УАҚЫТ ТҮСІНІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ



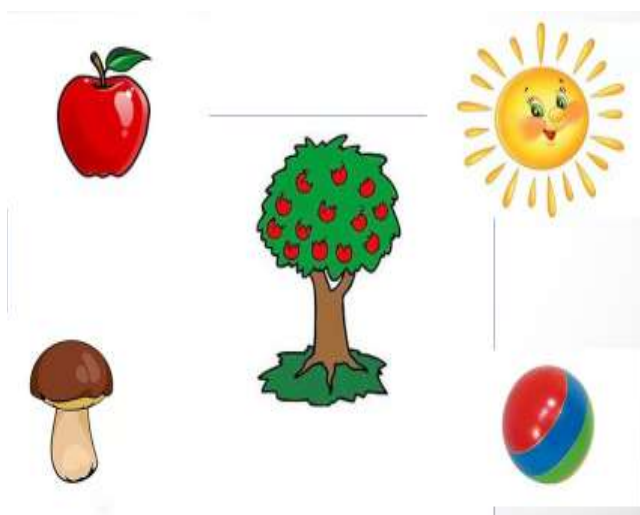
1-сурет.  
Дене бөлімдерін қарап амау



2-сурет.  
Бейнедегі орналасуын анықтау



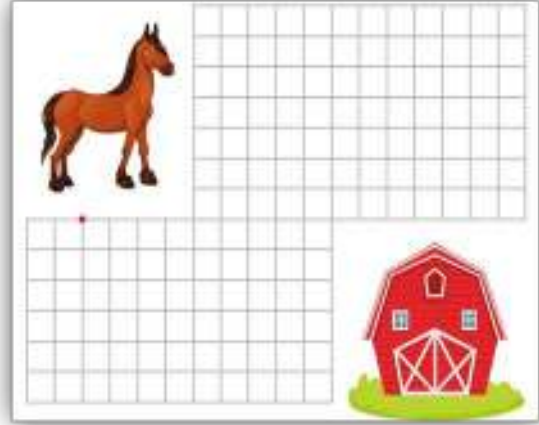
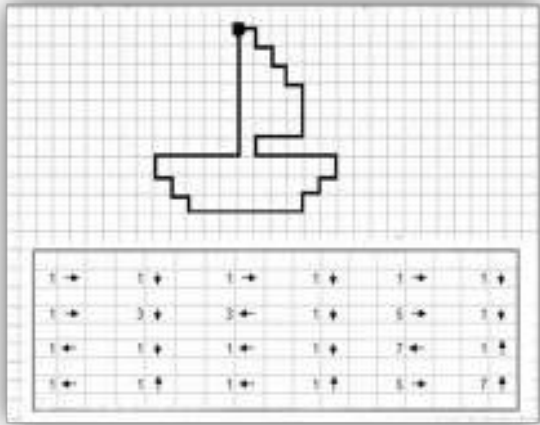
3-сурет. Бейнедегі оң және сол жақ бөлігін анықтау



4-сурет. «Қайда орналасып тұр?»



5-сурет. Оң жағында, сол жағында, ортасында орналасқан ұғымдарды бекіт



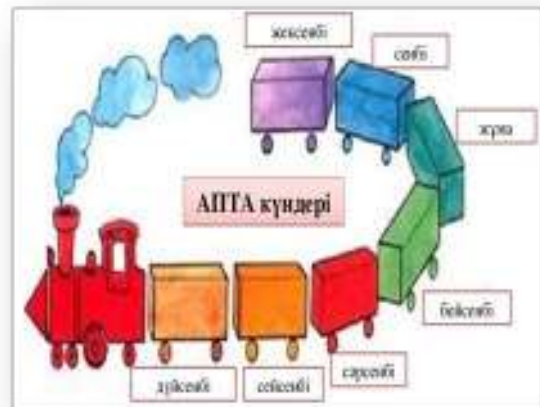
6-сурет. Графикалық диктанттар



7-сурет.. Кеңістіктік терминдерін түсіну



8-сурет. Тәулік бөліктері

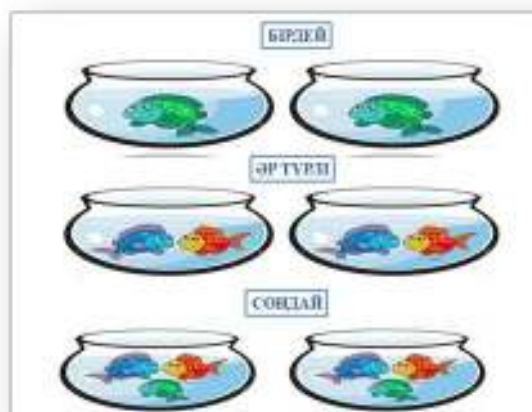


9-сурет. Апта күндері

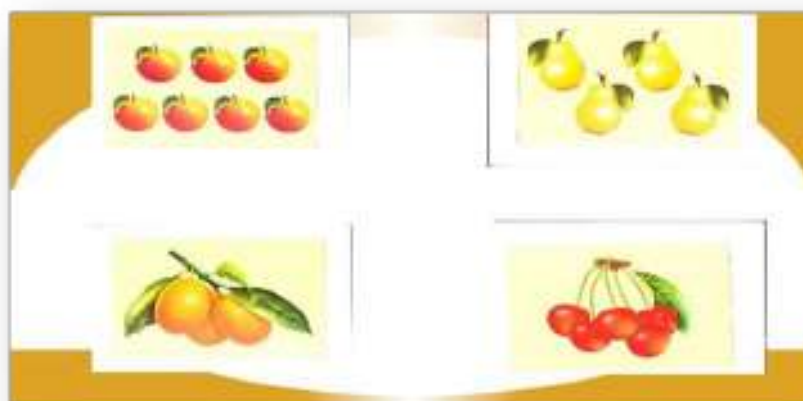
## МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДА МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҰҒЫМДАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ



1-сурет. Көп. Бір. Бірде-бір.



2-сурет. Бірдей. Әртүрлі. Сондай.



3-сурет. Қайда көп? Қайда аз? Салыстыру



4-сурет. Бірінші. Соңғы. Келесі.



Сандар қатарын өсу ретімен санау

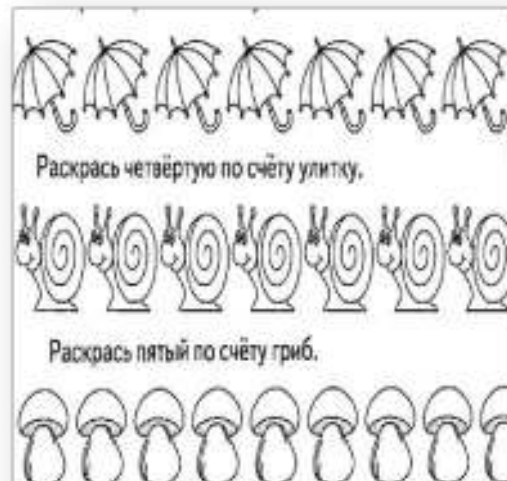
0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

Сандар қатарын кему ретімен санау

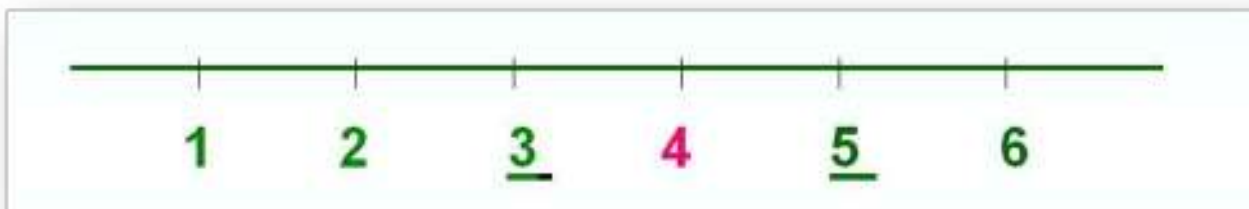
10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0

5-сурет. Санау

3	14	10	2
11	4	7	12
15	6	16	9
8	13	5	1



6-сурет. Тура және кері санауды дамыту



7-сурет. Сандық қатар



8-сурет. «Көршісін тап».

## **Рекомендации родителям по речевому развитию детей**

*Федотова Виктория Федоровна,*  
**специалист областного ресурсного центра по развитию инклюзивного  
образования в Акмолинской области,  
учитель-логопед средней школы № 19 города Кокшетау,  
педагог-эксперт**

## СОДЕРЖАНИЕ

1. Как организовать логопедические занятия в домашних условиях	82
2. Речь ребенка на кончиках его пальцев	84
3. Игры для развития речевого дыхания	85
4. Артикуляционная гимнастика для дошкольников	88
5. Игры для правильного произношения звуков	89
6. Учимся слышать, различать звуки	91
7. Логопедические игры с мячом	93
8. Творческие игры для развития речи дошкольников	95
<b>Список использованной литературы</b>	97
<b>Приложения</b>	100

## **Тема 1. Как организовать логопедические занятия в домашних условиях**

Часто приходится слышать от родителей, что ребенок не хочет заниматься дома, родители задают вопросы специалистам, как правильно организовать занятия и увлечь ребенка.

Волевые процессы у дошкольника обычно развиты слабо, и он с радостью делает то, что получается и доставляет удовольствие. В дошкольном возрасте «не хочу, не интересно» зачастую равносильно «Не могу». Причины могут быть самые разные: от последствий гипоксии до отсутствия желания что-то делать, потому что мама с папой ссорятся. Личностные особенности, особенности детско-родительских отношений также могут быть причиной подавленности познавательного интереса у детей.

Обратите внимание, что компьютер и телевизор являются мощнейшими стимулами, которые способны надолго занять внимание и разум ребёнка. По сравнению с ними другие, более полезные стимулы блёкнут и перестают вызывать интерес. Поэтому не удивительно, что ребёнок, который постоянно сидит у телевизора или играет в компьютерные игры, будет отказываться от занятий. Многолетняя практика показывает, что в семьях, где вообще отсутствует телевизор или где он включается на непродолжительное время, дети демонстрируют стойкий познавательный интерес, более высокий уровень интеллектуального и речевого развития.

Родители и их отношения с ребенком — главное условие для развития. Качество общения ребенка с родителями во многом определяет его психологическое развитие.

Когда родители находят возможность и желание самим, заниматься различными видами деятельности со своими детьми в том числе и развивающими играми, это многое может дать ребенку, создать крепкий фундамент для дальнейшего его развития.

Опыт работы с детьми и родителями показывает: решающим фактором в выборе родителей является собственно само желание, осознание полезности, нужности занятий с ребенком. Даже очень занятые родители, если считают нужным и важным, находят возможности для проведения времени со своими детьми.

Чтобы было интересно заниматься, не обязательно покупать дорогостоящие развивающие игрушки и пособия. Многие игры, сделанные своими руками, да еще вместе с ребенком вызывают гораздо больший интерес. Тем более, что это не сложно и для многих развивающих игр достаточно использовать предметы, которые Вас окружают.

При организации занятий родителям необходимо обратить внимание на следующие факторы:

- в какой мере ребенок понимает речь и как хорошо владеет речью;
- чем отличается поведение ребёнка от поведения его сверстников;
- на ручные умения, сформированность навыков самообслуживания;

- насколько ребенок самостоятелен в играх;
- оценить степень любознательности, его эмоциональность;
- выяснить, каковы особенности самооценки ребёнка;

Все это поможет найти правильный подход к организации занятий, учитывая особенности ребенка.

При проведении занятий дома придерживайтесь следующих правил:

- выбирайте время, когда ребенок спокоен, и у него нет никакого физического дискомфорта;
- во время занятия с ребенком не должны присутствовать посторонние;
- во время занятий ничего не должно отвлекать малыша, в поле зрения ребенка должны быть только те предметы, которые нужны вам непосредственно сейчас;
- подстраивайте игры и упражнения под интересы вашего ребенка;
- обязательно поощряйте ребенка за каждое выполненное задание (можно выдавать небольшие призы, или же наклеивать наклейки);
- не спрашивайте ребенка, будет ли он заниматься, не уговаривайте и не упрашивайте его, лучше спокойно сказать: «А теперь мы посмотрим картинку», и сразу, без лишних вопросов, перейти к занятиям.

Необходимо помнить, что Ваша чрезмерная забота о состоянии речи ребёнка может принести вред, если Вы ребёнку это показываете. Никогда не стоит подчёркивать дефекты в присутствии ребёнка, или обсуждать это при нем с посторонними людьми.

Для достижения максимального результата необходимо систематически работать над развитием психических процессов, общей и мелкой моторики рук. Тренировать артикуляционную моторику и речевое дыхание. Во время занятий обязательно пользуйтесь наглядным материалом! Детям трудно воспринимать слова, оторванные от изображения. Например, если вы решили выучить с ребенком названия фруктов, покажите их в натуральном виде или пользуйтесь муляжами, картинками.

Не переутомляйте малыша! Не перегружайте информацией! Это может стать причиной заикания.

Начинайте заниматься с 5 минут в день, постепенно увеличивая время. Длительность занятия без перерыва составляет для дошкольников 15 – 25 минут.

Некоторые занятия, например, на формирование словарного запаса и грамматики можно проводить по дороге домой. Во время прогулки с ребенком можно наблюдать за предметами и явлениями окружающей действительности, изменениями, происходящими в природе.

Говорите с ребенком четко, в умеренном темпе, повернувшись к нему лицом. Поддерживайте все начинания малыша, хвалите даже за незначительные успехи.

Достижения своего ребенка важно замечать и поддерживать его в достижении целей. Особенно важно это для детей, которым не так легко даются выполнение заданий. Их особенно важно хвалить и поддерживать,

формируя правильно отношение к ошибкам и неудачам. Похвала и поощрение – главный стимул к продолжению занятий.

## **Тема 2. Речь ребенка на кончиках его пальцев**

Известный педагог В.А. Сухомлинский отмечал: «Истоки способностей и дарований детей находятся на кончиках их пальцев.

Другими словами, чем больше ловкости и мастерства в детской руке, тем умнее ребенок». Моторика рук - это умение совершать точные и скоординированные движения пальцами. Они могут быть разнообразными, начиная от захвата предметов, заканчивая созданием картин и жонглированием. Ученые, занимающиеся исследованиями головного мозга и психического развития детей, давно доказали связь между мелкой моторикой руки и развитием речи.

Дети, у которых лучше развиты мелкие движения рук, имеют более развитый мозг, особенно те его отделы, которые отвечают за речь. Центры головного мозга, отвечающие за речевые функции, связаны с рукой, а шевеление пальцами посылает импульс в соответствующие речевые зоны. Поэтому развитие тонкой моторики кистей и пальцев рук оказывает благотворное влияние на развитие ребенка, в том числе и на речь. К средствам развития мелкой моторики относятся игры-шнуровки, пальчиковая гимнастика, самомассаж, игры на выкладывание, лепка, рисование, игры с природным и подручным материалом. Развивая мелкую моторику, нужно не забывать о том, что у ребенка две руки. Старайтесь все упражнения дублировать: выполнять правой и левой рукой. Развивая правую руку, мы стимулируем развитие левого полушария мозга. И наоборот, развивая левую руку, мы стимулируем развитие правого полушария.

Самое популярное средство развития мелкой моторики это пальчиковая гимнастика. Эти упражнения направлены на улучшение подвижности пальцев, развитие их силы, гибкости и ловкости, умение управлять своими движениями. Они дают возможность научить детей ориентироваться в понятиях: «вправо», «влево», «вверх», «вниз».

Если ребенок, выполняя упражнения, сопровождает их короткими стихотворными строчками, то речь ребенка становится более четкой, ритмичной пополняется словарный запас.

Руками ребенок может показать фигурки животных, или алфавит. Эффективное воздействие на мелкую моторику оказывает массаж карандашами, а также игры с природным и подручным материалом. Также хорошо развивают мелкую моторику и вызывают большой интерес у детей игры с прищепками (Приложение 1 рисунок 1).

Один из способов развития мелкой моторики- оригами, конструирование из бумаги, это такой вид деятельности, в котором задействованы обе руки. Именно поэтому складывание – это полезное занятие, способствующее активности, как левого, так и правого полушария головного мозга, поскольку в работу включены две руки сразу.

Упражнения с ножницами также помогут развить мелкую моторику рук. Можно давать ребенку ненужные открытки, буклеты или журналы, чтобы он вырезал все подряд. Можно организовать увлекательную игру в парикмахера, используя одноразовые бумажные тарелки. Нарисовать рожицу и "сделать" волосы, затем вручить ребенку ножницы и предложить сделать стрижку (Приложение 1 рисунок 2).

Необходимо научить ребенка резать бумагу по спирали, которую можно нарисовать самостоятельно на листке бумаги. Пробки от пластиковых бутылок также можно использовать для развития мелкой моторики. Их можно закручивать на бутылки, выкладывать узоры, нанизывать на шнурки (Приложение 1 рисунок 3).

Из ватных палочек и ниток можно выкладывать буквы и фигуры.

Не забывайте про поручения, исполняя которые ребёнок одновременно может тренировать мелкую моторику и помогать родителям: перебирать крупу, снимать шкурку с овощей (например, картофель в мундире), лепить из теста (например, при лепке пельменей или приготовлении печенья), очищать фисташки, вареные яйца, цитрусовые.

Таким образом, целенаправленная, систематическая и планомерная работа по развитию мелкой моторики рук у детей способствует формированию интеллектуальных способностей, положительно влияет на речевые зоны коры головного мозга, а самое главное - способствует сохранению физического и психического здоровья ребёнка. И всё это в дальнейшем благотворно повлияет на успешное обучение в школе.

### **Тема 3. Игры для развития речевого дыхания**

Для чего нужны игры на развитие речевого дыхания. И вообще, что за понятие такое «речевое дыхание»?

В таком сложном процессе, как развитие речи всё имеет значение, всё важно и нужно. Некоторые родители, пришедшие на консультацию к логопеду и услышав о том, что придётся тренировать правильное речевое дыхание, недоумевают: «Зачем нужно учиться правильно дышать? Я пришёл исправлять неправильное звукопроизношение у своего ребенка, а дышать и так умеет прекрасно». Так, то оно так, да только правильное физиологическое дыхание, еще не означает правильное речевое.

Речевое дыхание осуществляется произвольно, неречевое — автоматически. При речевом дыхании выдох в зависимости от содержания высказывания может быть то короче, то длиннее; вдох осуществляется одним импульсом, выдох — несколькими и постоянно меняется по своей силе. Речевое дыхание оказывает влияние на плавность звучания речи. При этом оно часто зависит не от количества воздуха, взятого в момент вдоха, а от умения рационально расходовать его в процессе говорения.

Физиологическое дыхание непроизвольно. Основная его функция — это обеспечение газообмена в организме человека. Вдох и выдох мы

осуществляем при помощи носа, они короткие и равные по времени. Фаза физиологического дыхания – вдох-выдох-пауза.

Когда мы говорим, физиологического дыхания, с его коротким вдохом и выдохом, недостаточно.

При речевом дыхании выдох намного длиннее вдоха. Последовательность дыхания такова – короткий вдох — пауза – длинный звуковой выдох. В этом и состоит основное отличие речевого дыхания от физиологического.

Правильное речевое дыхание обеспечивает: нормальное звукопроизношение, поддержание громкости речи, сохранение плавности и интонационной выразительности, способствует профилактики заболеваний лор органов.

Приступая к развитию у ребенка речевого дыхания необходимо прежде всего сформировать сильный плавный ротовой выдох. Но прежде чем выполнять упражнения и игры на развитие длительности и плавности выхода, необходимо запомнить следующие правила:

Вдох через нос, выдох осуществляется ртом;

губы при выдохе немного открыты «трубочкой»

выдох должен быть продолжительный и плавный;

Не поднимать плечи!

Не надувать щеки при выдохе!

А теперь перечень игр, которые помогут вашему малышу сформировать длительный, плавный выдох и в дальнейшем развить навык правильного речевого дыхания.

Во-первых, уважаемые родители, вам в помощь традиционные детские забавы, такие как дудки, свистки, вертушки, воздушные шары, мыльные пузыри. Эти весёлые игры приносят пользу для развития малыша.

А следующие игры, вы можете организовать самостоятельно, изготовив нехитрые пособия.

«Воздушный Футбол»

Для игры нужно изготовить футбольное поле из картонной коробки, поставить ворота из маленьких коробочек, мяч- комочек ваты, ребенок при помощи коктейльной трубочки дует на «мяч», пытаясь забить его в ворота противника. Облегченный вариант игры –на столе, ворота из кубиков и ребенок просто дует на мяч, передвигая его к воротам. (Приложение 2 рисунок 1).

«Ветерок»

Для этого прикрепите полоски цветной бумаги к деревянной палочке. Можно использовать тонкую папиросную бумагу, или елочное украшение "дождик». (Приложение 2 рисунок 2).

«Задует свечку»

В горлышко пластиковой бутылки закрепить фитилек из тонкой бумаги, ребенок продолжительно дует на фитиль, чтобы он отклонялся. (Приложение 2 рисунок 3).

«Буря в стакане»



В стакан с водой опускается соломинка. Ребенок должен сделать глубокий вдох носом, вытянуть губы трубочкой и сильно подуть в соломинку, чтобы в стакане забурилась вода. При этом щеки не должны раздуваться, нельзя делать дополнительного вдоха.

#### «Кораблики»

Ребенок сидит около таза с водой, в котором плавают лодочки. Взрослый предлагает совершить путешествие в другой «город». Для этого ребенок должен плавно дуть на лодочку, стараясь пригнать ее к другой стороне таза.

#### «Снег»

В пластиковые контейнеры насыпать кусочки пенопласта, закрепить трубочку, ребенок дует в трубочку, кусочки пенопласта начинают кружиться. Можно разнообразить игру по временам года, наклеить на контейнеры, снеговика, осеннее дерево, тучку (Приложение 2 рисунок 4).

После того, как ребенок научился длительному плавному выдоху. Можно приступать к формированию озвученного выдоха.

Упражнения на развитие фонационного. В этом помогут следующие упражнения.

#### «Звуки вокруг нас»

Развиваем правильное речевое дыхание пропеванием на одном выдохе гласных звуков [а], [о], [у], [ы].

#### «Намотай клубочек»

Вращаем одна вокруг другой руки перед грудью и в это время длительно поем гласный звук – как будто наматывают на клубок длинную звуковую ниточку. Можно наматывать натуральную нитку.

#### Игра «Поезд»

Показывается предметная картинка, например, «Это яблоко» Ребенку предлагается дополнить фразу одним новым словом - Например, ребенок может сказать: "Это большое яблоко". "Это большое красное яблоко». Важно помнить, что перед началом фразы необходимо сделать вдох. Фразы из 3-4 слов произносятся на одном выдохе.

Игра «Произнеси чистоговорки» Глубоко вдохнуть и на выдохе сказать: «На пригорке, возле елки, жили тридцать три Егорки».

Во время выполнения игр и упражнений, необходимо придерживаться следующих правил:

-не заниматься в пыльном, непроветренном помещении;

-температура воздуха должна быть на уровне 18-20 С;

-одежда не должна стеснять движений;

-не заниматься сразу после приема пищи;

-не заниматься с ребенком, если у него заболевание органов дыхания в острой стадии.

Предложенные игры будут вызывать интерес у ребёнка, помогут с пользой провести время. Игры и упражнения на развитие дыхания, очень важная составляющая речевого развития ребенка.

## Тема 4. Артикуляционная гимнастика для дошкольников

Артикуляционная гимнастика – совокупность специальных упражнений, направленных на укрепление мышц речевого аппарата, развитие силы, подвижности и дифференцированных движений органов, принимающих участие в речи.

Артикуляционная гимнастика является основой формирования речевых звуков - фонем. Целью артикуляционной гимнастики является выработка полноценных движений органов речи, необходимых для правильного произнесения звуков, подготовка речевого аппарата к речевым нагрузкам. Как выполнять артикуляционную гимнастику, чтобы ребенок быстро научился говорить правильно. Желательно выполнять упражнения 2-3 раза в день по 3-5 минут. Каждое упражнение выполняется по 5-10 секунд. Постепенно увеличивая время. Артикуляционную гимнастику целесообразно проводить с детьми начиная с трехлетнего возраста. Желательно отводить на артикуляционные упражнения от 3-5 минут ежедневно в младшем дошкольном возрасте, до 10-12 минут ежедневно для детей старшего дошкольного возраста. Каждый комплекс должен включать от четырех до восьми упражнений (соответственно возрасту детей), но не должен превышать рекомендованной продолжительности. Гимнастику проводить обязательно ежедневно, чтобы вырабатываемые у ребенка навыки закреплялись.

Упражнения выполняются сидя перед зеркалом, так как в таком положении у обучающегося прямая спина, тело не напряжено, руки и ноги находятся в спокойном положении. Необходимо добиваться четкого, точного, плавного выполнения движений.

Важно следить, чтобы движения каждого органа артикуляции выполнялись симметрично по отношению к правой и левой стороне лица. В противном случае артикуляционная гимнастика не достигает своей цели.

Проводить артикуляционную гимнастику лучше эмоционально, в игровой форме. Для этого можно использовать картинки символы, лабиринты, логопедические игрушки. (Приложение 3 рисунок 1).

Чтобы добиться от ребёнка правильного выполнения движений, можно использовать, чайную ложку, конфеты чупа-чупс, съедобную соломку, сушки. (Приложение 3 рисунок 2).

Артикуляционные упражнения бывают статические и динамические. Статические упражнения направлены на выработку у ребенка определенного положения органов артикуляции, динамические на умение выполнять то или иное движение. Существуют различные комплексы артикуляционных упражнений:

Комплекс упражнений для губ

Комплекс для развития мышц языка

Комплекс для развития мышц щёк

Комплексы артикуляционных упражнений для отдельных групп звуков

(Приложение 3 рисунок 3).

Грамотная, чёткая чистая и ритмичная речь ребёнка – это не дар, она приобретается благодаря совместным усилиям ребенка, педагогов и родителей.

## **Тема 5. Игры для правильного произношения звуков**

Преодоление нарушений речевого развития в дошкольном возрасте имеет огромное значение для последующей жизни ребенка.

Правильное произношение звуков богатый словарный запас, развитая связная речь является одним из основных показателей готовности ребёнка к школьному обучению. Недостатки произношения могут привести к плохой успеваемости в школе, поэтому работать над их устранением нужно с раннего детства.

Родители должны знать, когда в норме возникают правильно произносимые звуки (Приложение 4 рисунок 1).

В норме вся звуковая сторона речи должна быть усвоена ребенком полностью 5-6 годам. Придя в школу, ребёнок должен отчетливо произносить звуки в словах, фразовой речи, не должен пропускать искажать, заменять другими.

Почему ребенок плохо произносит звуки? Причиной может быть подражание неправильной речи окружающих, не только взрослых, но и детей. Слабость мышц языка, губ (ребёнок не может выполнять языком и губами точные целенаправленные движения). Одна из причин плохо развитый фонематический слух (ребёнок просто не слышит своего неправильного произношения, он думает, что говорит верно). Нарушенное звукопроизношение может быть связано с особенностями строения артикуляционного аппарата (короткая подъязычная уздечка, высокое нёбо и т.д.).

Для профилактики звукопроизношения необходимо-организация полноценной речевой среды (ребенок должен слышать правильную, четкую грамотную речь), организация работы по развитию речевого дыхания, артикуляционного аппарата и мелкой моторики.

Чтобы ребенок научился правильно произносить звуки, необходимо пройти несколько этапов-постановка звука, автоматизация звука изолированно, в слогах, словах, словосочетаниях, предложениях и в речи. Что же такое «автоматизация звука»? Это постепенный, последовательный процесс введения правильного звука в речь ребёнка. Если Ваш ребёнок только начал выговаривать изолированно тот или иной звук, то не следует просить его произносить в словах и предложениях.

Итак, если ваш ребенок научился помощью специалистов или самостоятельно произносить правильно звук, то предложенные игры помогут закрепить произношение.

*Игры на закрепление изолированного звука*

«Лабиринт» – можно использовать различные дорожки и лабиринты. Их можно встретить в детских журналах, в интернете или нарисовать самим. Ребёнку предлагается произносить заданный звук до тех пор, пока он «бежит» по дорожке, можно использовать звуковые дорожки с песком, с манкой (Приложение 4 рисунок 2).

«Юла» проговариваем звук, пока крутится волчок или юла. Дополнительно упражнение будет развивать и мелкую моторику пальцев рук ребёнка (Приложение 4 рисунок 3).

«Заборчик» Ребенок рисует вертикальные палочки с одновременным проговариванием звука. Либо строит из счетных палочек или карандашей (Приложение 4 рисунок 4).

«Массажный мяч» – проговаривание звука сопровождается действиями с массажным мячом (орехом, круглой расческой, шишкой, мячиком су-джок) – поглаживанием, катанием, сжиманием (Приложение 4 рисунок 5).

За каждый правильно произнесенный звук ребенок получает счётную палочку, смайлик или любой др. предмет

Для автоматизации звуков можно использовать игры с крупами. В большой миске можно смешать две разные крупы (например, фасоль и горох, или макароны разных узоров), а ребенок должен рассортировать. При дифференциации (различении) звуков ребенку даем инструкцию: Достаете фасоль – говорите слог *-са*, а горох – слог *-ша*.

Следующие игровые приемы можно использовать на закрепление звука в слогах.

«Пальчики шагают» (ША-ША-ША..., ШИ-ШИ-ШИ...),

«Нанизываем бусы» (ЖА-ЖИ-ЖУ-ЖЕ) используем макароны, которые ребенок одевает на тонкий шнурок.

«Прицепи прищепку» (ШУ-ШУ-ШУ)»

Перекидывание мяча с повторением слогов.

Проговаривание с элементами пальчиковой гимнастики.

«Колечко». Поочередно соединять в кольцо с большим пальцем последовательно указательный, средний и т.д. Сначала в прямом порядке (от указательного пальца к мизинцу), потом в обратном (от мизинца к указательному пальцу)

*Игры - автоматизация звука в словах.*

На этом этапе все игры направлены на развитие умения правильно произносить звук в слове.

«Строим башню» Ребенок называет слова и строит башню, родители могут принять участие в игре и устроить соревнование – «Чья башня окажется выше».

Игра «Слово – шаг», в которой разрешается делать шаг, называя любое слово с нужным звуком. При этом ставится задача: дойти до конца ковра, до противоположной стены. В случае повторения одного и того же слова (нет звука или неправильное произношение) придется вернуться на шаг назад.

«Веселые мячики».

Для этой игры вам понадобится пищевая фольга. Ребенок отрывает кусочек фольги и делает из него шарик. Затем можно бросать шарики в какую-нибудь цель или корзину, проговаривая речевой материал.

Игра: «Скажи столько же».

Взрослый хлопает в ладоши (1-4) раза, ребёнок повторяет заданное слово) столько раз, сколько хлопков выполнил взрослый.

Вот такие игры для правильного произношения звуков можно проводить с ребёнком дома. Они не требуют много времени и специальной подготовки, но чем чаще ребенок произносим слова с заданным звуком, тем скорее навыки артикуляции доводятся до автоматизма.

## **Тема 6. Учимся слышать, различать звуки**

Непременным условием для развития речи является способность слышать.

Даже незначительное снижение физического слуха в раннем детстве вызывает задержку речевого развития. Если ребенок слышит, как осторожно скрипнула дверь, слышит приближающийся гул машины, отличает шум ветра от шума дождя - то у него все в порядке с физиологическим слухом.

Чтобы учиться читать и писать без особых проблем, правильно воспринимать и понимать слова, овладевать любым иностранным языком, ребенок должен уметь различать звуки. Т. е иметь развитый фонематический слух. Что такое фонематический слух и фонематическое восприятие? Фонематический слух – это умение слышать и различать звуки родного языка в потоке речи в различном линейном порядке (вдох-вход, нос-сон); в словах близких по звучанию, но разных по смыслу (цапля-капля, кит-кот). Фонематический слух отвечает за различение фонем (звуков) речи. Он помогает нам различать слова и формы слов, похожие по звучанию, и правильно понимать смысл сказанного (машина-малина). Фонематическое восприятие это способность воспринимать звуковой состав слова. Если у ребенка плохо развит фонематический слух, он может путать близкие по звучанию фонемы. Это может тормозить процесс развития связной речи, обучения чтению и письму, ведь если ребенок плохо умеет различать звуки, он будет воспринимать (запоминать, произносить, писать) то, что он услышал, а не то, что ему сказали на самом деле. Чем раньше начата работа по развитию фонематического слуха, тем успешнее будет идти общее речевое развитие ребёнка, тем грамотнее он будет читать и писать. Как формировать фонематический слух у детей? Конечно, на практике: при восприятии чужой устной речи, при собственном проговаривании слов. Именно поэтому очень важно, чтобы родители много говорили с детьми, читали им уже с самых ранних лет. Следующие игры помогут научить ребенка слышать и различать неречевые и речевые звуки.

*«Отгадай что звучит»*

Возьмите несколько звучащих по-разному игрушек (дудочка, колокольчик, погремушка и др. не более пяти). Предложите ребенку

рассмотреть их и послушать, какие звуки они издают. Затем поверните ребенка спиной, отойдите на 3-4м. и воспроизведите звучание одной из них. Звуки должны быть ясными и контрастными. Малыш должен подойти и взять звучащую игрушку.

«*О чем говорит улица*». Предложите ребенку определить звуки и шумы, доносящиеся с улицы: машина, пенье.

«*Волшебная палочка*»

Предложите ребенку послушать, как звучат предметы, постукивая по ним карандашом. «Волшебная палочка» заставит звучать вазу, стол, стакан и др. предметы. Затем предложите ребенку закрыть глаза, постучите по какому-нибудь предмету. Ребенок . отгадывает, какой предмет зазвучал.

«*Далеко-близко*»

Объясните ребенку, что сейчас вы будете произносить слова громко и тихо. Если произносите слово тихо, то ребенок отвечает: «ДАЛЕКО» Если произносите слово громко, то малыш отвечает: «БЛИЗКО».

«*Похлопаем*»

Предложите ребенку повторить за вами ритмический рисунок хлопков. Например: два хлопка, пауза, один хлопок. Ритмический рисунок постепенно усложняется. Например: два хлопка, пауза, три хлопка. Следующий этап игры: ребенок повторяет ритм с закрытыми глазами.

«*Шумящие коробочки*».

Нужно взять два комплекта небольших коробочек – для себя и ребенка, наполнить их различными материалами, которые, если коробочку потрясти, издадут разные звуки. В коробочки можно насыпать песок, крупу, горох, положить кнопки, скрепки, бумажные шарики, пуговицы и т.д. Вы берете коробочку из своего набора, трясете ее, ребенок, внимательно прислушивается к звучанию. Затем он берет свои коробочки и ищет среди них звучащую аналогично. Игра продолжается до тех пор, пока не будут найдены все пары (Приложение 5 рисунок 1)

«*Эхо*»

Взрослый называет по очереди несколько простых слов (ау, ау, мама), ребенок повторяет, затем можно переходить не только к сложным словам, но и к стихотворным строчкам.

«*Путаница*»

Взрослый называет шуточные оговорки в стихотворных строчках, а ребенок угадывает, как их исправить. Например: Русская красавица своей козой - ?славится. Тащит мышонок в норку огромную хлебную -?горку?. Поэт закончил *строчку*, в конце поставил -?дочку.

«*Первый звук*»

Назвать первый звук в словах (а-а-аист, у-у-хо, о-о-обруч, и-и-ива и т.д.).

«*Цепочка слов*»

Вы вместе с ребенком поочередно произносите слова: каждое последующее слово должно начинаться на звук, которым закончилось предыдущее слово:

мяч – чемодан – нос – санки – игла – абрикос

### *«Новые слова»*

Дается установка: «Возьмите буквы из исходного слова, составьте и запишите из них новые слова».

Эти игры позволят не только развить и закрепить навыки правильного произношения и восприятия звуков, но и весело, провести время, общаясь с родителями, для малыша это очень важно.

## **Тема 7. Логопедические игры с мячом**

Игры с мячом известны с древних времен. Они встречаются практически у всех народов мира. Сейчас в продаже огромный выбор мячей: пластмассовые, резиновые гладкие и колючие, надувные и т.д. Игры с мячом побуждают ребенка к общению. Отвлекают от телевизора, компьютера и смартфонов и помогают разнообразить виды деятельности. Развивают общую и мелкую моторику, умение ориентироваться в пространстве. Регулируют силу и точность движения. Само движение мяча активизирует непроизвольное внимание, а то, что мяч может быть брошен в любой момент, формирует произвольное внимание.

Игры с мячом развивают и нормализуют эмоционально-волевую сферу, что особенно важно для гиперактивных детей. Развивают глазомер, силу, ловкость, быстроту реакции. Развивая мышечную силу, способствуют физическому развитию. Всё это помогает лучшему функционированию речевых органов и оказывает положительное влияние на выработку у детей правильных речевых навыков.

Рассмотрим варианты игр с мячом, где мяч будет Вашим помощником в развитии речи ребенка.

### *Игры с использованием мяча для развития фонематического слуха.*

«Мяч кидай, звук называй» - взрослый кидает мяч ребенку, называет слово, ребенок должен определить и назвать первый (последний) звук в слове.

«Мяч друг другу мы кидаем, громко слово называем» - перекидываем мяч друг другу, называем слова на заданный звук. Эта игра также полезна для обогащения словарного запаса. «Стукни раз, а может два, по частям скажи слова» - разделить слово на слоги, ударяя мячом об пол.

«Мяч кидай, где звук узнай» - определить позицию заданного звука в слове. Кидаем мяч ребенку, называем слово-машина, где слышишь звук Ш, в начале, середине, или в конце слова?

### *«Говорящий мячик»*

Возьмите небольшой мячик, который помещается в ладошку, его можно связать крючком и наполнить рисом или крупой, тогда он будет еще мягко массировать детские ручки. Перекладывайте мячик из руки в руку и произносите сначала звуки (лучше начинать с гласных и звонких согласных), а потом, по мере освоения ребенком упражнения, и слоги: КИ-СА, МА-МА, БА-БА, ДЕ-ДА и т. д.

*Следующие игры помогут правильно произносить и различать похожие звуки.*

«Я с мячом иду играть, звуки, слоги повторять» - автоматизация звуков, слогов. Ребенок ударяет мяч об пол, называет звуки, слоги.

«Мяч скорей лови, чистоговорку повтори» - ребенок проговаривает чистоговорку, ударяя мяч об пол.

«Лови да бросай, слово новое узнай» - заменить один звук на другой и узнать новое слово (лак – рак, усы – уши). Кидаем мяч ребенку, называем слово, ребенок заменяет в слове первый звук, возвращает мяч.

«Мяч лови, лишнее слово назови» - определить лишнее слово, в котором нет заданного звука (санки, сапоги, шум, сова).

Игра «Я – слог, ты – слог, получилось слово, дружок!» Выработываем умение добавлять слог до слова. Взрослый говорит: - Я произнесу первую часть слова, ты – вторую. Например: ша-ры. Взрослый бросает мяч и говорит первый слог слова. Ребенок ловит мяч, бросает обратно, называя целое слово.

Са – ды. Са-дик. Ры-ба. Ры-бак. Ма-ша. Ма-ма. Ми-ша. Мис-ка. Му-ха. Ко – ты. Ко-тик. Ва-та. Во-да. Ван-на.

*Следующие игры будут способствовать развитию словарного запаса грамматического строя речи.*

«Мяч бросай и волшебные слова называй». Расширяем словарный запас за счет обобщающих слов, развитие умения вспоминать слова с заданным звуком. Взрослый ударяет резиновым мячом об пол и говорит: - «Я знаю пять названий фруктов со звуком «А». Бросает мяч ребенку. Ребенок называет фрукты (ананас, апельсин, абрикос, банан, груша), каждое слово отбивая мячом.

Игра «Скажи ласково».

Взрослый, бросая мяч ребёнку, называет первое слово (например, шар), а ребёнок, возвращая мяч, называет второе слово (шарик).

Игра «Горячий – холодный»

Взрослый, бросая мяч ребёнку, произносит слово, а ребёнок, возвращая мяч, называет другое – с противоположным значением.

«Что бывает такого цвета»

Взрослый, бросая мяч ребёнку, называет прилагательное, обозначающее цвет, а ребёнок, подбрасывая и ловя мяч, называет существительные, подходящее к данному прилагательному.

«Мы волшебники немного: был один, а станет много» - развиваем умение назвать существительное во множественном числе.

«Слушай не зевай, задание выполняй!»

Игры на развитие ориентировки в пространстве. Даем ребенку инструкции-

- брось мяч влево, вправо;
- подними над головой, спрячь за спину и т. д.
- бросай мяч вперед, назад;
- прокати мяч вокруг себя;
- возьми в левую руку, в правую.



«Мячик прыгать я заставляю, предложение составлю».

Взрослый бросает мяч, произнося при этом несогласованные слова например, «Девочка играть»). Ребенок, поймав мяч, произносит предложение из этих слов: - «Девочка играет», при этом отбивает мяч об пол на каждое слово и бросает мяч обратно.

«Мячики «Су-Джок»

В комплекте с эластичными металлическими колечками. Эти мячи продаются в аптеках, не требуют больших затрат, компактны. Можно использовать дома или в дороге. А игры с ними достаточно просты и полезны. Для того чтобы тренировки не казались малышу скучным, их сопровождают веселыми стихами (Приложение 6 рисунок 1).

Движения шарика выполняются в соответствии с текстом:

Я мячом круги катаю,

Взад - вперед его гоняю.

Им поглажу я ладошку,

Будто я сметаю крошку.

И сожму его немножко,

Как сжимает лапу кошка.

Каждым пальцем мяч прижму,

И другой рукой начну.

Пять пальцев

Этот пальчик самый толстый, самый сильный и большой!

Этот пальчик для того, чтоб показывать его!

Этот пальчик самый длинный и стоит он в середине!

Этот пальчик безымянный, он избалованный самый!

А мизинчик хоть и мал, зато ловок и удал

Предложенные игры с мячом позволяют расширить знания, умения и навыки детей, помогают совершенствовать речь, тренируют внимание, память, мышление. Пусть некоторые из предложенных игр станут любимыми вами и вашим ребенком.

## **Тема 8. Творческие игры для развития речи дошкольников**

Дошкольный период является благоприятным для развития всех сторон речи. В педагогике и психологии вопросам развития речи в разных видах художественно-творческой деятельности уделялось пристальное внимание.

В узком смысле художественное творчество — это продукты самостоятельного творческого проявления ребенка, выполненные по личному замыслу и собственными силами самостоятельно или под руководством взрослых. К детскому художественному творчеству относят рисование, лепку, аппликацию, конструирование, оригами. Эти виды деятельности являются одним из способов, позволяющих развивать мелкую моторику пальцев рук, что оказывает положительное влияние на речевые зоны коры головного мозга.

Деятельность с бумагой, красками, карандашами, пластилином углубляет представления ребенка об окружающих предметах, активизирует

сенсорное развитие ребенка, его моторику, пространственное восприятие, способствует проявлению речевой активности.

Рассмотрим роль рисования в развитии речи ребенка.

*Рисование* – интересный и полезный вид деятельности, в ходе которого разнообразными способами с использованием самых разных материалов создаются живописные и графические изображения.

Рисование развивает мышление, восприятие, воображение, мелкую моторику, что теснейшим образом связано с развитием активной речи ребенка. Маленьким художникам очень нравится рисование пальчиками и ладошками. Работа с красками положительно влияет на цветовосприятие и память ребенка. Дети дошкольного возраста особенно любят рисовать нетрадиционными способами. Одинаково интересно и полезно рисование ладошками для детей 2–3 лет, 4–5 лет и 6–7 лет. Данная техника развивает мелкую моторику, воображение, фантазию, способствует развитию речи, а также является хорошим рефлексорным массажем. Техника рисунка позволяет создавать животных, птиц, растения и многие другие объекты простым отпечатком руки. Для рисования ладошками краску следует развести водой до консистенции жидкой сметаны и налить на плоскую тарелку. Затем макните ладошку ребенка в тарелку или нанесите краску с помощью широкой кисточки непосредственно на ладонь малыша. Помогите правильно расположить ладонь на листке бумаги и сделать отпечаток. С помощью отпечатков пальцев, дорисовывания частей предмета доводим рисунок до задуманного образа (Приложение 7 рисунок 1).

Рисование пальчиком по трафарету. По заготовленному шаблону контуру, ребенок наносит пальчиком цвет, называет предмет - дом, машина, дерево, цветок (Приложение 7 рисунок 2).

Чтобы рисование прошло с пользой для речевого развития ребенка, рекомендуется включить в процесс такие элементы:

- Загадать загадку: Встает на заре, поет во дворе, на голове гребешок. Кто же это? (Петушок).

- Прочитать детям сказку, а затем предложить изобразить любимейшего героя.

Большой интерес и эмоциональный отклик вызывает у детей рисование картошкой. Клубень картофеля разрезается пополам на срезе вырезается оттиск какой либо фигуры, с помощью картошки и краски на бумагу печатаются фигурки (Приложение 7 рисунок 3).

*Пластилинография* (или пластилиновая живопись) — это техника работы с пластилином по созданию объёмных картин. Она доступна даже самым маленьким детям, на трафарет ребёнок наносит пластилин. Обогащаем и активизируем словарный запас, отрабатываем умение называть части предметов (Приложение 7 рисунок 4).

Любимые всеми детьми занятия аппликацией также используем для развития речи. В процессе выполнения практических действий ведется непрерывный разговор с ребенком, взрослый эмоционально комментирует действия и создаваемые картины. Игровая организация деятельности ребенка

повышает его речевую активность, вызывает речевое подражание. Можно говорить о том, что занятия аппликацией стимулируют развитие коммуникативной функции речи, способствуют расширению активного и пассивного словаря. Для аппликаций можно используем вату, ватные диски, бумагу, салфетки (Приложение 7 рисунок 5).

Дети очень охотно занимаются лепкой. Во время работы с пластилином у ребенка развиваются тонкая моторика рук, сила и подвижность пальчиков, он учится координировать движения обеих рук, соответственно приобретает сенсорный опыт. При создании своей поделки малыш использует сразу обе руки, в этот момент задействованы все пальцы и внутренняя поверхность ладоней. Удивительно, но лепка из пластилина дает тот же эффект, что и массаж рук. Можно проводить занятия лепкой так, чтобы они одновременно были и занятиями по развитию речи. Для этого в процессе работы надо попросить малыша рассказать о своих действиях. Побеседовать с ребенком о том, что он собирается вылепить, какой формы и величины должно быть его изделие, где его надо расположить, как потом раскрасить – все это стимулирует речевую деятельность малыша. В беседе ребенок усваивает много новых слов. Следовательно, лепка положительно влияет на расширение пассивного и активного словаря дошкольника.

Оригами также позволит ребенку проявить свои творческие способности, активизировать речь. Кроме того, доступность бумаги как материала, лёгкость её обработки (способность сохранять придаваемую ей форму) – всё это привлекает детей, а возможность «преобразить» простой листок бумаги вызывает большой интерес. Материал по оригами можно использовать в соответствии с лексическими темами. Вместе с ребенком можно изготовить фигурки домашних и диких животных, птиц. Что может быть интереснее того, как создать что-то своими руками и рассказать об этом? Во время изготовления поделок, можно загадать ребенку загадку про изготавливаемый предмет ребенку, разучить стихотворение.

Таким образом, играя с ребенком в творческие игры, можно значительно улучшить речевое развитие детей. Выполняя руками творческую работу любого направления, ребенок развивает мелкие движения рук. Творческие игры способны улучшить произношение многих звуков, а комментируя свои действия во время творчества у ребенка развивается связная речь.

## СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Крупенчук О. И. «Пальчиковые игры». 2007 г.
2. Тимофеева Е. Ю., Чернова Е. И. «Пальчиковые шаги. Упражнения на развитие мелкой моторики». 2007 г.
3. Ткаченко Т.А. «Мелкая моторика. Гимнастика для пальчиков», 2010 г.
4. <http://www.liveinternet.ru> Игры с прищепками.
5. Гуськова, А. А. Развитие речевого дыхания детей 3-7 лет: практическое пособие.- М.: ТЦ Сфера, 2011.- 145с. (Развитие речи шаг за шагом).
6. Белякова, Л. И., Гончарова, Н. Н., Шишкова Т. Г. Методика развития речевого дыхания у дошкольников с нарушениями речи / Под ред. Л. И. Беляковой. – М.: Книголюб, 2004. – 56 с. – (Логопедические технологии).
6. Воробьева Т. А., Воробьева П. А. Дыхание и речь. Работа над дыханием в комплексной коррекции звукопроизношения
7. <https://algebrazhizni.ru/> Игры для развития речевого дыхания Т. Кемишис.
8. Краузе Е. Н.. Логопедический массаж и артикуляционная гимнастика: Практическое пособие.— СПб.: КОРОНА принт, 2004.— 80 с, ил.
9. Краузе Е. Н. Логопедия. Логопедические занятия с детьми раннего и младшего возраста. СПб.: КОРОНА принт, 2001.
10. Буденная Т. В. Логопедическая гимнастика. СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС.
11. Косинова Е.М. Уроки логопеда или Большой логопедический учебник. М., 2010.
12. Косинова Е.М. Домашний логопед или Азбука произношения. М., 2005.
13. Крупенчук О.И., Воробьева Т.А. Исправляем произношение. Комплексная методика коррекции артикуляционных расстройств. Литера, Спб., 2010.
14. Фомичева М.Ф. Воспитание у детей правильного произношения. М. Просвещение, 1966, 1981, 1989.
15. Надежда Жукова: Уроки логопеда. Исправление нарушений речи. Эксмо, 2016.
16. Волосовец Т. Основы логопедии с практикумом по звукопроизношению. Academia, 2000.
17. Новиковская О.А. Учим ребенка говорить. Игры и упражнения для выработки правильного произношения всех звуков. Спб., Корона-Век, 2013.
17. Агранович, З.Е. В помощь логопедам и родителям. Сборник домашних заданий для преодоления недоразвития фонематической стороны речи у старших дошкольников / З.Е. Агранович. - М.: Детство-Пресс, 2015. - 649 с.

18. Игры для автоматизации и дифференциации звуков у детей дошкольного возраста / Л. Н. Шинкарёва. — 2-е изд. — Мозырь: ООО ИД «Белый Ветер», 2008.
19. Ковшиков В.А. Исправление нарушений различения звуков. Методы и дидактические материалы / В.А. Ковшиков. — М.: Спб., 1995.
20. <http://festival.1september.ru> Сергеева О. А. С детьми играем – речь развиваем
21. <http://logorina.ru> .Фонематический слух.
22. Илюхина И.В. Мяч и речь – технология коррекции речевых нарушений у дошкольников с ограниченными возможностями здоровья //Педагогическое мастерство: – М., 2014. – с. 58–60.
32. Ишимова О.А., Бондарчук О.А. Логопедическая работа в школе. – М., 2012. – 176 с.
24. Озолина Н.И. Развитие тонкой моторики у детей средствами упражнений с мячом в игровой форме // <http://pedsovet.org>
25. Богуславская З.М., Смирнова Е.О. Развивающие игры для детей младшего дошкольного возраста. - М.: Просвещение, 1991.
26. Швайко Г.С Игры игровые упражнения для развития речи. - М.: Просвещение, 1988.
27. Брыкина Е.К. Творчество детей в работе с различными материалами: Кн. Для педагогов дошк. Учреждений, учителей нач. кл., родителей / под науч. ред. К Королева Т.В.
28. Занятия по рисованию с детьми 6 - 7 лет. М., 2009. 86 с. Котляр В.
29. Изобразительная деятельность дошкольников. Киев, 1986. 112 с. Левин В.А. Воспитание творчества. Томск: Пеленг, 2009. 56 с.

**РЕЧЬ РЕБЕНКА НА КОНЧИКАХ ПАЛЬЦЕВ**



*Рисунок 1. Конструирование из прищепок*



*Рисунок 2. «Игра в парикмахера»*



*Рисунок 3. Игры с пробками*

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

## ИГРЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОГО ДЫХАНИЯ



*Рисунок 1. «Воздушный футбол»*



*Рисунок 2. «Ветерок»*



*Рисунок 3. «Задуем свечку»*



*Рисунок 4. «Снег»*



*Рисунок 5. «Снег»*



*Рисунок 6. «Снег»*

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

**АРТИКУЛЯЦИОННАЯ ГИМНАСТИКА ДЛЯ ДОШКОЛЬНИКОВ**



*Рисунок 1. «Логопедические игрушки»*





*Рисунок 2. «В помощь для правильного выполнения движений»*



Рисунок 3 «Комплексы артикуляционных упражнений для отдельных групп звуков»

**Артикуляционная гимнастика  
для правильного произношения звука [р]**

Рекомендуется выполнять артикуляционную гимнастику  
2-4 раза в день по 3-5 минут, сидя перед зеркалом.

**Упражнения:**

- 1. «Лопатки».** Улыбнуться, показать зубы, приоткрыть рот и пощелкать кончиком языка. Упражнение сначала выполняется в медленном темпе, потом быстрее. Нижняя челюсть не должна двигаться; работает только язык. 
- 2. «Грибочек».** Улыбнуться, показать зубы, приоткрыть рот и, прижав широкий язык всей плоскостью к небу, широко открыть рот. (Язык будет напоминать тонкую шляпку гриба, а растянутая поперечная связка — его ножку). Следить, чтобы губы были в положении улыбки. Боковые края языка должны быть прижаты одинаково плотно — ни одна половина не должна опускаться. 
- 3. «Гармошка».** Улыбнуться, приоткрыть рот, прилепить язык к небу и, не отпуская края, закрывать и открывать рот. Губы находятся в положении улыбки. Следить, чтобы губы были неподвижны, когда открывается рот. Открывать и закрывать рот, удерживая его в каждом положении под счет от 1 — 3. Следить, чтобы при открытии рта не повисала одна из сторон языка. 
- 4. «Маячок».** Улыбнуться, открыть рот и «поладить» кончиком языка небо, делать языком движения вперед-назад. Губы и нижняя челюсть должны быть неподвижны. Следить, чтобы кончик языка доходил до внутренней поверхности верхних зубов и не высовывался изо рта. 
- 5. «Индюк».** Приоткрыть рот, положить язык на верхнюю губу и производить движения широким передним краем языка по верхней губе вперед и назад, стараясь не отрывать язык от губы — как бы поглаживать ее. Сначала производить медленные движения, потом ускорить темп и добавлять голос, пока не послышится бл-бл (как индюк болочает). Следить, чтобы язык был широким и не сужался, чтобы движения языком были вперед-назад, а не из стороны в сторону. Язык должен «приближаться» верхней губе, а не выбрасываться вперед. 
- 6. «Барабанички».** Улыбнуться, открыть рот и постучать кончиком языка по верхним альвеолам, многократно и отчетливо произнося звук, напоминающий английский звук [d]: д-д-д... Сначала звук [d] произносится медленно, постепенно ускорить темп. Рот должен быть все время открыт, губы в улыбке, нижняя челюсть неподвижна; работает только язык. Следить, чтобы звук [d] носил характер четкого удара — не был шлопающим. 

*Учитель-логопед  
Скворцова Анастасия Владимировна  
Время для консультаций:  
среда 17:00-18:00, пятница 8:30-9:00  
Тел.: 8 902 268 222 0*

ПРИЛОЖЕНИЕ 4

### ИГРЫ ДЛЯ ПРАВИЛЬНОГО ПРОИЗНОШЕНИЯ ЗВУКОВ

возраст ребёнка	1-2 ГОДА	2-3 ГОДА	3-5 ЛЕТ	5-6 ЛЕТ
Звуки	А О Э П Б М	И Ы У Ф В Т Д Н К Г Х И	С З Ц Ш Ж Ч Щ	Л Р

Рисунок 1. Своевременность появления в речи ребенка различных звуков



*Рисунок 2. «Лабиринты»*



*Рисунок 3. «Юла»*



*Рисунок 4. «Заборчик»*



*Рисунок 5. Массажные мячи и приспособления*

ПРИЛОЖЕНИЕ 5

## **УЧИМСЯ СЛЫШАТЬ РАЗЛИЧАТЬ ЗВУКИ**



*Рисунок 1. «Шумящие коробочки»*

ПРИЛОЖЕНИЕ 6

## ЛОГОПЕДИЧЕСКИЕ ИГРЫ С МЯЧОМ



*Рисунок 1. Мячики «Су-джок»*

ПРИЛОЖЕНИЕ 7

**ТВОРЧЕСКИЕ ИГРЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧИ ДОШКОЛЬНИКОВ**



*Рисунок 1. Рисование ладошками*



*Рисунок 2. Рисование пальчиками*



*Рисунок 3. Рисование картошкой*



*Рисунок 4. Пластинография*



*Рисунок 5. Аппликация из подручных материалов*

**Балалардың сөйлеуін дамытуына арналған  
ата-аналарға ұсыныстар**

*Искендирова Айгүл Амантайқызы,*

**Ақмола облысында инклюзивті білім беруді дамыту бойынша облыстық  
ресурстық орталығының маманы,  
Көкшетау қаласы, білім бөлімінің № 19 орта мектебінің  
мұғалім-логопеді, педагог-сарапшы**



## МАЗМҰНЫ

1. Логопед сабағын үйде ұйымдастыру	111
2. Баланың сөйлеуі – олардың саусақтарының ұшында	112
3. Сөйлеу тынысын дамытуға арналған ойындар	114
4. Балаларға арналған артикуляциялық жаттығулар	115
5. Дыбыстарды естіп, ажырата білуге үйрету	117
6. Дыбыстарды дұрыс айтуға арналған ойындар	119
7. Доп ойындары	121
8. Балалардың сөйлеу тілін дамыуна арналған шығармашылық ойындар	123
<b>Пайдаланылған әдебиеттер тізімі</b>	125
<b>Қосымшалар</b>	126

## 1-тақырып. Логопед сабағын үйде ұйымдастыру

Ата-аналар мен олардың баламен қарым-қатынасы – дамудың басты шарты болып табылады. Баланың ата-анамен байланыс сапасы көбінесе психологиялық дамуын анықтайды. Ата-аналар өздеріне түрлі қызмет түрлерімен айналысу мүмкіндігі мен ықыласын тапқан кезде, өз балаларын дамыту үшін өте көп нәрсе бере алады, соның ішінде дамыту ойындарымен айналыса алады. Баланың одан әрі дамуы үшін берік негіз жасайды.

Балалар және ата-аналармен көп жылдық жұмыс тәжірибесі мынаны көрсетеді: ата-аналардың таңдау жасаудағы шешуші фактор – өз ниеті, баламен жүргізілетін сабақтардың пайдалылығын, қажеттілігін сезінуі. Тіпті өте жұмыспен қамтылған ата-аналар да қажет және маңызды деп санаса, өз балаларымен уақыт өткізу үшін уақыт пен мүмкіндіктер табады.

Дамудың үйлесімді ортасы үш негізгі шартты қамтиды: қозғалыс, қарым-қатынас, ойын. Қарым-қатынас мазмұны, ойындар және қозғалыс белсенділігі неғұрлым бай болса, бала соғұрлым қарқынды дамиды. Ойын кез-келген түрде және сапада болса болады. Балалар жасындағы ойындар көп болған сайын – дені сау және ресурстық тұлға дамиды. Балаға қызықты болу үшін қымбат кітаптарды сатып алу керек емес. Баламен бірге өз қолдарымен жасалған көптеген ойындар үлкен қызығушылық тудырады. Оның үстіне, бұл қиын емес және көптеген дамыту ойындары үшін сізді қоршаған материалдарды пайдалану жеткілікті.

**НАЗАР АУДАРЫҢЫЗ:** ол сөйлеуді қаншалықты түсінетінін және қаншалықты жақсы сөйлейтінін; баланың мінез-құлқы құрдастарының мінез-құлқынан қалай ерекшеленеді (ұялшақ, агрессивті, мазасыз). Өз-өзіне қызмет көрсетуіне ерекше назар аудару, атап айтқанда қолмен жұмыс жасау дағдылары (киіну, түймелерді бекіту және т.б.); баланың ойынына назар аудару: ол ойындарды қаншалықты дербес ойнайды, тапқырлық танытады ма, ойындары монотонды немесе алуан түрлі ме; қызығушылығының дәрежесін, оның эмоционалдығын және жанашырлық сезімін, басқалардың көңіл-күйін байқай білуі және тиісті түрде әрекет етуі; баланың өзін-өзі бағалау ерекшеліктері қандай екенін анықтау (ол өз қабілеттеріне сенімді ме?).

Сабақтар сіздің әдеттегі күн тәртібіңізге енгізілуі керек – оларды бір уақытта өткізген дұрыс. Еш нәрсе баланы алаңдатпауы керек. Баланың көз алдында сізге тікелей қазір қажет заттар ғана болуы керек. Қалған ойыншықтар, карточкалар, суреттерді баланың назарын бөлмеу үшін, алып тастаған жөн.

Балаңыздың қызығушылығына сәйкес ойындар мен жаттығуларды реттеңіз. Тапсырмаларды қалай орындау керектігін түсіну маңызды, ал нақты қандай материалмен – ойыншықтармен, көліктермен немесе өрмекші адаммен орындау – бұл енді маңызды емес.

Әр орындалған тапсырма үшін баланы мадақтаңыз. Сабақтан кейін баланы тағы да мақтаңыз (егер бәрі дұрыс болмаса да, ең бастысы – ол тырысты!). Шағын сыйлықтар беруге немесе жапсырма жапсыруға болады.

Баланың сөйлеу күйіне деген шамадан тыс алаңдаушылығыңызды байқатсаңыз, балаға зиян келтіруі мүмкін. Ешқашан баланың көзінше кемістігін баса айтпаңыз. Бұл жоғарыда айтылған баланың өзін-өзі бағалауының бұзылуына әкелуі мүмкін (яғни, ол өз-өзіне тұйықталып қалады, немесе өзіне деген ерекше қатынасты талап ете бастайды).

Логопедияның бағыттары сөйлеу қабілеті бұзылған мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс істейді. Сөйлеудің барлық жақтарын түзету, психикалық процестерді, қолдың жалпы және ұсақ моторикасын түзетуге бағытталады. Артикуляциялық моториканы және сөйлеу тыныс алуын дамытады. Мектепке дейінгі жастағы балаларда фонематикалық үдерістерді дамыту ойын жаттығулары түрінде өткізілуі тиіс, өйткені ойын осы жастағы қызметтің негізгі түрі болып табылады. Үйлесімді сөйлеуді дамытады.

Нәтижеге жету үшін күн сайын айналысу қажет. Күн сайын өткізіледі: ұсақ моториканы дамыту ойындары, артикуляциялық гимнастика (дұрысы күніне 2 рет), есту немесе фонематикалық есту қабілетін дамытуға арналған ойындар, сөйлеу – тілінің грамматикалық қолдануға арналған ойындар .

Ұсақ моториканы және артикуляциялық гимнастиканы дамытуға арналған ойындардан басқа, Ойындардың саны – күніне 2-3 болуы керек.

Көрнекі материалды қолданыңыз! Балаларға сөздерді бейнеден тыс қабылдау қиын. Мысалы, егер сіз балаңызбен жеміс атауларын үйренуді шешсеңіз, оларды табиғи түрде көрсетіңіз немесе муляждарды, суреттерді қолданыңыз.

## **2-тақырып. Баланың сөйлеуі – олардың саусақтарының ұшында**

В.А. Сухомлинскийдің айтуынша: «Баланың ақылы – оның саусақтарының ұшында». Қолдың саусақ қимылдары мен сөйлеу мүшелерін бақылайтын бастағы ми қыртыстары бір-біріне жақын орналасқан, қолдың саусақтары қимылынан бастағы ми қыртысына импульс жіберіледі, осылайша оған жақын орналасқан сөйлеу аймақтары белсендендіріледі.

Ұсақ саусақ моторикасының дамуы – бұл баланың психикалық дамуының көрсеткішінің бірі. Ұсақ моторика – танымдық процестердің негізі: зейіні, жады, қабылдау, ойлауы мен тілінің дамуы, кеңістікті бағдарлауы.

Әрине, ұсақ моториканы дамыту – сөйлеудің дамуына ықпал ететін жалғыз фактор емес. Егер балада ұсақ моторикасы жақсы дамыған болса, бірақ онымен сөйлеуге үйретпесе, баланың сөздік қоры шектеулі болып, дамымайды. Баланың барлық ағзасының дамуына ұсақ моториканың тигізетін әсері: бас ми жұмысы – бас бармақ; асқазан жағдайы – сұқ саусақ; ішек жағдайы – ортаңғы саусақ; бауыр мен бүйрек жұмысы – аты жоқ саусақ; жүрек жұмысы – кішкентай саусақ.

Ұсақ моториканы дамыта отырып, баланың екі қолы бар екенін ұмытпау керек. Жаттығуларды сол және оң қолдарын алмастырып отыру керек. Оң

қолды дамыта отырып, біз мидың сол жартысын дамытуды ынталандырамыз және керісінше.

Ұсақ моториканың дамуының маңызы: ми қабығының тонусын арттырады; ми қабығының сөйлеу орталықтарын дамытады; баланың сөйлеу дамуын ынталандырады; артикуляциялық моториканы жақсартуға көмектеседі; ырғақ сезімін және қимылдарды үйлестіруді дамытады және баланың көңіл-күйін көтереді.

Қазіргі оқушылардың арасында ұсақ моторикасы толық дамымаған соң, кездесетін мәселелер:

1. Жазу қарқыны төмен және жазу кезінде тез шаршау;
2. Біркелкі емес, «дірілдейтін сызық» немесе тым қатты басу;
3. Әріптердің жолдан шығу және көлбеуін сақтамау;
4. Жазбаша жұмыстарын орындағасы келмеу.

Баланың ұсақ моторикасын өзіндік қызметіне арналған шаттар: қайшы, мозайкалар, баулар, бояу, қарындаштар, түрлі форматты қағаздар, трафареттер, сызғыштар, бояғыштар және т.б. (1-қосымша, 1,2-суреттер).

Жұмыс түрлері: ата-аналар мен балалардың ұйымдаса жасаған іс-әрекеті; балалардың өздері еркін жасаған өзіндік іс-әрекеттері. Арнайы қол моторикасын дамытудың өз заңдылықтары бар. Ойындар мен жаттығулардың жас ерекшеліктеріне сай болуы және «оңайдан қиынға қарай» қағидасын ұстанылуы өте маңызды.

Қыстырғыштармен дидактикалық ойын көп жоспарлы болып келеді. Бұл балаларды оқытудың ойын әдісі (қабылдаудың барлық түрлері қолданылады, ойын жағдайын жасауға да болады, нұсқаулар беріледі, түсіндірулер, қойылымдар жасалады). Бұл сонымен қатар балалардың дербес ойын әрекеті (1-қосымша, 3-сурет).

Бау байлау ойыны қозғалыстарды үйлестіруге, қолдың икемділігіне және тұтастай алғанда емін-еркін болуға ықпал етеді.

Тығыздығы және фактурасы әр түрлі қағаздарды жырту (газет, картон т.б.). Қағазбен жаттығулар жасау: мыжу – қол күшін дамыту немесе парақты екі қолдың саусақтарымен ұстап, әртүрлі бағытта тартып, жырту. (1-қосымша, 4-сурет).

Құммен ойын: қолдың кинетикалық – жанасу сезімталдығын және сезімталдығын дамыту; бұлшықеттік қауырттылықты басады; баланың өзін жайлы ортада сезінуіне ықпал ету. жағымсыз энергиядан арылып, эмоционалды ықпал етеді (1-қосымша, 5-сурет).

Ұсақ моторикасын дамытуға арналған кейбір жаттығуларды бала сіздерге үй шаруасында көмектесіп жатқанда орындауға болады, оның ішінде: жармаларды тандау; көкөністердің қабығын тазалау (мысалы, піскен картоптың, сарымсақтың қабығын аршу); қамырдан тұшпара жасау, немесе печенье дайындау); фисташкаларды қабығынан тазалау; піскен жұмыртқаның қабығын аршу; цитрусты тазалау; өздігінен қолғапты киюге үйрену; аяқ киімінің бауын байлау; жіп түймелерін орау; кітаптың бетін ашу (1-қосымша, 6-сурет).

Ұсақ моториканы дамыту – баланың жалпы дамуының ажырамас бөлігі. Сөйлеу, шығармашылық пен логиканы дамытумен қоса, бұл баланы мектепке дейінгі дайындығының маңызды бөлігі болып табылады.

### **3-тақырып. Сөйлеу тыныс алуын дамытуға арналған ойындар**

Сөйлеу кезінде пайда болатын тілдік тыныс алудың маңызына ерекше көңіл бөлген жөн. Сөз дәлдігі, тазалығы және әсерлігі тілдік тыныс алуға байланысты. Сондықтан да тілдік тыныс алуды басқара білуге үйрету қажет. Осы орайда тыныс алу гимнастикасы бойынша арнайы жаттығуларды ұсынуға болады.

Тыныс алу жаттығуларының мақсаты – баланың тілдік тыныс алуын дамыту. Алғашқы жаттығулар дене бітімін дұрыс қалыптастыруға бағытталады: тілдік тыныс алу өз жолында бұлшықет кедергілеріне, қыспаққа түспеуі тиіс. Егер біз иық және мойын бұлшықеттеріне қысым түсірмей, басымызды тік және еркін ұстап, дұрыс тұрсақ, онда еркін тыныс алып, сөйлей аламыз. Сондықтан да ең алдымен сымбаттылық әліппесіне көңіл бөліңіз.

Тыныс алу жаттығулары:

1. Денені оттегімен қамтып, алмасу процессін қалыпқа келтіреді;
2. Көкет, көмей, жұтқыншақ бұлшықеттерін, өкпе қабілетін арттырады;
3. Ауа ағысын қалыптастырады, дыбыстың дұрыс қалыптасуына ықпал етеді;
4. Иммунитетті арттырады.

Тыныс алу гимнастикасы не үшін керек? Тыныс алу жаттығулары дененің барлық жасушаларын оттегімен қамтамасыз етуге көмектеседі. Тыныс алуды бақылау, өзін бақылау қабілетіне ықпал етеді. Дұрыс тыныс алу жүрек, ми және жүйке жүйесінің жұмысын жақсартады, адамды көптеген аурулардан арылтады, ас қорытуды жақсартады (тамақ сіңіріліп, сіңірілмес бұрын ол қандағы оттегіні сіңіріп, тотығуы керек).

*Тыныс алу гимнастикасын жасаудың талаптары:*

- Шаңды, ашылмаған немесе ылғалды бөлмеде жасамау;
- Киілген киім қозғалыстарға кедергі келтірмеуі керек;
- Тамақ ішкеннен кейін жасамау;
- Егер баланың тыныс алу мүшесі асқынған жағдайда болса, жасамау;
- Баланың сөйлеу тыныс дамытуға кіріскенде, алдымен тегіс ауыз қуысынан тыныс шығаруды дұрыс қалыптастыру қажет.

#### **Балаларға тыныс алу жаттығулардың жасау техникасы:**

- Мұрын арқылы тыныс алу;
- Иықты көтермеу;
- Дем шығару ұзақ және бірқалыпты болуы керек;
- Беттің күмпимегеніне көз жеткізу керек (бастау үшін оларды қолмен ұстап тұру керек).

«Гүлдерді иіскейік» ойыны. Біз өзімізді гүлдер бағында жүрміз деп елестетейік. Гүлдер әдемі және хош иісті болады. Кәне, гүлдерді иіскеп көрейікші. Мұрын арқылы терең дем алып, ауыз арқылы ұзақ демді шығару. Тамаша! Жаттығу 2-3 рет қайталанады (2-қосымша, 1-сурет).

«Көбелекті ұшырамыз» ойыны. Сіз алдын-ала түрлі-түсті қағаздан кішігірім көбелектер үлгісін дайындайсыз да, оны жіпке бекітесіз. Содан соң балаға беріп, бұл жаттығудың қалай орындалатынын түсіндіресіз. Балалар жіп ұстаған қолдарын жоғары көтеріп, көбелекті ерін деңгейінде ұстайды. Сол мезетте мұрын арқылы ауа жұтып, ауа ағынын көбелекке қарай, оны «ұшыру» үшін бағыттайды. Жаттығу 1-2 рет қайталаанады. Осы жаттығуды жіпке ілінген «ақшақарларды» да қолданып орындауға болады (2-қосымша, 2-сурет).

«Ыстық шай» (сүт) ойыны. Біз сүтті өте ыстық болғандықтан бірден іше алмаймыз. Сондықтан оны тез суыту үшін көпіршіктерін (бетіндегі қаймағын) итере үрлеп ішеміз. Кәне, ыстық сүтті үрлейік. Жаттығу 2-3 рет қайталаанады. (2-қосымша, 3-сурет).

«Самал жел» ойыны. Мұны істеу үшін түрлі-түсті қағаздың жолақтарын ағаш таяқшаға бекіту. Жұқа папиростан жасалған қағазды немесе шыршаны безендіруге арналған «жаңбыршаны» қолдануға болады (2-қосымша, 4-сурет).

«Әуе футболы» ойыны. Бала және анасы үстелдің екі қарсы бетіне отырады. Алаңның ортасына – үстелге – кішігірім мақта бөлігі (доп орнына) қойылады. Кезекпен допты үрлеп, қарсыласының қақпасына кіргізуге тырысады. Қақпа шекарасын қарындаштың көмегімен не басқа да тәсілдермен белгілеуге болады. Кім көп доп енгізсе, сол жеңімпаз атанады (2-қосымша, 5-сурет).

«Қолымызды жылытайық» ойыны. Балалар, біз қыс мезгілінде далаға ойнағанды жақсы көреміз. Бірақ қолғап кимесек қолымыз тоңып қалады. Міне, қолымыз тоңып қалды, ендеше қолымызды өз демімізбен жылытайық. Қане, қолың тоңса, деміңмен жылыт! (2-қосымша, 6-сурет).

Бұл жаттығу 4-5 рет қайталаанады. Мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс кезінде тыныс алу жаттығуларын әртүрлі сәттерде қолдануға болады: Бастапқыда балалар үшін тыныс алу жаттығулары өте күрделі сияқты болып көрінеді. Ең бастысы, сол жаттығуларды қызықты ойынға айналдыра отырып, балаларға көмектесу.

#### **4-тақырып. Балаларға арналған артикуляциялық жаттығулар**

*Артикуляциялық жаттығулар дегеніміз* — ол сөйлеу тілі аппаратының бұлшық еттерін шынықтыратын, оның мүшелерінің қимыл-қозғалыстарын қалыптастыратын және нығайтып, жетілдіретін арнайы іріктеліп алынған жаттығулар болып табылады.

*Артикуляциялық жаттығулардың негізгі мақсаты:* дыбысты дұрыс айту үшін сөйлеу аппаратын дұрыс қозғалысқа келтіру және тілді белгілі бір қалыпта ұстау, қарапайым қимылды күрделі қимылдарға айналдыру.

Артикуляциялық жаттығулардың жүргізу басты талабы – жүйелілік. Жаттығуларды 3-5 минуттан күніне 2-3 рет күніне орындаған жөн. Бала үлкен кісінің мимикасы мен артикуляциясын нақты көру керек. Сонымен қатар, ол тапсырманы орындау кезінде өз ерні мен тілін көру керек. Ол үшін айнаны пайдалануға немесе сабақта үлкен айна алдында өткізуге болады. Әр жаттығу

5-10 секунд жасалады және уақыты біртіндеп ұзарады. Жаттығуларды іріктеу кезінде қарапайым жаттығудан күрделі жаттығуларға өту керек.

Балаңыз белігі бір жаттығуды дұрыс жасай алмай тұрып, одан күрделі жаттығуға өтудің керегі жоқ. Жасай алмай жатқан жаттығуды қайтадан орындату керек. Ересек адам жаттығу атауларын атай отырып, алдағы орындалатын жаттығулар туралы айтып береді. Оның орындалуын көрсетеді. Бала жаттығуды орындайды, ал ересек адам оның дұрыс орындалуын бақылайды. Сондай-ақ, әрбір артикуляция мүшесінің қозғалысы беттің оң және сол жағына қатысты симметриялы түрде орындалғанын қадағалау маңызды. Әйтпесе артикуляциялық жаттығу өз мақсатына жете алмайды.

Артикуляциялық жаттығуларды ойын түрінде өткізген жөн. Орындау кезінде әртүрлі ойыншықтарды қолданамыз. (3-қосымша, 1,2-суреттер). Мысалы, «тәтті» артикуляциялық жаттығуларды өткізуге болады (3-қосымша, 3,4-суреттер).

Артикуляциялық жаттығулар статикалық жаттығулар дұрыс қалпын жасауға бағытталған және динамикалық жаттығулар қимылдарды дұрыс орындауға бағытталған (3-қосымша, 5,6-суреттер).

«Күрекше» - тіл босаңсытылады, жалпақ күйге енгізіледі де, төменгі ерін үстіне қойылады. Осы қалыпта бірнеше секунд ұстап тұру керек (3-қосымша, 7-сурет).

«Шәшке» - ауыз кең ашылады, жалпақ қалыптағы тіл жоғары көтеріледі де, шәшке формасы беріледі. Тілдің шеттері тіске тимейді (3-қосымша, 8-сурет).

«Инеше» - ауызды кең ашып тілді алға қарай жіңішкертіп шығарып 10-15 секунд ұстап тұру керек (3-қосымша, 9-сурет).

«Төбешік» – аузыңды жартылай ашып, тілдің екі жақ шетін жоғары азу тістерге жапсырып, тілдің ұшын астыңғы тіске тіреп ұстау (3-қосымша, 10-сурет).

«Түтікше» -Тіл ауыздан шығарылады да, түтікше түріне енгізіледі (3-қосымша, 11-сурет).

«Сағат» – тілді жіңішкертіп ұстап оңға, солға жайлап қозғау керек. Осылай санап отырып 15 - 20 рет қайталау керек (3-қосымша, 12-сурет).

«Ат шауып келеді» – ауызды кең ашып тілді таңдайға жапсыру – айыру немесе таңдай қағу. Аталған жаттығулардан тек әр дыбысқа керекті жаттығулар алынады.

«Саңырауқұлақ» - ауызды кең ашып, тілді таңдайға жапсыра ұстап тұрып төменгі жақты басып ауызды кең ашып ұстау.

«Сылақшы» - ауыз сәл ашық, тілді шығарып әуелі жоғарғы ерінді, сосын төменгі ерінді жалау. Бағытын өзгерте отырып 10-15 рет қайталау.

Жаттығуларды алдымен жайлап, айна алдында жасалады, сонан соң біртіндеп жоғарырақ ырғаққа көшу керек. Әрбір жаттығу 10 секундтан 6-8 рет орындалады.

## 5-тақырып. Дыбыстарды естіп, ажырата білуге үйрету

Сөйлеуді дамытудың міндетті шарты – есту қабілеті. Ерте балалық шақта физикалық есту қабілетінің төмендеуі сөйлеудің дамуын тежейді. Егер бала есіктің сықырлағанын, көліктің жақындап келе жатқан дыбысын, желдің шуылын жаңбырдың дауысынан ажырата білсе, онда оның физиологиялық естуімен бәрі жақсы. Егер баланың ешқандай қиындықсыз оқып, жазып үйрену үшін, сөздерді дұрыс қабылдап, түсініп, кез-келген шет тілін меңгеріп, дыбыстарды ажырата білуі керек. Яғни, фонематикалық есту қабілеті дамыған болу керек.

Фонематикалық дыбыс пен фонематикалық қабылдау деген не?

Фонематикалық дыбыс – бұл сөйлеу барысында ана тіліндегі дыбыстарды естіп, ажырата білу қабілеті әртүрлі сызықтық тәртіппен (қайшықойшы, қазы-қозы); дыбысталуы жақын, мағыналары әртүрлі сөздер (қаз-саз, қыс-сыз, шашу-шошу). Фонематикалық есту сөйлеу фонемаларын (дыбыстарын) ажыратуға жауап береді. Бұл бізге дыбыстық жағынан ұқсас сөздер мен сөз тұлғаларын ажырата білуге және айтылған сөздердің мағынасын дұрыс түсінуге көмектеседі.

Фонематикалық қабылдау – бұл сөздің дыбыстық құрамын қабылдау қабілеті. Егер баланың фонематикалық естуі нашар дамыған болса, ол мағыналары жақын фонемаларды шатастыруы мүмкін. Бұл жүйелі сөйлеуді, оқу мен жазуды үйрену процесін төмендетеді, өйткені егер бала дыбыстарды ажырата алмаса, есте сақтау, дыбыстау, жазуды ол нақты оған айтылғаны бойынша емес, өзінің естуі бойынша қабылдайды.

Фонематикалық естуге әсер ететін факторлар: баланың жалпы сөйлеуінің дамуы, тіл мен сөздіктің грамматикалық құрылысын игеру, артикуляция мен дикцияның дұрыс қалыптасуы, дыбыстық талдау және синтез операцияларын меңгеру, оқуды меңгеру, сауаттылық меңгеру жетістігі және орфографиялық қабілеттердің дамуы.

Фонематикалық есту қабілетін дамыту жұмыстары қаншалықты ерте басталса, соғұрлым ол сауатты жазады және оқиды.

Фонематикалық қабылдаудың даму кезеңдері:

I кезең — бейсөйлеу дыбыстарды тану;

II кезең — сол дыбыстардың, сөздердің, сөз тіркестеріндегі дауыс ырғағын, тембрін ажырату;

III кезең — дыбыстық құрамы жағынан ұқсас сөздерді ажырату;

IV кезең — буын дифференциациясы;

V кезең — фонемалардың (дыбыстардың) дифференциациясы;

VI кезең — қарапайым дыбыстық талдау дағдыларын дамыту.

Баланың фонематикалық естуін қалай дамытуға болады? Әрине, іс жүзінде: сөздерді біреудің сөйлеу тілі арқылы қабылдау мен өзінің жеке айтуы. Сондықтан ата-аналардың балаларымен көп сөйлесуі, оларға қарапайым өлеңдерді ерте жастан оқу өте маңызды.

Кішкентай балаларға *«Не дыбысталып тұрғанын тап»* қызықты ойындар әдісі арқылы әртүрлі дыбыстарды ажырта білуге үйрету. Әртүрлі дыбысталатын бірнеше ойыншықтарды алыңыз (сыбызғы, қоңырау, сылдырмақ және т.б. бестен аса ойыншық түрі). Балаңызға сол ойыншықтарды



анықтап қаратыңыз, қандай дыбыс шығаратынын тыңдатыңыз. Сосын баланы артқа бұрыңыз да, 3-4 метрге алыстап, ойыншықтардың бірін дыбыстатыңыз. Дыбыс анық және айқын болу керек. Кішкентай бала қай ойыншық дыбысталғанын анықтап, қолына алу керек (4-қосымша, 1-сурет).

«*Көше не туралы дыбыстайды?*» Баланы көшеде шығатын дыбыстар мен шуларды анықтауды ұсыныңыз: көлік, сайраған дыбыстар. (4-қосымша, 2-сурет).

«*Сиқырлы таяқ*» Балаңызды қарындашпен тұрту арқылы заттардың қалай дыбысталатынын тыңдатуға шақырыңыз. «Сиқырлы таяқша» арқылы ваза, үстел, стақан және басқа заттардың дыбысын шығарады. Бала көзін жұмып, қандай зат дыбысталғанын біледі. (4-қосымша, 3-сурет).

«*Алыс-жақын*» Балаға сөздердің қатты және ақырын дыбысталатынын түсіндіріңіз. Егер сөзді ақырын дыбыстасаңыз, бала «*АЛЫС*» деп жауап беру керек, егер сөздерді қатты дыбыстасаңыз, бала «*ЖАҚЫН*» деп жауап беру керек.

«*Шапалақтау*» Балаға сіздің артыңыздан ырғақты шапалақтауды қайталауын сұраңыз. Мысалы: екі шапалақ, үзіліс, бір шапалақ. Ырғақты қайталау біртіндеп күрделене түседі. Мысалы: екі шапалақ, үзіліс, үш шапалақ. Ойынның келесі кезеңі: кішкентай бала көзін жұмып қайталауы керек. (4-қосымша, 4-сурет).

«*Шулы қораптар*» Сізге кішкене қораптардың екі жиынтығын алу керек - өзіңіз бен балаңыз үшін, оларды әртүрлі материалдармен толықтырыңыз, егер қорапты сілкісеңіз, әртүрлі дыбыстар шығады. Қораптарға құм, жарма, бұршақ салып, жапсырма шегелерді, қағаз қыстырғыштарды, қағаздан жасалған шарларды, түймелерді және т.б. салуға болады. Сіз өз қорап жинағыңызды алып, оны сілкісіз, бала көзін жұмып, дыбысы мұқият тыңдайды. Сосын ол қораптарды алып, солардың арасынан сол дыбыс шыққан қорапты анықтауы керек. Ойын барлық жұптар анықталғанша жалғасады (4-қосымша, 5-сурет).

«*Жаңғырық*». Ересек адам баламен жаңғырық деген не және оны қайда кездестіруге болатындығын талқылайды, жаңғырық әрқашан айтқанды қайталайды. Оған жаңғырық ойнауды ұсынады. Ересек адам кезекпен бірнеше қарапайым сөздерді айтады (ау, ау, ана), бала оларды қайталауы керек, содан кейін оған күрделі сөздерді ғана емес, сонымен қатар өлең жолдарын да қайталатуға болады.

«*Алғашқы дыбыс*» Сөздердің алғашқы дыбыстарын ерекшелендіріп дыбыстату керек (*а-а-алау, ү-ү-үкі, о-о-ошақ, и-и-ине т.б.*). сөздерде бірінші дыбысты анықтайды.

«*Жейтін-жемейтін*» Дыбысталу жағынан ұқсас үш сөз айтуыңыз керек. Сол сөздердің ішінен бала жеуге болатын сөзді атауы керек *нан – жан – аң*.

«*Тығылмақ*» .Бұл ойын жаңа, ерекше ортада қызықты, мысалы, дүкенде немесе емханада. Бала айналасына қарап, сіз анықтаған дыбыстар тығылып тұрған сөздерді атауы керек. Мысалы, [о] дыбысына басталатын сөздер – орындық, [р] дыбысы ортада тұрған сөздер – қорап, және сол сияқты әрі қарай түрлі мысалдар келтіруіне болады. Бір дыбысты анықтап, кезекпен сөздерді

табу арқылы жарысуға да болады. Кім көп сөз тапса, сол ұтады. Сурет ішінен А дыбысы бар жемістерді тауып ал (4-қосымша, 6-сурет).

### **6-тақырып. Дыбыстарды дұрыс айтуға арналған ойындар**

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дамуының бұзылуы, баланың кейінгі өміріне үлкен әсер етеді. Сөйлеу тілінің кемшілігі есте сақтау, ойлау, қиял сияқты психикалық үдерістердің дамуында ауытқушылық тудыруы мүмкін, сонымен қатар қарым-қатынастың қиындауында көрінетін өзін өзі кем санау кешендерін құрылады. Ойын әдістерін қолдану сабақты қызықты, эмоционалды реңгі, дамытатын және танымдық жағынан көмектеседі, сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші іс-әрекетін ескеруге мүмкіндік береді.

Дыбыстарды дұрыс айту, сөздік қоры өз жасының талапына сай, байланыс сөйлеуі жақсы дамыған баланың мектепке дайындығының негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Баланың дыбыс бұзылыстары мектептегі үлгерімнің нашар болуына әсер етуі мүмкін, сондықтан түзету жұмысын кішкентай жасынан бастап жүргізу керек. Сөйлеу кемістігінің түріне байланысты тапсырмалар, кезеңдер мен жұмыс әдістері өзіндік ерекшеліктерге ие.

Бала неліктен нашар сөйлейді?

1. Тек ересектердің ғана емес, балалардың да дұрыс сөйлемеуіне еліктеу
2. Тілдің, еріннің бұлшықеттерінің әлсіздігі (бала тілмен және ерінімен дәл бағытталған қимыл жасай алмайды)
3. Фонематикалық есту қабілеті нашар дамыған (бала өзінің қате айтып жатқанын естімейді, ол дұрыс сөйлеп тұрмын деп ойлайды) .
4. Артикуляциялық аппараттарының құрымдылық ерекшеліктер (тіласты жүгінің қысқа болуы т.б.). Ата-аналар әдетте дыбыстардың қашан пайда болатының білулері керек. Дыбысталуы бұзылған балаға қалай көмектесуге болады?

Дыбыстардың бұрмалануы балаға балабақшада көп қиындық туғызады, ал мектепте бұл қиындықтар арта түседі. Мұндай жағдайларда арнайы логопедтік жұмыс қажет, ал басқаларында логопедпен кеңескеннен кейін, бала тәрбиеші, мұғалім немесе ата-аналармен жұмыс жасағаны жеткілікті.

Сөйлеудің кемшіліктерін жою уақыты бірқатар факторларға байланысты:

- Күрделілік дәрежесіне
- Баланың жеке және жас ерекшеліктеріне
- Сабақтардың жүйелілігіне
- Ата-аналардың бұл жұмысқа қатысуы мен қызығушылығына байланысты.

**Дыбысталуды түзету кезеңдермен орындалады:**

I кезең – дайындық (жаттығу – ерін, тіл, тыныс алу, т.б. жаттығулар жасау арқылы машықтану);

II кезең – дыбысты қою (арнайы дыбыстық еліктеу немесе арнайы тәсілдер арқылы дыбысты орнықтыру);

III кезең – машықтандырылған дыбыс (дыбысты буындарға, сөздерде, сөйлемдерге, байланысқан сөздерде бекіту);

IV кезең – дыбыстардың дифференциациясы (бір дыбысты басқа дыбыспен алмастырып айту).

**«Дыбысты машықтандыру» дегеніміз не?** қойылған дыбысты ауызекі сөйлегенде дұрыс айту болып саналады. Қойылған дыбысты бекіту, немесе дұрыс айтуға машықтандыру жұмысы керекті жүйелілікпен және кезектілікпен жүргізуді талап етеді. Қойылған дыбысты алдымен буында (ашық, тұйық, бітеу), сосын сөздің басында, ортасында, аяғында, сөз тіркестерінде, сөйлемде, байланыстырып сөйлеуде дұрыс айтуға машықтандыру.

**Жеке дыбысты бекіту кезеңі** «Лабиринт» жаттығуы – әртүрлі жолдармен лабиринттерді қолдану мүмкін. Оларды ғаламтордан, балаларға арналған кітаптардан немесе өздеріңіз суретін салып беруге болады. Балаға дыбысты берілген жолмен өткенше дейін айтуға ұсынылады. Жеке дыбысты машықтандыру кезеңде құм немесе ұнтақты қолдануға болады (5-қосымша, 1-сурет).

*«Зырылдауық» ойыншығы* айналғанша дейін дыбысты айту. Бұл жаттығуда баланың қосымша ұсақ моторикасы дамуда. (5-қосымша, 2-сурет).

*«Массаж доптары»* – дыбысты айтқан кезде массаж добын қолдану. (Жаңғақ, бүршік, дөңгелек тарақтар, суджок доптары) – допты сипау, сырғанату, қысу (5-қосымша, 3-сурет).

*«Қоршаулар»* Бала тік таяқшалардың суретін салып дыбысты машықтандырады, немесе санамақ таяқшаларын және қарындаштардан қоршаулар жасайды (5-қосымша, 4-сурет).

Дыбысты машықтандыру кезеңнің мақсаты – еркін сөйлеу кезінде дыбыстың дұрыс айтылуына қол жеткізу, яғни, қойылған дыбысты біртіндеп, дәйекті түрде енгізіңіз: буынға, сөзге, сөйлемге, еркін сөйлеуге. Мысалы, *Маржанды тіземіз*». Маржанды тізу кезінде буындарды машықтандырып айту. СА-СО-СУ-СЫ. «Пирамиданы құру» (АШ-УШ-ОШ-ЫШ, ШО-ШУ-ША-ШЭ) буындарды айту.

Дыбысты сөздерде немесе сөйлемде машықтандыру кезеңінде келесі ойындар мен жаттығуларды қолдануға болады. Мысалы, «Мұнараны салайық», «Сөз – қадам», «10-ға дейін сана», секіргішпен ойындарын өткізу және серуенде бақылау кезінде кезекті дыбысты анықтап айту.

Соңғы кезеңнің мақсаты – еркін сөйлеу кезінде дыбысты акустика жағынан ұқсас дыбыстарын ажырату, яғни дыбыстардың дифференциациясы. Мысалы, Р-Л дыбыстарын ажырату сөздің ішінен (5-қосымша, 5-6-суреттер).

Балалардың дыбыстарды дұрыс айту дағдыларын қалыптастыру шарты:

1. Жағымды сөйлеу ортасы;
2. Сөйлеу тынысының дұрыс қойылуы;
3. Артикуляциялық аппаратың дамуы;
4. Ұсақ моториканың дамуы.

Бұл маңызды! Теледидар, ғаламтор, бейнетарап ақпараты.

Ойын әрекеті алынған ақпаратты қолдану және дербес дағдыларды дамыту.

## 7-тақырып. Доп ойындары

Қазіргі уақытта балалардың дамуындағы үрей тудыратын негізгі ойлар: шынайы байланыстың виртуалдыққа ауысуы; шынайы ойынды виртуалды ойынға ауыстыру; жанды қарым-қатынас қолдарындағы жоғары технологиялық құрылғыға ауыстырылады; өмірден іс жүзінде балалардың «аула» мәдениеті жоғалып кетті. Балалардың компьютерлендірілуінің салдарынан сөйлеудің пайда болу мерзімі кейінге шегіндіріледі: балалардың сөйлеу және қозғалыс белсенділігінің төмендеуі; сөздік қорының жеткіліксіздігі; еркін сөйлеудің даму деңгейінің төмендігі; ойын және қарым-қатынас дағдыларының дамытуының деңгейі төмен. Мектепке дайындықта сөйлеу деңгейінің төмендігі байқалады.

Доп ойындары ерте заманнан бері белгілі, дегенмен тарих бұл ойындардың қай жерде немесе қашан пайда болғанын нақты білмейді. Балалармен логопедтік жұмыс жасау барысында, түзету практикасында допты қолдану, керемет құрал бола алатындығына назар аудардым.

Доп ойындарының негізгі міндеттері: сөйлеу бұзылыстарының алдын алу бойынша жұмыстар жүргізу; мектеп жасына дейінгі балалардың жалпы және ұсақ моторикасын дамыту; кеңістіктік бағдарлауды және балалардың қозғалыстарын үйлестіруді жақсартады; мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу жүйесінің барлық компоненттерін дамыту; қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру; жас ерешеліктеріне сай сөйлеу дамуы және сөйлеу қабілеті бұзылған балаларды біріктіру үшін жағдайлар жасау.

Мектепке дейінгі балалармен доп арқылы сөйлеуін дамыту себептері: ерте балалық шақтан қалған сүйікті ойыншығы, қарым-қатынас символы, қарым-қатынас жасауды жақсартады және қауіпсіз. Доптың әртүрлі түстері, пішіндері, өлшемдері, сырт пішінділігі болады (6-қосымша, 1-сурет). Доппен ойынау кезінде ойын кезегін, ережені белгілейді. Стрессті жеңілдетуге көмектеседі. Доппен қозғалыс жасау сергітеді және барлық ағзаға әсер етеді.

Доппен ойынау балалардың сөйлеу кемістігінен көңілін аударады және шаршатарлық қимылсыздықтан арылтады. Олар әртүрлі деңгейлер арқылы балалардың белсенділігін әр тараптандыруға көмектеседі. Жалпы және ұсақ моториканы, кеңістікті бағдарлауды дамытады. Доппен ойынау кезінде балалардың қозғалыс күші мен дәлдікті, көз мөлшерін, күштілікті, ептілікті, шапшаң жылдамдықты реттейді және үйреншікті зейіні мен үйреншіксіз зейінді қалыптастырады. Эмоциональды-ерік ортасын реттейді. Мұның бәрі сөйлеу мүшелерінің және тұтастай алғанда дененің жақсы жұмыс істеуі үшін қажетті алғышарттар болып табылады, балалардың дұрыс сөйлеу дағдыларын дамытуға және жоғары ақыл-ой міндеттерін қалыптастыруға дұрыс әсер етеді.

Доп ойынаудың таңдау шарттары:

1. Балалардың жасы мен қызығушылықтары.

2. Даму деңгейі.
3. Балалардың денсаулығы.
4. Оқу және дамыту міндеттері.

Ұсақ моториканы дамытуға бағытталған доп ойындары: қазіргі ғылыми дәлелдеме негізінде сөйлеу мүшелерінің қозғалысына жауап беретін және саусақтардың қимылын бақылайтын ми қыртысының аймақтары бір-біріне жақын орналасқандығын растайды. Саусақтарыңызбен доп арқылы ширату (6-қосымша, 2-сурет).

*Кеңістікте тұспалдауды дамыту мақсатында доппен ойын.* Дисграфиялы балалар кеңістікте тұспалдау барысында көптеген қиындықтарға тап болады. Бұл ойындар күш, қозғалыс дәлдігін, кеңістікті өрісте өзін және затты анықтауға мүмкіндік береді. Ол үшін мен резеңке, теннис және матадан тігілген шарларды қолданамын. Ойын «Оң жақтан, сол жақта соғамын – шатастырып алмаймын!» Бұл жаттығу орындықта, аяқты бірге қойып орындалады. Бала доппен менің оң және сол жағымнан соққыны орындайды.

«Біздің қолдарымыз» жаттығуы. Бұл қолым – оң жағым (*доп алақанда*) бұл қолым – сол жағым (*доп алақанда*). Мен допқа басамын. Және жаттығу жасаймын: Оң жақ қолым күшті болады (*оң жақ жұдырықта допты қысады*), Сол жағым да күшті болады (*сол жақ жұдырықта*), Қолдарым епті, шебер болады (*допты алақанның ортасында домалатады*) (6-қосымша, 3-4-суреттер).

*Дыбыстық және фонемалық процестерді қалыптастыруға бағытталған доп ойындары.*

Дауысты дыбыстар – бұл фонемалық процестерді дамытудың негізін қалайды. Бұл тақырыпты игере отырып, балалар, әдетте, дыбыстық талдауды, сөздердің синтезін жақсы түсінеді, демек, материалды сауатты жақсы меңгереді. Дауысты дыбыстардың барлығы доп ойындарында бекітілген. Балалар нақты дыбысталуды жаттықтырады және дыбыстық қатарды ерекшелейді. Бір қызығы, бұл ойындарда балалар допты домалатудың ұзақтығын дауысты дыбыстарды айту ұзақтығымен байланыстырады. Барлық осы ойындар тегіс дем шығарудың дамуына ықпал етеді, бұл дыбыстық айтылыммен жұмыс жасауда өте маңызды. Ойындарда резеңкеден ғана емес, сонымен қатар матадан жасалған доптарды да қолданып, тіпті оларға әріптер тігуге де болады.

«Түрлі доптар» ойыны. Мақсаты: дауысты және дауыссыз дыбыстардың саралауын бекіту, зейінін, ойлау жылдамдығын дамыту. Логопед допты белгілі бір әріппен лақтырады, оқушы осы дыбыстан басталатын сөзді атауы керек.

«Дыбыстық тізбек» ойыны. Сөздерден тізбек құрайық. Доп нүкте қоюға мүмкіндік бермейді. Бала өзіне берілген дыбысқа сөз айтып, допты екі қолымен басының үстінен келесі балаға жібереді (6-қосымша, 5-сурет).

«Мейірімді бер» ойыны. Кішкентай допты ұстап ал да, жылы сөздер айт.

«Қөңілді доп» ойыны. Доппен ойнау кезінде бала жаттаған тақпақтарын доптың ырғақ соғумен бірге айтады. Мысалы, Добым, добым, домалақ, Қайда

кеттің домалап. Қызыл, жасыл, сары, көк. Ойнайтын сенімен бала көп (6-қосымша, 6-сурет).

Тағы да ата-аналардың назарын доп ойындарының жан-жақты екендігіне және түзету жұмыстарын жүргізу барсында олардың әртүрлілігі мен мазмұны тек сіздердің қиял және балалармен көңілді, қызықты түрде дәстүрлі емес формада жұмыс істеуге деген қызығушылықтары сіздердің ниеттеріңізге байланысты екендігіне көз жеткізгім келеді.

### **8-тақырып. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуға арналған шығармашылық ойындар**

«Шығармашылыққа үйрету керек. Балалар сұлулық, ойын, ертегі, музыка, сурет салу, қиял, шығармашылық әлемінде өмір сүруі керек». (В.А. Сухомлинский). Мектепке дейінгі педагогика мен психологияда әр түрлі көркем және шығармашылық іс-әрекеттерде сөйлеуді дамытуға баса назар аударылды.

Көркем шығармашылық: сурет салу, мүсіндеу, жапсыру, құрастыру, оригами – ми қыртысының сөйлеу аймақтарына жағымды әсер ететін, саусақтардың ұсақ моторикасын дамытатын әдістердің бірі болып табылады.

Қағазбен, бояумен, қарындашпен, ермексазбен жұмыс – баланың қоршаған заттар туралы түсініктерін тереңдетеді, баланың сенсорлық дамуын белсендіреді, оның моторикасын, кеңістіктік қабылдау сөйлеу белсенділігінің көрінуіне ықпал етеді.

Сөйлеуді дамытудағы сурет салудың рөлі. Сурет салу ойлауды, қабылдауды, қиялды, ұсақ моториканы дамытады, бұл баланың белсенді сөйлеуінің дамуымен тығыз байланысты. Кішкентай суретшілер саусақпен және алақанмен сурет салғанды қатты ұнатады. Саусақ манипуляциясы сөйлеу мен психиканың дамуына ықпал етеді. Бояулармен жұмыс жасау баланың түстерді қабылдауына және есте сақтау қабілетіне оң әсер етеді (7-қосымша, 1-сурет).

Пластилинография (ермексазды кескіндеме) — бұл көлемді картиналарды жасау үшін ермексазбен жұмыс жасау әдісі. Ол тіпті ең кішкентай балаларға да қол жетімді, бала трафаретке пластилин қолданады. Баланың сөздік қорын байытамыз және белсендіреміз, заттардың бөліктерін атай білу дағдыларын дамытамыз (7-қосымша, 2-сурет).

Жапсырма (апликация). Жапсырма сабақтары сонымен бірге сөйлеуді дамыту сабақтары болып табылады. Сюжетті ойнау және практикалық әрекеттерді орындау барысында балалармен үздіксіз әңгіме жүргізіледі, ересек адам сабақта не болып жатқанын эмоционалды түрде түсіндіреді. Балалардың ойын қызметін ұйымдастыру олардың сөйлеу белсенділігін арттырады, сөйлеу еліктеуін тудырады. Жапсырма сабақтары сөйлеудің коммуникативті қызметінің дамуын ынталандырады, балалардың белсенді және пассивті сөздік қорын кеңейтуге ықпал етеді үзік жапсырма (апликация) (7-қосымша, 3-сурет).

Қағазды домалату: бала қолындағы қағазды жұмсарғанша мыжып алады. Содан кейін одан допты шығарады. Оның өлшемдері әртүрлі болуы мүмкін:

кішкентайдан үлкенге дейін. Осыдан кейін қағаз кесектері желімге батырылып, негізге жабыстырылады. Жұмыс кезінде ол ересек адамның артынан өлеңді қайталайды, тақырыпты атайды және өзінің іс-әрекеті туралы түсініктеме береді (7-қосымша, 4-сурет).

Ермексазбен жұмыс. Ермексазбен жұмыс жасау кезінде бала қолдың ұсақ моторикасын, саусақтардың күші мен қозғалғыштығын дамытады, екі қолдың қозғалысын үйлестіруді үйренеді, сәйкесінше сенсорлық тәжірибе алады. Өз қолөнерін жасау кезінде бала екі қолын бірден қолданады, осы кезде барлық саусақтар мен алақандардың ішкі беті қатысады. Бір таңқаларлығы, ермексазды мүсіндеу қол массажымен бірдей әсер береді.

Сіз мүсіндеу сабақтарын бір уақытта сөйлеуді дамыту сабақтары болатындай етіп өткізе аласыз. Ол үшін, жұмыс барысында сіз баладан өз іс – әрекеттері туралы, мүсіндегелі жатқан заты туралы, ол қандай пішінде және өлшемде болуы керек, оны қай жерде орналастыру керек, содан кейін оны қалай бояуға болатындығы туралы сөйлесуді сұрауыңыз керек. Мұның бәрі баланың сөйлеу әрекетін ынталандырады.

Сонымен қатар, әңгімелесу кезінде бала көптеген жаңа сөздерді үйренеді. Демек, мүсіндеу мектеп жасына дейінгі баланың пассивті және белсенді сөздік қорын кеңейтуге оң әсер етеді. Қойылым қойыңыз және ойнаңыз.

Алдын ала сіз баламен не мүсіндейтіні туралы, оның өнімі қандай пішін мен мөлшерде болуы керек, оны қай жерде орналастыру керек, содан кейін оны қалай бояуға болатындығы туралы сөйлесе аласыз – мұның бәрі баланың сөйлеу әрекетін ынталандырады.

Оригами балаға бәрін саусақтарымен «сезінуге» және «сезуге» мүмкіндік береді. Сонымен қатар материал ретінде қағаздың болуы, өндеудің қарапайымдылығы (оған берілген пішінді сақтау мүмкіндігі) – мұның бәрі балаларды қызықтырады және қарапайым қағазды «түрлендіру» мүмкіндігі үлкен қызығушылық тудырады. Оригами материалын сөйлеуді дамыту сабақтарының лексикалық тақырыптарына сәйкес қолдануға болады. Өз қолыңмен бірдеңе жасап, ол туралы айтып беруден өткен не қызықты болуы мүмкін? Қолда бар материалдардан жапсырма құрастыру, мысалы кэмпиттің қағаздарынан жапсырма жасау (7-қосымша, 5-сурет) .

Баланың сөз шығармашылығының нәтижелерімен қолдан жасалған қарапайым кітапшалар жасаңыз. Бала үшін оның сөздік шығармашылығының нәтижесін көру, ұстау, сезу өте маңызды. Бірнеше альбом парақтарын екіге бүгіп, оларды тігіңіз. Мұқабаны әдемі жазыңыз. Әр беттің жоғары жағына сіз суретті жапсырып, оның астына сәби ойлап тапқан жұмбақ, ертегі немесе әңгіме жазыңыз. Сіз баланың фотосуреттерін, журналдар мен каталогтардың суреттерін, оның салған суреттерін қолдана отырып, кітапты қызықты етіп жасай аласыз. Шығармашылық үшін кеңістік бар! Бұл жерде шығармашылық кеңістік кең (7-қосымша, 6-сурет).

Қорытынды: осылайша, кез келген бағыттағы шығармашылық жұмысты қолмен атқара отырып, бала қолдың ұсақ қимылдарын дамытады. Саусақтар мен қолдар жақсы қозғалыстылыққа, икемділікке ие болады, қозғалыстардың

каттылығы жоғалады. Олар көптеген дыбыстардың айтылуын жақсарта алады, ал шығармашылық кезінде өз әрекеттеріне түсініктеме бере отырып, балада байланысқан сөз дамиды. Баланың өмірі қаншалықты таңқаларлықтай және қызықты болуы – біздің қолымызда!

## ПАЙДАЛЫНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Воробьева Т.А., Крупенчук О.И. Логопедические упражнения: Артикуляционная гимнастика. – СПб.: - Издательский дом «Литера», 2009. – 64с. (Серия «Уроки логопеда»).
2. Глебова С.В. Детский сад – семья: аспекты взаимодействия. Воронеж, 2007.
3. Т.А. Датешидзе «Система коррекционной работы с детьми с задержкой речевого развития». - СПб.: Речь, 2004.
4. Ивановская О. Г., Гадасина Л. Я. «Энциклопедия логопедических игр» Издательство: Каро, 2007 г.
5. Коноваленко С.В. Развитие познавательной деятельности у детей. – М: Гном – Пресс, Новая школа 1998.
6. Краузе Е.Н. Логопедический массаж и артикуляционная гимнастика. – СПб.: Корона, 2004.
7. Нищева Н.В. Система коррекционной работы в логопедической группе для детей с общим недоразвитием речи. СПб., 2001.
8. Скворцова И.В. Программа развития и обучения дошкольников. 100 логопедических игр. Для детей 4-6 лет. - СПб.: Издательский Дом «Нева»; М.: "ОЛМА-ПРЕСС Образование", 2003.
9. Ткаченко Т.А. Учим говорить правильно. Система коррекции общего недоразвития речи у детей 6 лет. Пособие для воспитателей, логопедов и родителей. – М.: «Издательство ГНОМ и Д», 2003. – 112с.
10. Ткаченко Т.А. Мелкая моторика. Гимнастика для пальчиков. - М.: Эксмо, 2005.
11. Филичева Т.Б., Туманова Т.В. Дети с фонетико-фонематическим недоразвитием. Воспитание и обучение. Учебно-методическое пособие для логопедов и воспитателей. - М.: "Гном-Пресс", 1999.
12. <https://multiurok.ru/files/tildik-tynys-alu-zhattug-ular.html>
13. <https://infourok.ru/razvitie-rechevogo-dihaniya-mladshih-shkolnikov-984559>
14. <https://infourok.ru/statya-natemu-razvitie-rechevogo-dihaniya-udetey-s-tnr-3968315>
15. Жинақтағы бейнелер ғаламтор желісінен алынды [https://yandex.kz/images/?utm\\_source=main\\_stripe\\_big](https://yandex.kz/images/?utm_source=main_stripe_big)



**ҮСАҚ МОТОРИКАНЫ ДАМЫТУ АРНАЛҒАН ОЙЫНДАР**



*1-1-сурет. Қолдан жасаған ойындар*



*2-сурет. Қолдан жасаған ойындар*



*3-сурет. Қыстырғыштармен ойын*



*4-сурет. Қағазбен жұмыс*



*5-сурет. Құммен ойын*



*6-сурет. Цитрусты тазалау*

2-ҚОСЫМША

## СӨЙЛЕУ ТЫНЫСЫН ДАМУҒА АРНАЛҒАН ОЙЫНДАР



*1-сурет. Гүлдерді иіскейік*



*2-сурет. Көбелекті ұшырамыз*



3-сурет. Ыстық шай



4-сурет. Самал жел



5-сурет. Әуе футболы



6-сурет. Қолымызды жылытайық

3-ҚОСЫМША

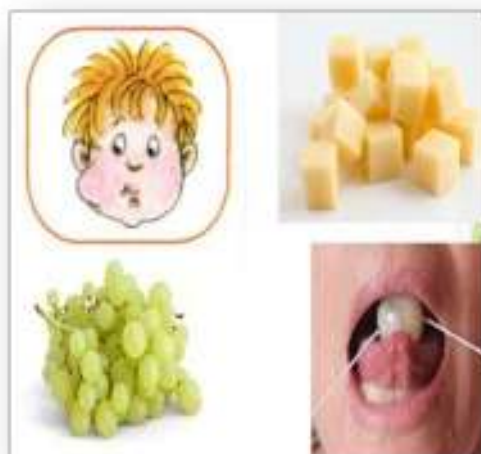
## БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН АРТИКУЛЯЦИЯЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАР



1-сурет. Ертегі әлемі



2-сурет. Сиқырлы гүл



*3,4-суреттер.. «Тәтті» артикуляциялық жаттығулар*



*5-сурет. Статикалық жаттығу*



*6-сурет. Динамикалық жаттығу*



*7-сурет. Күрекше*



*8-сурет. Шәшке*



*9-сурет. Инеше*



*10-сурет. Төбешік*



*11-сурет. Түтікше*



*12-сурет. Төбешік*

4-ҚОСЫМША

## ДЫБЫСТАРДЫ ЕСТІП, АЖЫРАТА БІЛУГЕ ҮЙРЕТУ



1-сурет.  
*Не дыбысталып тұрғанын тап*



3-сурет. *Сиқырлы таяқша*



5-сурет. *Шулы қораптар*



2-сурет.  
*Көше не туралы дыбыстайды?*



4-сурет. *Шапалақтау*



6-сурет. *Тығылмақ*

## ДЫБЫСТАРДЫ ДҰРЫС АЙТУҒА АРНАЛҒАН ОЙЫНДАР



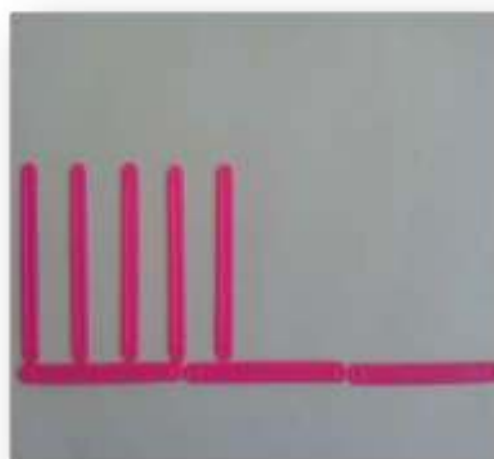
1-сурет. Лабиринт



2-сурет. Зырылдауық



3-сурет. Массаж доптары



4-сурет. Қоршаулар



5-сурет. Л дыбысы бар сөздерді тап



6-сурет. Р дыбысы бар сөздерді тап

6-ҚОСЫМША

## ДОП ОЙЫНДАРЫ



1-сурет. Доптың түрлері



2-сурет.  
Саусақтарыңызбен доп арқылы ширату



3-сурет. Допты домалату



4-сурет. Массаж  
добын алақанның арасында ширату



5-сурет. Дыбыстық тізбек



6-сурет. Көңілді доп

7-ҚОСЫМША



**МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН  
ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЫНДАР**



*1-сурет. Көңілді алақан*



*2-сурет. Пластилинография*



*3-сурет. Үзік жапсырма*



*4-сурет. Жұмсақ қағазды ширату*



*5-сурет. Оригами*



*6-сурет. Өз қолымен жасаған кітапшалар*

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарымен сабақ материалдарының жинағы / Ибраев М.У. жалпы ред.: авторлары Дмитриева-Лепешева О.Г., Жанғали І.Ә., Искендірова А.А., Федотова В.Ф. – Көкшетау, 2020. – 134 б.

Сборник материалов занятий с родителями детей с особыми образовательными потребностями / Под общ. ред. Ибраева М.У.: авторы Дмитриева-Лепешева О.Г., Жанғали І.Ә., Искендірова А.А., Федотова В.Ф. – Кокшетау, 2020. – 134 с.

1. Ақмола облысы білім басқармасының сайты/ Сайт управления образования Акмолинской области:

<https://www.gov.kz/memleket/entities/aqmola-edu?lang=ru>

2. Ақмола облысы білім басқармасының «Облыстық оқу-әдістемелік кабинеті» КММ сайты/ Сайт КГУ «Областной учебно-методический кабинет» управления образования Акмолинской области:

<http://oumk.aqmoedu.kz/>

